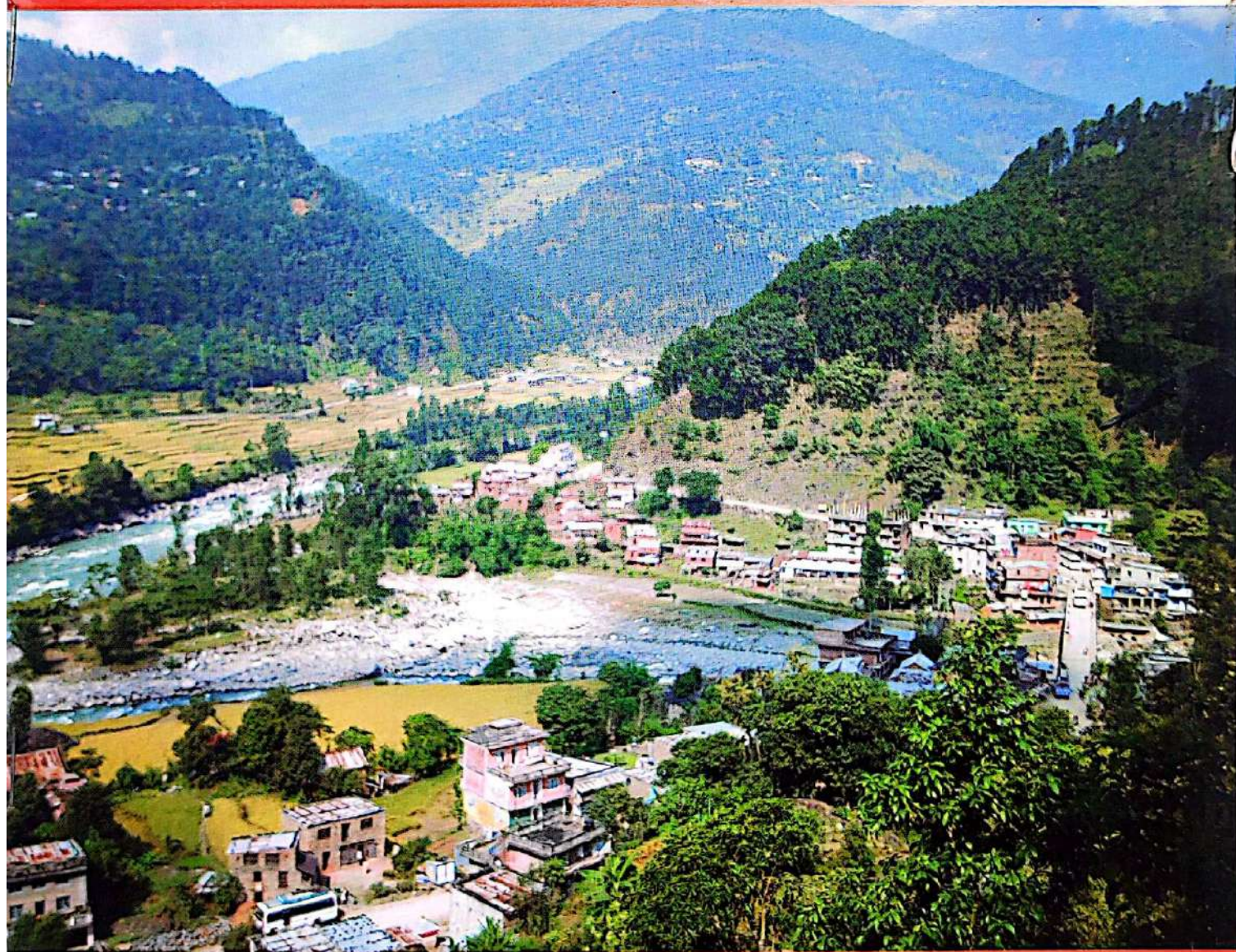

CANVAS

क्यानभास

समसामयिक संकलन

क्यानभास रिसर्च सेन्टर, वेन्नावती बजार, रसुवा

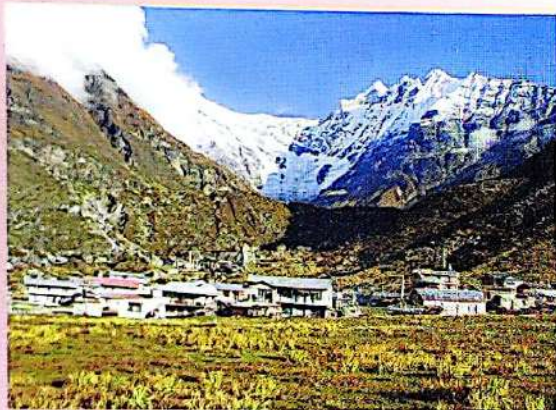
RASUWA AT A GLANCE

Dhunche, Headquarter of Rasuwa district

Rituals performing at Uttar Gaya, Betrawati

Kenjing Valley, Langtang

Tatopani (Hot Spring Water), Chilime

Mani, Chhorten of Buddhist

Half frozen Gosaikunda Lake

Tamang Museum
Dhunche

Bhajan & Jhallar
Dhaibung

Yak Cheese Production
Chandanbari

Parvati Kunda Lake
Gatlang

A shaman performing
shamanic dance

विजयादशमी तथा शुभ-दीपावली २०६४ को अवसरमा प्रकाशित

क्यानवास

वर्ष १ अङ्क २

समसामयिक संकलन

सतपाठक

सुवास आगमन

सहयोगीहरू

शिव कुमार रैला

सुरज आचार्य

उज्वल प्याकुरेल

हार्दिक आभार

डा. केदार नरसिंह के.सी.

ओम प्रकाश धिमिरे

फुर्पा तामाङ

देवराज सिंखडा

प्रकाशक

क्यानवास रिसर्च सेन्टर

वेन्नावती बजार, रसुवा

सम्पर्क नं. ९८४९४६४०४२

GPO Box No. 8974, CPC 399, Kathmandu

E-mail: letter_canvas@yahoo.com

Url: www.canvas.com.np

कन्याभस्कर
(सामाजिक संकलन)

- प्रकाशक : कन्याभस्कर रिसर्च सेन्टर, वेत्रावती, रसुवा
प्रकाशन : विजया दशमी २०६४ (१५०० प्रति)
मूल्य : व्यक्तिगत रु. ५०/-
: संस्थागत रु. २५०/-
आवरण फोटो : सुवास आगमन
सर्वाधिकार © : प्रकाशकमा
कम्प्यूटर/मुद्रण : स्वेता अफसेट प्रेस, बाइसधारा, बालाजु

CANVAS
(Contemporary Collection)

Published by : **CANVAS Research Center**
Betrawati Bazar, Rasuwa.

रसुवाली एकताको खाँचो

एक युगमा एक दिन एक चोटी आउँछ,
उलट पुलट, उथल पुथल हेरेफेर ल्याउँछ ।

यति एक युगको एक दिन राजनीतिक दलहरूको खोसेका छन् । क्यानभासमा कलाकारको ब्रसले छुन नभ्याएर ओरालो भरेको रंग भैं तलतल भरिरेहेको छ देश । सधैं जनता भनेर राजनीति गरिरहनेहरूको जनतामाथि विश्वास नहुँदाको परिणति हो यो । नेपालमा कायर राजनीतिक दलहरू कोहीपनि आफूलाई जनताबाट अनुमोदन गराउन चाहँदैनन्, सधैं सेरिमोनियल मात्र रहन चाहन्छन् । कोही कसैलाई जनतामाथि विश्वास छैन भन्ने कुरा पटकपटक संविधानसभाको निर्वाचनको मिति सर्नुको रहस्य हो ।

राजनीतिक खिचातानी र अनिर्णयको बन्दकोटा भित्र थुनिन विवश सबैलाई सुसुचित गराउने थोरै भएपनि अभितष्ट पुरा गर्न सफल भएको महसुस गरेका छौं । हामी क्यानभासको दोस्रो अंकको यात्रा गर्न सफल रह्यौ । हरेक अंक विशेषांक बनाउने हाम्रो अभियान राजनीतिक अस्थिरताको शिकार बन्न पुगेको छ । संविधान सभाको निर्वाचन अगाडि संविधानसभा विशेषांकको रूपमा प्रस्तुत हुने । हाम्रो प्रयास 'समसामयिक संकलन' का रूपमा सीमित रहन बाध्य भएको छ । समयअनुसार हामी समय सुहाउँदो रूप रंगमा प्रस्तुत हुने नै छौं ।

बत्तीमुनिको अँध्यारो भैं रहन विवश रसुवा सम्पूर्ण किसिमका विकासका पूर्वाधारको समुचित विकासबाट पछाडि परेको छ । घरका दैलैदलामा भेटिने गैर सरकारी संस्था अनि राज्यको विविध तह र तप्काबाट दुर्गम क्षेत्रका नाममा बनेका पुल, सडक, विद्यालय, खानेपानी, शिक्षा सबै फाइलमा मात्रै सीमित छन् । तीन न तेह्र छन् । राजनीतिले रसुवा नेपालको दोस्रो कर्णालीको रूपमा विकसित हुँदै गइरहेको । खानेकाममा राजनीतिक एकता, काममा आरोप अनि प्रत्यारोप मात्र ? दिनानुदिन रसुवाको भविष्य मूलखर्क भैं बगिरहेको छ । यतिखेर सबैले बुझ्नुपर्ने कुरा हो । समग्र रसुवानै मूलखर्क हो । छउनजेल त बग्ने अनि के बग्ने ।

रसुवालाई समग्र रूपमा अगाडि ल्याउनका लागि एउटा सशक्त भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछन्? रसुवा बाहिरका रसुवालीहरूले । रसुवाको दुर्गम कोटाबाट देश, विदेशमा डाक्टर, इन्जिनियर आदि अध्ययन गर्ने, र विविध क्षेत्रका उच्च तहमा पुगेका व्यक्तिहरूलाई एकजुट गराउने हो भने यो एकताबाट हुने जुनसुकै कामहरू निस्वार्थ रसुवा विकासका लागि हुनेछ भन्ने कुरामा दुईमत हुन सक्दैन । रसुवा कुनैपनि क्षेत्रमा अगाडि आउन नसक्नुमा अधिकांश र गरिबी नै प्रमुख हुन् । उच्च शिक्षा मार्फत विविध तह र तप्कामा पुगेका रसुवालीलाई निस्वार्थ एकजुट गराई रसुवाको विकासमा अग्रसर गराउनु आजको प्रमुख आवश्यकता र चुनौतिहरू हो । अहिले जिल्लाका विविध क्षेत्रबाट अगाडि देखिएका अनुहारहरू शिक्षित छैनन् । यही अन्तरले नै रसुवाली एकता हुन सकिरहेको छैन । आफू राजनीतिमा सक्रिय रहँदा सोही अनुरूपका व्यक्तित्व, शिक्षा र पहुँचको विकास नगर्ने अनि फलानो सक्रिय भयो भने त हामी समाप्त भैहाल्छौं भन्ने संकीर्णताले नै यो एकता एका देशको कथा बनिरहेको छ । यति सानो र सुन्दर जिल्ला रसुवामा जन्मेको इन्जिनियरको ममतामा बन्ने एउटा पुलनै रसुवा विकासको लामो यात्रा गर्नका लागि काफी हुन्छ र रसुवाली डाक्टरले दिएको एउटा दयावलेट जीवन सुरक्षाको संजीवनी बुटी बन्ने छ भन्ने कुरा हामी सबैले बुझ्नु जरुरी छ ।

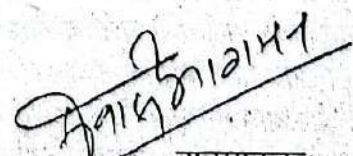
जसरी आप्रवासी नेपालीले नेपालमा लगानी गर्न र आफ्नो जन्मभूमिको विकास गर्न रुचि देखाए त्यसरी नै देश विदेशमा छरिएर रहेका हाम्रो रसुवाली दाजुभाइ दिदीबहिनीहरूलाई पनि आफ्नो जन्मभूमिमा केही गर्ने उत्साह छ । त्यो भावनाको सम्मान हामी सबैले गर्नु जरुरी छ । रसुवा छोडेका रसुवालीहरूको सही पहिचान र एकताको पहल आजै देखि हुनु जरुरी छ । यो प्रयासनै रसुवा विकासको कोषे ढुंगा सावित रहने छ । यही प्रयासका नीति बनेका रसुवा-काठमाण्डौ समाज, रसुवा काठमाण्डौ सम्पर्क मञ्च, रसुवा काठमाण्डौ गणतान्त्रिक सम्पर्क मञ्च साइनबोर्डमा मात्र सिमित रहेका छन् । आगामि दिनहरूमा यो एकताको मार्गमा क्यानभासको जिम्मेवारीपूर्ण भूमिका रहने छ ।

रसुवा संचारको विकासका दृष्टिकोणले ज्यादै नै पछाडि परेको छ । यहाँको भूपरिधि, संस्कृति, विकास आदिलाई सुहाउँदो संचार नै सामुदायिक रेडियो हो । यसको निर्माण र संचालनका लागि सम्बन्धित सबै क्षेत्रहरू जागरुक र कृयाशील हुनु अत्यावश्यक छ । रसुवामा सामुदायिक एफ.एम. को आवश्यकता छ र यसले नै रसुवालीलाई सही सुसुचित गराउँदछ भनेर पहिलो उद्घोष गर्ने नै क्यानभास हो, ग्रामिण संचारको विकासको लक्ष्य, उद्देश्य लिएको एकमात्र रसुवास्थित संस्था पनि क्यानभास हो । अतः सो गहन कार्यको मार्गमा हामी सबै अभ्यासरत रहिरहेका थियौं छौं र हुनेछौं । ग्रामीण पत्रकारिता विकास पत्रकारिताको अवधारणामा विकास गरिनु आवश्यक छ । मिसन पत्रकारिता रसुवाको आवश्यकता होइन । मिसन पत्रकारिताले रसुवाको विकासका लागि कुनै किसिमको भूमिका खेल्न सक्दैन । मिसन पत्रकारितामा आकर्षण मात्र हुन्छ । नबुभेकालाई बुझाउने अनि बुभेकालाई मात्र आफूतिर आकर्षित गर्ने हो । अतः मिसन पत्रकारिताका बाटोबाट रसुवालाई डोच्याउने कोषिष गर्दा दुर्घटना निम्तन पनि सक्दछ । एक्काइसौं शताब्दीको मिसन पत्रकारिता राजनीतिक नभई आर्थिक, सामाजिक वा विकासलाई मिसन बनाइएको हुनुपर्दछ । सामाजिक या विकास मिसनले अन्धकारमै मानिसलाई अरु क्षेत्रहरूबाट वाञ्छित गरी आफ्नो क्षेत्रतिर डोच्याउने गर्दछ । स्मारिका पत्रकारिता होइन । क्यानभासको प्रयास पत्रकारिताको होइन मात्र सचेत, जागरुक र संगठनको हो । स्मारिका मात्र प्रकाशित भइरहेको रसुवामा भर्खरै थालिएको व्यावसायिक पत्रकारिताको पहिलो अभ्यासनै मिसन हुनु दुःखपूर्ण छ । प्रकाशित लेख, रचनाहरूको गहनता र विवक्षनीयताको नीति थोरै समयमा नै भए पनि सम्बन्धित क्षेत्रको विशिष्ट व्यक्तिहरूलाई सन्देश प्रयास गरेका छौ । स्मारिकामा समेटिएका लेख, रचनाहरू लेखकका निजी विचारहरू हुन् । यसमा समेटिएका सामग्रीहरू श्रष्टाका आफ्ना विचार हुन् ।

स्मारिका प्रकाशनका लागि आफ्नो क्षेत्रबाट विशेष सहयोग गर्नुहुने जनआन्दोलन घाइते समन्वय समितिका अध्यक्ष तथा मेडिकल एसोसिएसनका महासचिव डा. केदार नरसिंह के.सी., डा. भिम आचार्य, अधिवक्ता फुर्पा तामाङ, इयामेवाङ्फेल मा.वि., स्याफु, रसुवाका प्रधानाध्यापक देवराज सिंखडा, रा.स.स. नुवाकोटका कपिलदेव खनाल, समाजसेवी ओम प्रकाश धिमिरे, भुवन उंगोल, राबु के.सी. ज्यूहरूमा कृत कृतज्ञ छौ ।

अन्ततः विजया दशमी तथा शुभ-दीपावली २०६४ को पावन अवसरमा नेपालका राजनीतिक दलहरूलाई जनआन्दोलनका सहिदको रगतको सम्मान गर्ने भावनाको विकास, संविधानसभाको निर्वाचन गर्ने क्षमताको विकास, दिगो शान्ति, उन्नती र विकासका लागि हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

घटस्थापना २०६४

सम्पादक

रसुवा : संक्षिप्त परिचय

नेपालको मानचित्रमा मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत रहेको वागमती अञ्चलमा पर्ने एक दुर्गम एवं विकट हिमाली जिल्लाको नाम हो - रसुवा । राजधानीको नजिकै रहेर भौगोलिक विविधताले दुर्गम जिल्लाको रूपमा चिनिने पनि विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक एवं साँस्कृतिक सम्पदाहरूको धरोहर रसुवा जिल्लाले जो कसैको पनि मन हर्न सक्दछ ।

पहिले-पहिले भेडा-च्याङ्गा चराउने ठाउँलाई स्थानीय व्यक्तिहरूले 'रसोवा' भन्थे । स्थानीय भाषामा 'र' को अर्थ भेडा र 'सोवा' को अर्थ चराउनु हुन्छ, तसर्थ भेडा चराउने र पाइने ठाउँ भएकाले 'रसोवा' भन्ने गरेको र पछि बोलीचालीमा अपभ्रंश भई 'रसुवा' भन्ने गरेको भनाइ पाइन्छ । २७°२' उत्तरी अक्षांश देखि २७°१०' उत्तरी अक्षांश सम्म र ८५°४५' पूर्वी देशान्तर देखि ८५°८८' पूर्वी देशान्तर सम्म पर्ने रसुवा जिल्ला ३१.४ मी. देखि ७१३४ मी. सम्मको उचाईमा छ तर सदरमुकाम धुन्चे भने २९५० मिटरमा छ ।

२०५८ सालको राष्ट्रिय जनगणना अनुसार रसुवाको जनसंख्या ४३ हजार ९ सय ६ रहेको छ, जसमध्ये घरधुरी ८ हजार ६ सय ९, पुरुष २२ हजार ५ सय ५२ र महिला २१ हजार ३ सय ४५ रहेका छन् । जनघनत्व २९ प्रति वर्ग कि.मी. र जनसंख्या वृद्धिदर १.८ प्रतिशत रहेको यस जिल्लामा साक्षरता प्रतिशत भने ४०.९ रहेको छ । तामाङ जातिको बाहुल्यता रहेको रसुवा जिल्लाको उत्तरी भेगमा तामाङ जाति र दक्षिणी भेगमा ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, गुरुङ आदि मिश्रण जातिहरूको बसोबास रहेको छ भने सदरमुकाम धुन्चे उत्तरी भेगको व्यापारिक केन्द्र र तामाङ संस्कृतिको थलोको रूपमा स्थापित भएको छ ।

१५१४ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल ओगटेको यस जिल्लाको पूर्वमा सिन्धुपाल्चोक, पश्चिममा धादिङ, उत्तरमा चीनको स्वसासित क्षेत्र तिब्बत र दक्षिणमा नुवाकोट जिल्ला पर्दछ । ९ वटा इलाका र १८ वटा गा.वि.स. रहेको रसुवा जिल्लामा एउटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्र समेत रहेको छ ।

गोसाईकुण्ड उद्गम स्थल रहेको त्रिशुली खोला, भृकुटीको कर्मभूमि चीनको स्वसासित क्षेत्र तिब्बतबाट नेपालको भूमि हुँदै बग्ने भेटेकोशी, महादेवले वेतंको लट्टी प्रहार गर्दा उत्पन्न भएको वेतधाराबाट प्रवाहित फलाखु खोलाको साथसाथै चिलिमे खोला, मैलुङ खोला र अन्य सानाठूला खोलानालहरू पनि यस जिल्लामा रहेका छन् ।

जलस्रोतको अथाह भण्डार रहेको रसुवा जिल्लासँग १४० मेगावाट भन्दा बढी जलविद्युत उत्पादन गर्नसक्ने क्षमता रहेको एक अध्ययनले देखाएको छ भने नेपालकै लामो हिमनदी यसै जिल्लाको लाङटाङ क्षेत्रमा रहेको छ ।

विकासका पूर्वाधारहरू प्रायः पुगेको रसुवा जिल्लामा गणेश हिमाल जस्ता सिसा खानीको उत्खनन गर्नका लागि

निर्मित पासाङल्हामु मार्गलगाएतका अन्य गा.वि.स. हरूलाई जोड्ने मार्गहरूले गर्दा यातायातको दृष्टिले यो जिल्ला सुगम नै छ । विद्यालयहरूको कुरा गर्दा प्रा.वि., नि.मा.वि., र मा.वि. गरी कुल १०१ विद्यालयहरू, उच्च मा.वि. तथा क्याम्पससँगै करिब ५/६ वटा निजी स्तरबाट बोर्डिङ स्कूल सञ्चालनमा छन् ।

गोसाईकुण्ड, पार्वतीकुण्ड, सुर्यकुण्ड लगाएतका १०८ वटा कुण्डहरूले घेरिएको साथै नेपालकै पर्यटकिय गन्तव्यको तेस्रो स्थानमा रहेको यस जिल्लाका अन्य प्रमुख स्थलहरूमा तातोपानी क्षेत्र, उत्तरगाया, रसुवागढी, कालिकास्थान, क्यानजिङ उपत्यका, लाङटाङ हिमाल, गणेश हिमाल र ८ गा.वि.स.को प्रवेशद्वार मात्र नभई तिब्बती धार्मिक परम्पराको उर्वराभूमि स्याफ्रुवेंसी बजार, नेपालकै नमुनाको रूपमा रहेको चिलिमे जलविद्युत केन्द्रको भूमिगत विद्युतगृह आदि हुन् । एक तथ्यांक अनुसार रसुवा जिल्लामा रहेको कुल १,५१,२०० हेक्टर भूमि मध्ये कृषियोग्य क्षेत्रफल १६,९४३ हेक्टर, सिंचित जमिन ७३० हेक्टर, वनजंगल ५२,२९० हेक्टर, विभिन्न नदीनाला तथा कुण्डहरू ६१,५९३ हेक्टर तथा चरन क्षेत्र २०,३६२ हेक्टर रहेको छ ।

२०३२ सालमा स्थापित रसुवा, नुवाकोट र सिन्धुपाल्चोक जिल्लालाई समेटेको लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जले कुल क्षेत्रफलको ५६५ (९५७.६ वर्ग कि.मि.) भू-भाग ओगटेको यस जिल्लामा पाँचऔँले, चिराइतो, यासाँगुम्वा, बोभो जस्ता जडिबुटीहरू, साल, सल्ला, चाँप, कटुँस, उत्तीस, धुपी, ओखर, गुराँस जस्ता वनस्पतिहरू, भालु, चितुवा, कस्तूरीमृग, खरायो, बँदेल तथा दुर्लभ मानिएको हाब्रे (रेडपाण्डा) अनि डाँफे मुनाल लगाएतका ३४५ प्रजातिका चराचुरुङ्गीहरू पनि पाइन्छन् । प्रकृतिको वरदान रसुवा जिल्लामा विरेनुन, सिधेनुन, जस्ता, सिसा खानी रहेकोले अरु खानीहरूपनि हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ । उष्ण, शितोष्ण र समशितोष्ण हावापानी भएको रसुवा जिल्लाको दक्षिणी भेगमा प्रायः गर्मी हुने भए तापनि हिमाली भेगमा भो चिसो तर गर्मी याम भने केही मात्रामा न्यानो हुने गर्दछ । अधिकतम तापक्रम २४°से. र न्यूनतम तापक्रम १.२° से. हुने यस जिल्लामा ३.३ मिमि देखि ६५०.१ मिमि सम्म वर्षा हुने गर्दछ ।

धान, गहुँ, करु, कोदो, फापर, जौ, आलु, मकै लगाएतका कृषिजन्य बस्तु र विभिन्न किसिमका फलफुलहरू पनि यस जिल्लाको प्रमुख वालीनालीको रूपमा रहेका छन् । विभिन्न उद्योगहरू जस्तै: हिमालयन मिनिरेल वाटर कम्पनी, चिलिमे जलविद्युत कम्पनी र चिज उत्पादन केन्द्रहरू रहेको रसुवा जिल्लामा धुन्चे, धैवुङ र स्याफ्रु गा.वि.स. नगराेन्मुख छन् ।

विषय सूची

क्र.सं.	विषय	लेखक	पेज नं.
१.	संविधानसभा - हाम्रो सन्दर्भ	भीम प्र. भूतेल.....	१
२.	संविधानसभा र शिक्षा नीति	देवराज सिखडा.....	८
३.	ऐतिहासिक तथा धार्मिक तीर्थस्थल - वेत्रावती	सुवास आगमन.....	१२
४.	गोसाईकुण्ड.....	सहृदयी श्रेष्ठ.....	१६
५.	सामुदायिक कृषिवन लागू गरौं.....	फुर्पा तामाङ.....	१७
६.	गजल	लक्ष्मी 'प्रतिक्षा' आचार्य.....	२१
७.	संघीय शासनप्रणालीमा स्वास्थ्यको स्वरूप	डा. केदार नरसिंह के.सी.....	२३
८.	संविधानसभाको चुनावमा गीत-संगीतको भूमिका.....	रमेश घिमिरे.....	२७
९.	हामी एक भए रसुवा स्वर्ग बन्छ	तोयानाथ न्यौपाने.....	२९
१०.	स्याफु संझदै	रियालिटी बाइट्स.....	३१
११.	घोडा नाच : तावुछेवा नृत्य	बालकृष्ण श्रेष्ठ.....	३२
१२.	मूलखर्क डेडलाइन	कपिलदेव खनाल.....	३४
१३.	नयाँ नेपाल, आर्थिक दृष्टिकोण र रसुवा	हरिकृष्ण देवकोटा.....	३५
१४.	मान्छे	छत्र खड्का.....	४१
१५.	मैले नदेखेको रसुवा र यसका सम्भावनाहरू.....	प्रेम खत्री.....	४२
१६.	घिचासको घिचाइ	लीलानाथ आचार्य.....	४४
१७.	क्यान्वास रिसर्च सेन्टर - संक्षिप्त परिचय		४६
१८.	Canvas Research Centre Rasuwa : An Introduction		४९

भीम प्रसाद भट्टराई अधिवक्ता

पृष्ठभूमि

ऐतिहासिक जनआन्दोलन २०६२/०६३ ले सार्वभौमसत्ता र राजकीयसत्ता नेपाली जनतामा सुनिश्चित रहेको घोषणा गर्‍यो। जनताको त्यो सर्वोपरी अधिकारलाई कानुनी दस्तावेजमा संरक्षित गर्न नयाँ संविधानको आवश्यकता महसूस गरियो। संविधान निर्माणको प्रक्रियामा जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता नभई उनीहरूमा स्वामित्वको भावना जागृत गर्न सकिदैन। जनताको स्वामित्व नभएको संविधान दीर्घजीवी नहुने विगतका अनुभवले पुष्टी गरिसकेको छ। राज्यप्रतिको अपनत्वभाव र संवैधानिक व्यवस्थाको वैधानिकताका लागि संविधान निर्माणको प्रक्रिया र यसका अन्तरवस्तु दुवै उत्तिकै महत्वपूर्ण रहन्छन्। त्यसैले यी दुवैलाई उत्तिकै महत्वका साथ हेरिनुपर्छ। संविधान विद्यमान राजनीतिक द्वन्द्वलाई उचित निकास दिने दस्तावेज बन्न सक्नुपर्छ। संविधानले नै मुलुकलाई दीर्घकालसम्म दिशा बोध गरिरहने भएकोले यसको निर्माण प्रक्रिया र त्यस प्रक्रियामा आम नागरिको सक्रिय सहभागिता एवं स्वामित्वको प्रत्याभूति सुनिश्चित गर्नुपर्छ। यसले नै संविधानप्रति जनआस्था र विश्वास बढ्न जाने निश्चित छ। संविधान सभाको सामान्य लक्ष्य भनेको नयाँ संविधानको निर्माण गर्नु हो, त्यसैले संविधान सभा केका लागि र कस्तो हुने भन्ने तत्कालीन राजनीतिक पृष्ठभूमिमा निर्भर रहन्छ। नेपालमा अहिले हुनलागिरहेको संविधान सभा जनआन्दोलन ०६२/०६३ मा अभिव्यक्त जनभावनालाई संस्थागत गर्ने उद्देश्यका साथ नयाँ संविधान बनाउनको निम्ति हो। यसै दौरानमा मुलुक उन्नतिको चुचुरोमा चढ्ने संभावना बढेको छ। २३८ वर्षदेखिको कालो रात हटेर देशको पूर्व क्षितिजमा लोकतान्त्रिक जनतन्त्रको मर्मिरे उज्यालो झल्कने आशा पलाएको छ। जनआन्दोलनको राप र तापले परलेर भोल परेको सामन्तवाद सर्प गुडुल्लिए भैं गुडुल्लिएर कुनामा थन्किएको छ, शसस्त्र युद्ध गरिरहेको माओवादी शक्ति र सात राजनीतिक दलको संयुक्त अन्तरिम सरकार बनेको छ। आगामी मंसिर ६ गते संविधानसभा निर्वाचन हुने तय भईसकेपनि रोकिएको छ। सम्पूर्ण राजनीतिक दल र राष्ट्रकै ध्यान अहिले संविधान सभाको

निर्वाचन तर्फ तानिएको छ। यो स्वभाविक पनि हो। यस्तो संविधानसभाको निर्वाचन कुनैपनि मुलुकको इतिहासमा कमै मात्र आईपर्छ। विश्व परिवेशलाई हेर्दा संविधान सभाको इतिहास धेरै लामो छ। सन् १७८७ मा संयुक्त राज्य अमेरिकाले यस्को शुरुवात गरेको थियो भने संसारमा जारी रहेका करीब २०० राष्ट्रका संविधानहरूमध्ये केवल ४० जति राष्ट्रका संविधानहरूमात्र संविधानसभाबाट निर्माण भएको दृष्टान्त देखिन्छ। नेपालमा संविधान सभाको अनुभव नभएपनि संविधानको निर्माण संविधानसभाको माध्यमबाट हुनुपर्छ भन्ने माग तथा प्रतिबद्धता स्पष्ट रूपमा २००७ सालदेखि हुन थालेको देखिन्छ। यद्यपि तत् समयको जालझेल र षडयन्त्रका तानाबानाले त्यो सफल हुन सकेन। बीचमा संविधान सभाको चुनावलाई विभिन्न राजनीतिक दलहरूले विभिन्न रूपमा अगाडि सारे तर यस अघि संविधानसभाको माग अहिलेजस्तो राष्ट्रिय मुद्दाको रूपमा कहिल्यै आएको थिएन।

संविधान परिचय

विश्वका कुनैपनि स्वतन्त्र राज्य आफ्नो छुट्टै संविधान अन्तर्गत शासित भएको हुन्छ तसर्थ कुनैपनि प्रकारका राज्यहरूको लागि संविधान नभई नहुने अत्यावश्यक तत्व हो चाहे त्यो राज्य धनी होस् वा गरीब, ठूलो होस् वा सानो, पुरानो होस् वा नयाँ। कुनै राज्यले लिखित संविधानको परम्परा अपनाएको छन् भने कुनै अलिखित संविधानको व्यवस्था स्वीकार गरेका छन्। विश्वका अधिकांश देशहरूमा लिखित संविधानको व्यवस्था छ भने केही देशहरूले अलिखित संविधानको परम्परालाई अंगालेको पाइन्छ। संविधानको व्यवस्था अपनाउने देशहरूमा संयुक्त अधिराज्य, इजरायल पर्दछन्। यी देशहरूमा ऐनहरू, अदालती निर्णयहरू तथा प्रथाहरू संविधानका रूपमा रहेकाछन्। समग्रमा संविधान भन्नाले निम्न कुरा बुझाउँछ।

- संविधान भन्नाले लिखित वा अलिखित नियमहरूको त्यस्तो समूह हो जसअनुसार कुनै देशको शासन सञ्चालन हुन्छ।

- देशको मूल कानून, सरकारको निर्देशिका, सरकारलाई शक्ति प्रदान गर्ने र शक्तिमाथि नियन्त्रण लगाउन सक्ने एउटा कानूनी हतियार हो ।

- वर्तमान समयमा संविधानलाई कुनैपनि देशको राजनैतिक वा कानूनी दस्तावेजको रूपमा मात्र नलिई आर्थिक र सामाजिक एवं सांस्कृतिक दस्तावेजको रूपमा स्वीकार गरिएको संविधानलाई राज्यका लागि नभई नहुने तत्व, स्वतन्त्रता वा समानता, न्यायको आधारशीला, जनआस्थाको प्रतिविम्ब, राज्यको दीर्घकालीन घोषणा, संवैधानिक कानूनको प्रमुख स्रोतको रूपमा मानिन्छ ।

जस अनुरूप नै मूलकको शासन व्यवस्था सञ्चालन हुन्छ ।

अतः संविधान भनेको राज्यको मूल कानून हो, राज्य कसरी चलाउने, देशको शासन व्यवस्था र राज्यको स्वरूप संरचना के कस्तो हुने? राज्य र शासन व्यवस्था चलाउन राज्य शक्तिको बाँडफाँड कसरी गर्ने? कस्को भागमा के कस्तो र कति अधिकार र कर्तव्य रहने ? यी सबै कुराको व्यवस्था देशको संविधानले गर्छ । देशका सारा कानूनहरू संविधान मुताविक नै बन्दछन् जुन संविधान मुताविक छैनन् ती खारेज हुन्छन् ।

संविधानको निर्माण किन र केका लागि ?

- पहिले स्थापित शासन पद्धतिलाई विस्थापित वा परिवर्तन गरी नयाँ किसिमको शासन सञ्चालनको पद्धति स्थापना गर्ने
- समय, परिस्थिति र समाजको परिवर्तन सँगसँगै गतिशील समाज एवं जनताको आवश्यकतालाई पुरा गर्ने
- पहिले चलिरहेको शासन पद्धति कुनैपनि किसिमले भंग भएमा जस्तै साम्राज्यवादबाट अलग हुँदा, स्वतन्त्र हुँदा, क्रान्ति पछि शासन व्यवस्थाको फेरबदल हुँदा ।
- कुनैपनि देशका जनताले शासन व्यवस्थामा नयाँ शुरुवात गर्दा
- विद्यमान समाज र राष्ट्रको खाकालाई समय सापेक्षित रूपमा व्यवस्थित गर्ने
- राज्य र सरकारका आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई पुनः परिभाषित गर्ने र अधिकार र कर्तव्यको पुनः वितरण गर्ने,
- राज्यभित्रको द्वन्द्व समाधान गर्ने,
- विद्यमान संविधानले जनताको आस्था र विश्वास प्राप्त गर्ने नसकेमा उनीहरूको ताजा विश्वास प्राप्त गर्ने
- राज्यको सरकार सञ्चालन एवं तिनका आधारभूत अंगहरूको स्थापना गर्ने
- सरकार एवं नागरिकका अधिकार निर्धारित गर्ने,
- शासकको, तानाशाहीलाई नियन्त्रण एवं सीमित गर्ने
- सार्वभौम शक्तिलाई परिभाषित गर्ने
- नागरिकहरूका मौलिक हक अधिकार र तिनीहरूको सुरक्षा व्यवस्था गर्ने

संविधान निर्माण प्रक्रिया

संसारमा बनेका संविधानहरूको निर्माण प्रक्रियामा एक रुपता पाइँदैन । देशको वस्तुस्थिति, भू-राजनीति, सामाजिक, आर्थिक, अवस्था आदिका आधारमा फरक फरक प्रक्रियाहरू अवलम्बन देखिन्छ । प्रयोगका दृष्टिकोणले निर्माण प्रक्रियाका अभ्यासहरूको विश्लेषण गर्दा संविधान निर्माण प्रक्रियाको चरित्रलाई दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

संविधान निर्माण प्रक्रिया :-

- विज्ञद्वारा संविधान निर्माण गर्ने प्रक्रिया
(खास व्यक्ति र वर्ग बीचको सम्झौताको दस्तावेज)
- जनसहभागिताद्वारा संविधान निर्माण गर्ने प्रक्रिया
(आम जनताको छलफल र सहमतिमा निर्माण गरिएको दस्तावेज)

संविधानसभाको सीमा

संविधान सभाले हरेक कुरा दिनसकछ भन्ने भ्रम अहिले आम रुपमा संप्रेषित भएको छ तर कालान्तरमा यसले जनतामा एउटा निरासा ल्याउन सकछ तसर्थ संविधानसभाको सीमा र यसले प्राप्त गर्न सक्ने उपलब्धिको बारेमा आमजनतालाई सही जानकारी उपलब्ध गराउन सक्नुपर्दछ, संविधानसभा मुलतः प्रक्रिया मात्र हो, संविधानसभा अगाडि राजनीतिक शक्तिहरूबीच आम सहमति हुनुपर्दछ र त्यो आम

सहमतिले संविधान सभा भन्दा ठूलो उपलब्धी हो भन्ने विषयमा जनतालाई व्यापक प्रशिक्षित गराइ स्वयं राजनीतिक दलहरूले आफ्नो प्रतिद्वन्ता कुल्चिने प्रयास समेत गर्नुहुँदैन भने स्वयम् संविधान सभाको निर्वाचनबाट सारभूत रुपमा नयाँ उपलब्धी प्राप्त हुन सक्दैन बरु यसले सारभूत निम्न विषय निर्धारण गर्दछ ।

- संविधान जनताले बनाएको हो भन्ने विषयमा स्पष्ट गर्ने हुनाले संविधान सभाको निर्वाचनले संविधानको स्वामित्व केवल जनतामा मात्र रहेको छ भन्ने तथ्यलाई सदाका लागि स्थापित गर्दछ यो नै संविधान सभाको ठूलो उपलब्धि मानिन्छ ।
- संविधान सभाले राज्यका सबै निकाय अंग र संस्थाहरू जनताप्रति जवाफदेही र उत्तरदायी छन् भन्ने तथ्यलाई पुन नउठ्ने गरी समाधान गरिदिन्छ ।
- संविधानमा नलेखिएका अधिकारहरू स्वयम् जनतासंग रहन्छन् र अन्य कसैलेपनि प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा अवशिष्ट अधिकारको प्रयोग गर्न पाउँदैन भन्ने विषयलाई यसले स्पष्ट पार्दछ ।
- संविधानको मुख्य श्रोत केवल जनइच्छा मात्र हो भन्ने विषय पनि यसले निर्धारण गर्दछ ।
- संविधान सभाले नयाँ सुरुवात (Fresh – Start) गर्दछ ।
- विधिको सर्वोच्चतालाई स्थापित गर्दछ ।
- संविधान सभाले रुपगत परिवर्तन गर्दछ तर स्वयम् संविधान सभाबाट सारभूत परिवर्तन हुन सक्दैन किनकी संविधान सभा भनेकै सहमतिको सभा हो, सहमति भैसकेका विषयहरूलाई यसले लिपिबद्ध गर्ने काम गर्दछ ।

संविधानसभा के र केका लागि?

संविधान सभा, संविधान निर्माण गर्ने विधि मध्यको एक हो । यसलाई संविधान निर्माण गर्ने आम नागरिकहरूको सभा (Citizen's Assembly) भन्ने अर्थमापनि बुझिन्छ । त्यसैगरी संविधानसभा भनेको खास अवधिका लागि नयाँ संविधानको निर्माण गर्न गठन भएको निकाय हो । जनताले निर्वाचित गरेका प्रतिनिधिहरू मिलेर संविधान बनाउने प्रक्रिया हो । संविधान सभाको प्रक्रियामा जनताको बढी सहभागिता र समावेशी मान्यताको अनुसारको प्रतिनिधित्व हुने भन्ने आधार र कारणबाट संविधान मार्फत बन्ने संविधान प्रति जनताको बढी विश्वास र स्वामित्व हुन्छ भन्ने मान्यता रहन्छ ।

वास्तवमा संविधानसभा संविधान निर्माण गर्ने प्रक्रिया हो । यो नयाँ संविधान बनाउनका लागि देशभरिका वालिग जनताले चुनेर पठाएको जनप्रतिनिधिहरूको सभा हो । यो नयाँ संविधान बनाउनको लागि देशभरिका वालिग जनताले चुनेर पठाएको जनप्रतिनिधिहरूको सभा भएकोले यसलाई संविधानसभा भनिएको हो । अर्को शब्दमा यसलाई नयाँ संविधान बनाउने संसद भनेपनि हुन्छ । सामान्यतया जनप्रतिनिधि सभा वा संसदले शासन व्यवस्थाको सञ्चालन नियन्त्रण र निर्देशन समेतका काम गर्दछ तर संविधान सभाले चाँहि अरु थोक केही पनि गर्दैन खाली संविधानमात्र बनाउँछ, जारी गर्छ र सकिन्छ । यस्तो संविधान तर्जुमा गर्ने अनेकौं उपाय प्रयोगमा छन् तथापि संविधान निर्माणको सर्वोत्तम लोकतान्त्रिक विधि भने संविधान सभा नै मानिएको छ तर यो

जोखिम मुक्त भने छैन । दीर्घकालीन कलह, राष्ट्रको विखण्डन सर्वसत्तावादी फाँसीवाद र सैनिक तानाशाही वा एक दलीय अधिनायकवादको उदय जस्ता गम्भीर खतरा संविधान सभा सँगसँगै प्रवल बन्न पुग्दछन् । संविधान सभाको राजनीतिक व्यवस्थापन ज्यादै जटिल हुने भएकाले राजनीतिक संगठन र नेतृत्व क्षमतामात्रै यसको सफलता भर पर्ने हुन्छ ।

संविधान सभा जनताद्वारा निर्वाचित हुन्छ यसमा जनता आफै उपस्थित भएर संवैधानिक विधालाई पारित गर्ने तथा जारी गर्ने गर्दैनन् बरु संविधान सभा सदहरूले जनताका इच्छा आकांक्षा एवं भावना प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही रही आफ्नी सहमति र जनताको इच्छा आकांक्षाको कदर गर्दै राष्ट्रिय मुद्दामा जनमतसंग्रहको माध्यमबाट जनताको सहमति लिंदै संविधानको खाका तयार गर्दछन् । उक्त संविधानको खाकालाई संविधान सभामा पेश गरेपछि सो सभाका प्रमुखले संविधान सभाको अधिवेशन बोलाउँछन् सोही अधिवेशनमा मसौदा समितिले तयार गरेको मसौदालाई दफावार छलफल गरी आवश्यक परिमार्जन, संशोधन, खारेज तथा थपघट गर्दछ । त्यसलाई अन्तिमरूप दिई सामान्यतया बहुमतले पारित गरिन्छ । यसरी पारित गरेको संविधानलाई संविधानसभाले नै जारी गर्दछ । त्यसैले यसलाई संविधान सभा भनिन्छ ।

संविधानसभा प्रत्यक्ष प्रजातन्त्रको एउटा विधा हो । जुन विधा मार्फत बनाउने संविधान सँधै सार्वभौम जनताको पक्षमा हुन्छ

भन्ने विश्वास गरिन्छ । त्यसैले भन्ने गरिन्छ कि संविधान सभाले बनाएको संविधानमा जनताको आत्माको वास हुन्छ यसले जनताको भावना बोल्दछ । त्यसैले संविधान सभा बनाएको संविधानलाई जनताले आफूले बनाएको घर नै सम्झने गर्दछन् । जनताको आफ्नो स्वमित्व रहने गर्दछ । यसरी जनताको स्वामित्व रहेकै कारण सरकारले संविधानको बल मिचाइ गरेमा जनताको मुटु दुख्ने गर्दछ । जसबाट शासन गर्ने शासकले संशोधनसम्म पनि गर्न जनताको अनुमति लिने गर्दछन् । यसका सकारात्मक पक्षमात्रै रहेका छैनन् । अध्ययनले के देखाउँछ भने संविधानसभा मार्फत संविधान निर्माण गर्ने प्रयास गरेका धेरै जसो मुलुकहरू मध्ये संविधान सभाको अवधारणाको अस्पष्टता, संक्रमणकालको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु, र ज्यादा जनआकांक्षा र संविधान सभाको बनावटबीच सन्तुलनको अभाव, नागरिक शिक्षाको अभाव जस्ता कारणहरूले गर्दा धेरै जसो मुलुकहरूमा संविधान सभाको प्रयास असफल पनि भएको छ भने इटाली, नर्वे, दक्षिण अफ्रिकाका लगायतका राष्ट्रहरूको दृष्टान्त उदाहरणीय रहेका छन् । तर जे होस् संविधान सभाबाट संविधान निर्माण गर्नु पछाडिको मुख्य दर्शन भने कानूनको सर्वोचित स्रोत जनता हुने हुँदा जनताद्वारा प्रत्यक्ष वा संविधान सभाको माध्यमद्वारा संविधान निर्माण नगरिएमा संविधानले सर्वोचित कानूनको शक्ति र चरित्र प्राप्त गर्न सक्दैन भन्ने हो ।

हाम्रो सन्दर्भमा जनआन्दोलन-२ को जनादेश अनुसार राज्यको पुनः संरचना गर्न लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था सुनिश्चित गर्न, राज्यका सबै अंगमा कानून बमोजिमको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्न, जनतामा रहेको सार्वभौमसत्तालाई संस्थागत गर्न नागरिकलाई अभूत बढी अधिकार सम्पन्न बनाउन तथा राजसंस्थाको भविष्य निश्चय गर्न संविधान निर्माणका लागि वालिग मतधिकारको आधारमा नेपाली जनताले निर्वाचित गरेका जन प्रतिनिधिहरू २४०, दलीय प्रतिनिधिहरू २४० एवं सहमतिका आधारमा मन्त्री परिषदबाट मनोनित १७ गरी कुल ४९७ सदस्यहरूको सभा नै संविधान सभा हो जसले देश र सार्वभौम जनताको भावना समेटेर संविधान निर्माणदेखि संविधान जारी गर्नेसम्मको कार्य गर्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव

सन् १७८९ मा बनेको संयुक्त राज्य अमेरिकाको संविधाननै विश्वको संविधानसभाबाट बनेको प्रथम संविधान मानिन्छ । १३ वटा राज्यका ५२ जना प्रतिनिधिद्वारा फिलाडेल्फियामा आयोजित एक सभाद्वारा बनेको अमेरिकी संविधानको लगत्तै फ्रान्समा पनि संविधान सभाकै माध्यमद्वारा संवैधानिक राज संहिताको संविधान बनेको थियो तर पछि त्यो संविधान असफल भएर त्यहाँका जनताले राजालाई टेनिसकोर्टमा मृत्यु दण्ड समेत दिएका थिए तत् पश्चात नर्वे (१८१४), आर्जेन्टिना (१८५३), रूस (१९१८), जर्मनी (१९१९), लिथुआनिया (१९२०), आइरलैण्ड (१९२२), इटली (१९४६), भारत (१९४६), पाकिस्तान (१९४६), इजरायल (१९४८), टर्की (१९६९), नामिबिया (१९९०), कोलम्बिया (१९९२), इथियोपिया (१९९४), इटली (१९९७), दक्षिण अफ्रिका (१९९६), अफगानिस्तान (२००५), इराक (२००५) आदि राष्ट्रमा संविधानसभाको माध्यमद्वारा संविधान निर्माण भएको पाइन्छ भने संसारमा हाल जारी रहेका करीब २०० राष्ट्रका संविधानहरूमध्ये केवल ४० जति राष्ट्रका

संविधानहरू मात्र संविधानसभाबाट निर्माण भएको पाइन्छ । संविधान सभाको प्रक्रियालाई कतिपय मुलुकले अंगाल्दा अंगाल्दै पनि त्यस प्रक्रियाबाट संविधान बन्न नसकेको एवं संविधानसभाको प्रक्रिया अवरुद्ध र असफल भएका उदाहरण पनि छन् । दृष्टान्तका रूपमा इजरायल र पाकिस्तानलाई लिन सकिन्छ भने भारत, अमेरिका, इटाली, नर्वे, दक्षिण अफ्रिका लगायतका राष्ट्रहरूको दृष्टान्त भने साँच्चि नै अनुकरणीय हुन सक्छन् यसरी बाहिरी राष्ट्रका ती अनुभवहरू हाम्रा लागि निकै ठूला पाठ हुन सक्ने देखिन्छ ।

संविधानसभाद्वारा निर्मित संविधान पनि प्रत्यक्ष निर्वाचन र अप्रत्यक्ष निर्वाचनको माध्यमद्वारा बनेका छन् । अमेरिका, चीन, भारत, पाकिस्तान लगायतका संविधान सभा अप्रत्यक्ष निर्वाचनका माध्यमद्वारा बनेका संविधानसभा हुन भने दक्षिण अफ्रिका, पूर्वी टिमोर, इटाली, कोलोम्बो, केन्या, पोल्याण्ड, लगायतका संविधान सभाहरू जनताको प्रत्यक्ष निर्वाचनद्वारा बनेका संविधान हुन । अहिलेसम्मको इतिहास हेर्दा निम्न अवस्थामा संविधान सभाद्वारा नयाँ संविधानको निर्माण भएको देखिन्छ ।

१. राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलन सफल भएको अवस्थामा

साम्राज्यवाद मुक्ति पाउनको लागि जनताले गरेको संघर्षले सफलता पाएर देश उपनिवेशबाट मुक्त भएको अवस्थामा मुक्ति पश्चात नयाँ राज्य, नयाँ सरकार र नयाँ राजनीतिक प्रणालीलाई संस्थागत गरी नयाँ सुरुवात गर्नको लागि संविधानसभाको निर्वाचन भएको देखिन्छ जस्तै - अमेरिकी स्वतन्त्रता संग्राम, फ्रान्सेली राज्य क्रान्ति भारतीय स्वतन्त्रता संग्राम, पाकिस्तानी पृथक्तावादी आन्दोलन र पूर्वी टिमोरको स्वतन्त्रता आन्दोलन सफल भए पश्चात त्यो सफलताबाट प्राप्त उपलब्धी र नयाँ राज्यलाई संस्थागत गर्नको लागि नयाँ संविधान बनाउन संविधान सभाको निर्वाचन गरिएको थियो ।

२. जातीय मुक्ति आन्दोलन सफल भएको अवस्थामा

काला र गोरा जातघाईहरूको बीचमा लामो समयसम्म गृह युद्ध भएर वा चरम जातीय विभेद भएको अवस्थामा त्यो जातीय विभेदको अन्त्य भईसके पश्चात समाताका आधारमा नयाँ संविधान बनाउनको लागि संविधान सभाद्वारा नयाँ संविधान निर्माण भएको देखिन्छ । यस प्रवृत्तिका संविधान सभाहरूमा दक्षिण अफ्रिकाको संविधान सभा, बोलीभियाको संविधानसभा, केन्याको संविधान सभा आदिलाई लिन सकिन्छ ।

३. वर्गीय आन्दोलन सफल भएको अवस्थामा

माक्सवादी अवधारणा अनुरूप एक वर्गबाट अर्को वर्गमा राज्यसत्ता हस्तान्तरण हुने क्रान्ति सफल भएको अवस्थामा क्रान्ति पश्चातको राज्यसत्तालाई नियमित गर्नको लागि संविधान सभाको निर्वाचन आवश्यक भएको देखिन्छ जस्तै चीनीया राज्य क्रान्ति, रूसी राज्य क्रान्ति तर त्यहाँ संविधान सभाको निर्वाचन भएपनि निर्वाचित संविधान सभाले संविधान बनाउन पाएन । हंगेरी र बुगोरियानाका क्रान्ति सफल भए पश्चात त्यहाँ संविधान सभाको माध्यमद्वारा नयाँ संविधान बनाएको छ ।

हाम्रो जातीय आन्दोलन, वर्गीय आन्दोलन सफल भएको वा उपनिवेशबाट देश मुक्त भएको अवस्थापनि होइन यस्तो अवस्थामा संविधानसभाको मूल लक्ष्य के हुने भन्ने किटान गर्न सहज छैन तर विगत जनआन्दोलनको भाग २ को नारा अनि त्यसमा भएको सहमति तथा माओवादी सहकार्यको आधारमा विश्लेषण गर्दा संविधान सभाको लक्ष्य राजतन्त्रको अन्त्य हो भन्ने निष्कर्ष सहज निकाल्न सकिन्छ । संविधान सभाको लक्ष्य राजतन्त्रको अन्त्य भएतापनि राजतन्त्रको विषयलाई संविधान लेखिनु अगावै टुंगो लगाइएमा उत्तम हुने थियो किनकी संविधान सभामा यो प्रश्न उठ्ने वित्तिकै तिर मत विभाजन भएर संविधान लेखन कार्यमा नै अवरोध आउने सम्भावना अधिक रहेको छ । अन्तरीम संविधानको मसौदा गर्न गठित समितिमा रहेका १६ जनाको बीचमा त यो विषय सर्वसम्मत हुन यत्तिको कठिन अवस्था देखिएको थियो भने संघीको साथमा रहने संविधान सभाका सदस्यहरूको बीचमा यो विषय भन्न विवादित भई संविधान लेखनमा समेत गाह्रो पर्ला भन्न सकिन्छ तसर्थ नेपालमा राजतन्त्रको भविष्य केही संविधान सभाका सदस्यहरूको मतबाट होइन की करोडौं नेपाली जनताको मतबाट निर्धारण गर्दा उत्तम हुने थियो ।

निर्वाचन प्रणाली

संविधान सभाको निर्वाचनका लागि विश्वमा सामान्यतया निम्न निर्वाचन प्रणालीहरू अपनाएको देखिन्छ जो निम्न छन् :

१ पहिलो हुनेले जित्ने प्रणाली:

यस किसिमको निर्वाचनमा सबैभन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने उम्मेदवारलाई विजय घोषित गरिन्छ निर्वाचन हुने प्रत्येक क्षेत्रमा जतिसुकै संख्यामा उम्मेदवारहरू निर्वाचनमा उठ्न सक्छन् तर एक मात्र उम्मेदवार विजय हुनसक्छ । नेपालमा हुने प्रतिनिधिसभा, गा.वि.स. र न.पा. को निर्वाचन प्रणालीलाई लिन सकिन्छ ।

२ बहुमतवादी प्रणाली:

बहुमतवादी प्रणालीमा निर्वाचनमा ५०% भन्दा बढी मत ल्याउने उम्मेदवार विजय हुने प्रणाली सरल हुनुको साथै स्पष्ट नतीजा प्रदान गर्ने हुन्छ । भारत, अमेरिका, फ्रान्स र बेलायतमा अपनाएको पाइन्छ ।

३. समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली:

यस निर्वाचन प्रणाली अन्तर्गत प्राप्त भएको अनुपातमा कुनैपनि दलले संविधानसभा वा संसदमा आफ्ना प्रतिनिधि पठाउन सक्दछ । उसको मत खेरा जाँदै, पहिलो हुनेले जित्ने प्रणाली एक राजनीतिक दलले देश भरबाट ३०% मत प्राप्त गरेपनि संसदमा वा संविधान सभामा सीट पनि प्राप्त नगर्न पनि सक्दछ जस्तो २०५६ सालको प्रतिनिधि सभामा नेकपा माले र चन्दको दलले ३% भन्दा बढी मत ल्याएर राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त दलको रूपमा मान्यता पाएपनि प्रतिनिधि सभामा १ जना पनि सांसद पठाउन सकेनन् तर

समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीमा मत प्राप्त भएको अनुपातमा उक्त दलहरूले निश्चित सीट संख्या पठाउन सक्दछन् यो प्रणाली संविधान सभाको लागि बढी उपयुक्त मानिन्छ ।

४. सूची प्रणाली:

यो प्रणाली पनि समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीको महत्वपूर्ण निर्वाचन प्रणाली हो । दक्षिण अफ्रिकामा यसै निर्वाचन प्रणालीलाई अपनाई संविधान सभाको निर्वाचन गरिएको थियो । दलले प्राप्त गरेको मतको अनुपातमा दलले प्राप्त गरेको सीट संख्यालाई दलले आफ्ना प्रतिनिधि जाति, जनजाति, महिला पेशा वर्ग आदि समेतलाई संलग्न गरी प्रतिनिधिको सूची बनाई संविधान सभाको लागि यो निर्वाचन प्रणाली उपयुक्त हुन सक्दछ स्वार्थले गर्दा यसको दुरुपयोग पनि हुन सक्दछ । यो निर्वाचन प्रणाली इजरायलमा समेत रहेको छ ।

५. एकल संक्रमणीय मत प्रणाली:

खसेको मतलाई कोटा प्रणालीमा बाँड्ने र पहिलो प्राथमिकताको निम्नतम कोटा पुऱ्याएपछि बाँकी मत कम मत प्राप्त उम्मेदवारलाई दिई आवश्यक कोटा पुऱ्याएर निर्वाचित गराउने प्रणालीलाई एकल संक्रमणीय मत प्रणाली भनिन्छ । जस्तो नेपालको राष्ट्रिय सभाको निर्वाचन प्रणालीलाई लिन सकिन्छ ।

६. मिश्रित प्रणाली:

यसमा पहिलो हुनेले जित्ने प्रणाली र मतको आधारमा दलले प्राप्त गर्ने मतलाई सूची प्रणाली मार्फत प्रतिनिधि पठाउने प्रणालीलाई मिश्रित निर्वाचन प्रणाली भनिन्छ ।

आगामी संविधान सभा सदस्य निर्वाचनमा नेपाली वालिग नागरिकले २ वटा बक्सामा भोट खसाल्नु पर्नेछ । पहिलो भोट निर्वाचन क्षेत्रबाट उठेका उम्मेदवारहरू मध्ये आफूलाई कुन उपयुक्त लाग्दछ त्यसैलाई, अर्को भोट व्यक्तिलाई नभई कुनै राजनीतिक पार्टीलाई दिनुपर्नेछ । यस्तो अवस्थामा कुनै मतदातालाई फलानो पार्टीले त समग्र नेपाली जनताको हितमा काम गर्छ भन्ने लागेमा त्यस्तो मतदाताले आफूले विश्वास गरेको पार्टीलाई भोट दिनुपर्नेछ यसरी संविधान सभा सदस्य निर्वाचनका लागि नेपालले दुई प्रकारका प्रणाली अर्थात् (पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली र राजनीतिक दललाई मत दिने समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली) लाई मिसाएर मिश्रित निर्वाचन प्रणाली अपनाउँदैछ ।

संविधानसभा - हाम्रो प्रसङ्ग

संविधानसभाको प्रसङ्ग नेपालका लागि नौलो होइन । वि.सं. २००४ सालदेखि नै राणा प्र.म. मोहन शम्शेरले नेपाली जनताका लागि जनताको सहभागितामा नयाँ कानून बनाउने घोषणा गरे तथापी उनी सफल भएनन् । २००७ सालको दिल्ली सम्झौता अघि राजा त्रिभुवन दिल्ली गएपछि राणा प्रधानमन्त्रीले संविधानसभाको निर्वाचन गराउने घोषणा गरेका थिए । त्यसलाई निर्वासनमा रहेका राजा त्रिभुवनले स्वागत समेत गरेका थिए तर राजनीतिक सहमति नभै एकतर्फी रूपमा आएको यो प्रस्तावले पनि पूर्ण रूप लिन पाएन । पछि राजा त्रिभुवन स्वदेश फर्केपछि नेपाली जनताका नाममा गरेको सम्बोधनसभा पनि संविधान सभाको निर्वाचन गरेर नयाँ संविधान बनाउने कुरा उल्लेख गरियो र सो नभएसम्मको लागि भनेर अन्तरिम शासन विधान २००७ जारी गरियो । संविधान सभाको निर्वाचन गराउने प्रयोजनको लागि भनेर मतदान संकलन लगायतका कार्य गर्न जनप्रतिनिधित्व ऐन २००८ पनि जारी भयो । तथापि राजनीतिक शक्तिहरूमा देखिएको मत भिन्नताको कारणले गर्दा दरबारको शक्ति मजबुद हुँदै गएपछि संविधानसभाको निर्वाचनको सट्टा त्यस बखतको मुख्य शक्ति नेपाली कांग्रेससँग सहमति गरी राजाले २०१५ सालमा आमचुनाव गराए र संविधान समेत जारी गरे । यसरी २००४ सालमा उठेको संविधान सभाको वृहत् २०१५ सालमा आएर पूर्ण विराम लाग्यो । सो संविधान ब्रिटिस संविधानविद् आइभर जोनिङ्गको सहयोगमा निर्माण भयो । २०१९ सालको संविधान ऋषिकेश शाह समेतको संलग्नतामा बनाइयो भने २०४७ सालको संविधान विश्वनाथ उपाध्यायको अध्यक्षतामा रहेको समितिले त्रिपक्षीय सम्झौताको आधारमा बनाइयो यसरी आजसम्म बनेका ५ वटा संविधानहरूमध्ये कुनैपनि संविधान जनताको प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणालीबाट चुनिएका जनप्रतिनिधिहरूद्वारा निर्माण हुन सकेनन् ।

वि.सं. २०४६ सालको ऐतिहासिक जनआन्दोलनको उपजको रूपमा जारी भएको नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ कुनै संशोधनबिना करिब १६ वर्षसम्म कार्यान्वयनमा रहयो । सो संविधानका आधारभूत संरचनाहरू संशोधन गर्न नसकिने व्यवस्था गरेको, संशोधन गर्न सकिने विषयहरूपनि संशोधन गर्न सहमति नभएको संविधानको सिद्धान्त अनुरूप अभ्यास र प्रयोग हुन नसकेको, राज्य सत्ताको चरित्र समावेशी बन्न नसकेको, संविधानको छिन्दान्वेषी व्यवस्थाले निरंकुशता जन्माएको लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतामा आधारित राजनीतिक संस्कारको विकास हुन नसकेको राज्य व्यवस्थाले गरिबी र पछाडिपतलाई सम्बोधन गर्न नसकेको समेतका कारणले गर्दा विरोध र विद्रोह भयो जसको परिणाम स्वरूप वि.सं. २०६२ चैत्र २४ देखि २०६३ वैशाख ११ सम्म १९ दिन आन्दोलन हुन पुग्यो । यस जनआन्दोलनको परिणाम मुलुकमा दिगो शान्ति पुनसंरचना सहित समावेशी राज्य व्यवस्था र प्रतिस्पर्धी बहुदलीय लोकतान्त्रिक प्रणालीको निर्माण गर्न संविधानसभाबाट संविधान बनाउने सहमति बन्न पुग्यो । संविधानसभाबाट संविधान नबनेसम्म राज्य सञ्चालन अन्तरीम संविधानबाट गर्ने आठ राजनीतिक दलहरूको सहमति बन्थ्यो त्यसैको निरन्तरता स्वरूप सर्वोच्च अदालतका पूर्व न्यायाधीश एवं २०४७ सालको संविधान मस्यौदा समितिका सदस्य लक्ष्म अपलिको

संयोजकत्वमा ०६३-३-२ गठित १६ सदस्यीय मस्यौदा समितिले ०६३ भदौ ९ गते बुझाएको संविधानको मस्यौदामा आठ राजनीतिक दलले पूर्णता दिई ०६३ माघ १ गतेका दिन जारी गरी अन्तरिम व्यवस्थापिका संसदबाट अनुमोदन भई लागु भयो । उक्त संविधानलाई अभि बढी समावेशी र लोकतान्त्रिक बनाउने क्रममा ०६३ फागुन २५ गते पहिलो २०६४ जेठ २ गते दोस्रो संशोधन समेत भैसकेको अवस्था छ भने आगामी मंसिर ६ गते बिहीबारका दिन संविधानसभा सदस्यका लागि निर्वाचन हुँदैछ । सम्पूर्ण राजनीतिक दल र राष्ट्रकै ध्यान संविधान सभाको निर्वाचन तर्फ तानिएको छ उक्त निर्वाचनमा हामीले मिश्रित निर्वाचन प्रणाली अर्थात् प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रबाट १ जनाका दरले पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणाली अनुसारको निर्वाचित सदस्य २४० जना, सम्पूर्ण देशलाई १ क्षेत्र मानी राजनीतिक दललाई मतदिने समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अनुसार निर्वाचित हुने सदस्य २४० र राष्ट्रिय जीवनका महत्वपूर्ण व्यक्तिहरू मध्येबाट सहमतिका आधारमा अन्तरिम मन्त्रिपरिषदबाट मनोनयन हुने सदस्य १७ जना गरी सदस्य संख्या ४९७ जनाको संविधानसभा गठन हुने र निर्वाचन आयोगले संविधानसभा निर्वाचनको परिणाम घोषणा गरेको २१ दिन भित्र प्रधानमन्त्रीले आह्वान गरे बमोजिम संविधानसभाको पहिलो बैठक बस्ने, संविधान सभाको कार्यकाल, संविधान सभाको पहिलो बैठक बसेको मितिले २ वर्षको लागि हुने तर मुलुकमा संकटकालीन स्थितिको घोषणा भई संविधान निर्माण गर्ने काम पुरा हुन नसकेमा संविधान सभाले थप ६ महिनासम्म कार्यकाल बढाउन सक्ने संविधान सभामा पेश भएको विधेयकको प्रस्तावना तथा प्रत्येक धारामा मतदान गरी पारित गर्ने । सोको लागि संविधान सभाका तत्काल कायम रहेका, कम्तीमा दुई तिहाई सदस्य उपस्थित भई सर्वसम्मतिबाट विधेयक पारित हुनुपर्ने भन्ने समेतको व्यवस्था अनुरूपको कार्य प्रकृया अपनाई जनताको व्यापक सहभागितामा सुसम्पन्न हुन गइरहेको नयाँ नेपालको खाका कोर्ने यो संविधान सभाको निर्वाचनमा आम नेपाली बालिग नागरिकहरूले अत्यन्त संवेदनशील भई सहभागिता जनाई सफल अवतरण गराउनु पर्दछ आशा गरौं अब तयार हुने संविधानले नै आम नेपालीको सही भाग्य रेखा कोर्ने छ देश र सार्वभौम जनताको भावना समेटेर संविधान निर्माणदेखि संविधान जारी गर्नेसम्मको काम गर्नेछ । धन्यवाद ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू :

१. नेपालको अन्तरिम संविधान ०६३
२. भण्डारी के.पी., काफ्ले रकु - नेपाली जनताका प्रमाणहरू - तथा संविधानसभाको प्रयोग बौद्धिक दर्पण काठमाण्डौ ।
३. मिश्र, डा. वीरेन्द्र प्रसाद, बाहाल तारानाथ, दुङ्गना भोलानाथ, घिमिरे संजीव - संविधान सभाको संरचना र निर्वाचन पद्धति - ०६३ फ्रिडम फोरम ।
४. आचार्य नरहरि - संविधानसभा, संविधानमा जनताको स्वामित्व र अपनत्व - ०६२ मुल्याङ्कन प्रकाशन ।
५. देवकोटा केशवराज, शान्ति र अग्रगमनको सन्दर्भमा संविधानमा, सौगात पुस्तक प्रकाशन-काठमाण्डौ ।

६. महर्जन राजेन्द्र, कसरी बन्ध संविधानसभा ०६१ मूल्याङ्कन प्रकाशन गृह, टेकु ।
७. दाहाल काशीराज, संविधानसभा र संवैधानिक विकास ०६३, निरन्तर प्रकाशन,
८. आचार्य भीमार्जुन, संविधानसभा प्रक्रिया र अनुभवहरू ०६३, राष्ट्रिय शान्ति अभियान,
९. सगौला खगेन्द्र, श्रेष्ठ श्याम समेतजना ७, राष्ट्रिय संकट र संविधानसभा ०६०, मूल्याङ्कन प्रकाशन गृह, काठमाडौं ।
१०. चन्द्रकान्त ज्ञवाली, संविधानवाद संविधानसभा र राज्यको पुनर्संरचना २०६३ ।
११. न्यायदूत वर्ष ३७, पुर्णाङ्क-१६१, अङ्क ३, साउन/भदौ ०६३ ।
१२. न्यायदूत वर्ष ३४, पुर्णाङ्क १४०, अङ्क ३ साउन/भदौ २०३० ।
१३. न्यायदूत वर्ष ३७, पुर्णाङ्क १६२, अङ्क ४, असोज/कार्तिक २०६३
१४. काशीराज दाहाल, संविधानसभा र निर्वाचन पद्धति-गोरखापत्र ०६३ असार ९
१५. संविधान सभा र निर्वाचन प्रणाली, टिकाराम भट्टराई (न्यायसेवा तालीम केन्द्र)
१६. गोरखापत्र तथा कान्तिपुरमा प्रकाशित विभिन्न लेखहरू ।

लुम्बिनी, रुपन्देही

टिकलीगढ-९, तिनधरा

विजया दशमी र दिपावलीको शुभकामना

Himalayan Snax & Noodles Pvt. Ltd.
P.O.Box; 19424, Narayanchaur,
Naxal, Kathmandu, Nepal
website: www.himalayansnax.com

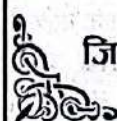
विजयादशमी तथा
शुभदीपावली २०६४ को अवसरमा
समस्त जिल्लावासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

शान्ता नेपाल वारासिनी, जिल्ला निर्वाचन अधिकारी
जिल्ला निर्वाचन कार्यालय
परिवार, रसुवा

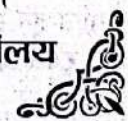

शुभकामना

विजयादशमी तथा
शुभदीपावली २०६४ को अवसरमा
समस्त जिल्लावासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

जिल्ला विकास समितिको कार्यालय
परिवार, रसुवा

संविधानसभा र शिक्षा नीति

- देवराज सिम्खडा

परिवर्तन जनचाहना र युगको माग हो । इतिहास जगदेखि वर्तमानसम्म विश्वमा अनेकौं परिवर्तनहरू भएका छन् । विश्वका सबै महासामन्त तानाशाहका शक्ति क्षीण हुँदै गएका छन् । कयौं तानाशाहलाई जनताले आफ्ना अधिकार र भविष्य सुनिश्चित गर्न सुली र फाँसीमा चढाएका छन्, कयौं आफै पतन भएका छन् त कयौं अन्य मूलुकमा शरणार्थी जीवन विताउन बाध्य छन् । एक युगमा एक दिन एकपटक मात्र आउँछ भनेभै त्यो दिन नेपालका लागि पनि आउँदैछ । त्यही दिन हुनेछ नेपालीहरूले आफू र आफ्नो मुलुकको सुन्दर भविष्य बनाई विश्वमा गौरवशाली बनेर चिनाउने अनि २३८ वर्षको सामन्ती सत्ताको अन्त्य गर्ने ।

नेपालमा २००७ साल माघ १ गते राजा त्रिभुवनले आफ्ना पूर्वजका अकर्मण्यता र अदूरदर्शिताका कारण गुमेको प्रभुत्वलाई पुनर्जीवन दिन भारतीय शासकको रोहवरमा नेपाली जनता र राणा सरकारमा बीच त्रिपक्षीय दिल्ली सम्झौता भएको थियो । उक्त सम्झौतामा मुख्यतः ३ बुँदामा सहमति कायम भएको थियो, जसमा राजा त्रिभुवनलाई पुनः गद्दीनसीन बनाउने, वालिग मताधिकारका आधारमा संविधानसभाको चुनाव गराई नयाँ संविधान निर्माण गर्ने र मोहन शमशेरको प्रधानमन्त्रीत्वमा राणा काँग्रेसको दश सदस्यीय मन्त्रीमण्डल बनाउने । उक्त सम्झौता अनुसार त्रिभुवनले गद्दी प्राप्त गरे भने राणा काँग्रेसको सरकार पनि बन्यो तर संविधान सभाको चुनाव भएन । पुनः गद्दीनसीन त्रिभुवनले नेपाली जनतालाई इतिहासमै सबैभन्दा बढी ढाँटे, भुक्त्याएर ठगे, जसको क्षतिपूर्ति जनता बलिया हुँदा पनि अहिलेसम्म भएको छैन । राजालाई नारायणहिटीको ठकुरीको संज्ञा दिने मोहन शमशेरले नाती ठकुरी ज्ञानेन्द्रलाई २००७ साल कार्तिक २२ गते अर्थात् त्रिभुवनले नारायणहिटी छाडेको भोलिपल्ट राजा घोषणा गरे । आज उनै ज्ञानेन्द्रको निरङ्कुशता र हठका कारण उनको मात्र नभई शाहवंशीय राजाहरूको कहली लाग्दो इतिहासलाई आर्यघाटमा सेलाउँदै आगामी मंसिर ६ गते नेपालको इतिहासमै पहिलो पटक संविधानसभाको निर्वाचनको तयारी भएर पनि रोकिन पुग्यो । आशा छ उक्त निर्वाचन छिट्टै भई नेपालमा सदाका लागि राजतन्त्रको समाप्ति हुने छ र नेपाली जनताले राजतन्त्रका विरुद्ध कहिल्यै अब रगत बगाउनुपर्ने छैन । जनता आफै सरीक भएर देशकाल र जनआकांक्षा अनुसारको संविधान बन्ने छ । देशले अरु कुनै तानाशाहको निरङ्कुशता र अधिनायकवादलाई

भोग्नुपर्ने छैन ।

संविधानसभाको निर्वाचन नजिकिँदै जाँदा विथोलिने आशंका तेसिएका थिए । सातदलको गठबन्धन यस निर्वाचनप्रति पूर्ण जवाफदेही हुनुपर्छ, त्यसमा पनि ने.क.पा. माओवादी बढी जिम्मेवार हुनुपर्दछ किनकि संविधानसभा हाम्रो माग भएको उसको दावी छ । यो दावीलाई सार्थक बनाउन सबैको सहयोग महत्वपूर्ण विषय हो । देशको अग्रगति र समुन्नतिका लागि हुने उक्त सभाले नेपालीको भविष्यलाई एकयुगका लागि सुनिश्चित हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

संविधान देशको प्रमुख कानुन भएकोले यसको दूरगामी महत्व हुन्छ । यही वेला सबै क्षेत्रका जिम्मेवार नागरिकले आफ्ना कुरा समाविष्ट गर्न प्रयत्न गर्नु स्वभाविक हो । राज्य सञ्चालन तथा देश विकासमा विभिन्न पक्षहरू हुन्छन् त्यसमध्ये विकासको आधारशीला मानिने शिक्षा क्षेत्रको अन्योल, नीतिगत अपूर्णता र अस्पष्टता समाप्त अन्त्य गर्नु अनिवार्य आवश्यकता हो । देशको मानव सम्पदालाई देशभित्रै खपत गराउन आवश्यकता अनुसारको जनशक्ति उत्पादन गर्ने क्षेत्र शिक्षा र स्वास्थ्य नै हो । हाल यहाँ विद्यमान शिक्षा नीति र शैक्षिक पद्धतिले समयको अपेक्षा पूरा गर्न सकेको छैन । प्राविधिक शिक्षालाई शिक्षाको प्रेमभिन्न पार्न नसक्दा र स्वरोजगारमूलक शिक्षाको अभावमा युवायुवतीहरू बाध्यतावस र विदेशिनु परेको छ । विदेशमा पनि नेपाली श्रमिकको दर अत्यन्त न्यून र जटिल काम गर्नुपर्दा एकातिर लगानी उठाउन समेत कठिनाई छ भने अर्कोतिर ज्यानै जोखिमपूर्ण छ । हजारौं माइल यात्रा पार गर्नुछ भनेपनि यात्रा आफू उभिएको स्थानबाटै सुरु गर्नुपर्छ भनेभै शिक्षा क्षेत्रको सुदूर भविष्यसम्मको बाटो कसरी स्थायीरूपमा तय गर्ने भन्ने विषयमा सबैको ध्यान केन्द्रित हुनुपर्छ । आज देशमा राजनीतिक अस्थिरतासँगै शिक्षाको आधारनै अस्थिर बनेको छ । ५७ वर्ष अघिदेखि मात्र शिक्षा क्षेत्र खुल्ला वातावरणमा बामेसर्न थालेको भएतापनि निश्चित लक्ष्यका साथ अगाडि लैजान नसक्दा यसले सही दिशा अवलम्बन गर्न सकेन । विभिन्न समयमा आयोगहरू गठन गरेर काम देखाउन खोजिएतापनि आफ्नो मौलिक आवश्यकताभन्दा पनि अरुको देखासिखी गर्दैमा हामी अहिलेको अवस्थामा आइपुगेका छौं । पञ्चायती निरङ्कुशताले ल्याएको २०२८ सालको शिक्षा ऐन अहिले पनि जिउँदै छ । यद्यपि यसमा धेरै संसोधन नभएको होइन तर पनि शिक्षा नीति र यस क्षेत्र जनआकाङ्क्षा र युगको माग पूरा गर्न सकेको छैन ।

शिक्षा क्षेत्र लथालिङ्ग भएको राज्य मुकदर्शक बनेको छ । विद्यालयका भौतिक अवस्था, शिक्षक दरबन्दी, शिक्षामा सबैको पहुँच र गुणस्तर आशाप्रद छैनन् । सरकारको नीति तथा कार्यक्रममा भएका व्यवस्था लागू हुन सकेको छैनन् । शिक्षा क्षेत्रको सुधारका लागि जहिले पनि शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूले आन्दोलन नगरी नहुने अवस्था अद्यापि कायमै छ । देशमा सामुदायिक विद्यालयहरूको अवस्था नाजुक छ, उच्चवर्ग सामुदायिक विद्यालयलाई विद्यालय मान्न पनि गाह्रो मान्छन् । राज्यका पहुँचवालाहरूका बालबालिकाहरू सुविधासम्पन्न विदेशी तथा निजी विद्यालयहरूमा पढ्छन् । यो अवस्थालाई कर्मचारी र विद्यालय शिक्षकले समेत मलजल गरेका छन् । अनौपचारिक तथा व्यवसायिक शिक्षा नाममात्रको बनेर उभिएको छ तर ध्यान सरकारवालाको पुग्न सकेको छैन ।

यी यावत शैक्षिक समस्यालाई सधैंका लागि किनारा लगाई देशको मुहार शिक्षाको उज्यालो घामले झलमल्ल पार्न अब बन्ने संविधान सक्षम हुने अपेक्षा गरौं । संविधानसभामा निर्वाचित हुने सभासदहरू शिक्षामा आमूल परिवर्तन गर्नुपर्छ भन्ने मान्यतामा अडिग रहनु र अब शैक्षिक मुद्दालाई लिएर शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूले कहिल्यै सडक तताउन र शिक्षण संस्थाको वातावरणलाई असर पार्न नपरोस् । शिक्षाको आधार राजनीतिक वा सरकार परिवर्तनसँगै अस्तव्यस्त नबनाओस्, विकास र विनासको राजनीतिक आन्दोलन र अन्य सामाजिक द्वन्द्वले पनि कहिल्यै शिक्षालाई धक्का दिने परिवेश नबनाओस् भन्ने तर्फ सबैको समयमा ध्यान पुगोस् भन्ने कामना गरौं ।

यी त कामना र अपेक्षाका कुराहरू भए । अब संविधानमा समाविष्ट हुनैपर्ने र भविष्यको शिक्षा नीति तर्फ सोचौं । हालको अन्तरिम संविधानमा शिक्षालाई मौलिक अधिकारको रूपमा समेटिएको छ तर त्यसलाई संस्थागत गर्ने काम बाँकी नै छ र अबको संविधानमा त्यसलाई व्यवस्थित गर्नु जरुरी छ । राज्यको पुनसंरचनासँगै आंगिक निकायहरूलाई व्यवस्थित नगरी संस्थागत गर्न सकिदैन । त्यसकारण अबको संविधानमा शैक्षिक क्षेत्रको सुधारका लागि निम्नानुसार व्यवस्था अनिवार्य छ:-

१. बाल अधिकारको सुनिश्चितता र शान्तिक्षेत्र :

बालअधिकारका चार प्रमुख स्तम्भ मानिने क) बाँच्न पाउने अधिकार ख) सुरक्षित हुने अधिकार, ग) विकास गर्न पाउने अधिकार घ) सहभागी हुन पाउने अधिकार । यी अधिकारका बारेमा घरपरिवार, छिमेक, विद्यालय, मेलापर्व समाज सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्था सबैको सरोकार, सहयोग र चासोको विषय बनाउनुपर्छ । विद्यालयलाई कुनैपनि राजनीतिक दल, भातृसंस्था, पेशागत संगठन, विद्रोही पक्ष वा अन्य कुनै अवाञ्छित तत्वहरूको हस्तक्षेप, विघ्नबाधा, बन्द, प्रतिशोध आदिबाट मुक्त गरी शिक्षक विद्यार्थीहरूको स्वाभिमान उच्च र मर्यादित बनाउने विषयलाई सुनिश्चित पाउँ शिक्षणसंस्थालाई सदाका लागि शान्तिक्षेत्र बनाउने

प्रतिबद्धता समेटिनु पर्दछ । विद्यालयको वातावरण खल्बल्याउने, बालमनोविज्ञानमा चोट पुग्ने र बालअधिकार कोही कसैबाट हनन हुने कार्य गर्नेलाई कडा सजायको व्यवस्था गरिनुपर्छ ।

२. नीति नियम र प्रभावकारी कार्यान्वयन :

कुनैपनि कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा संचालन गर्न नीति नियमको तर्जुमा र प्रभावकारी कार्यान्वयनको ठूलो महत्त्व हुन्छ । शैक्षिक नीति नियम र कार्यान्वयनको प्रभावकारिताको विषयलाई संविधानले स्पष्ट मार्ग निर्देश गरेको हुनुपर्छ । नीति नियम कार्यान्वयन गर्ने पक्षको कमजोरीका कारण अहिलेसम्म शिक्षा क्षेत्र सन्तोषजनक बन्न सकेन । अबका दिनमा यो अकर्मण्यताको अन्त्य गर्न सरोकारवाला र सेवाग्राहीको भूमिका र अधिकारलाई सुदृढ बनाइनुपर्छ । सरकारले घोषणा गरेका कार्यक्रम आकाशको फल सावित गर्ने जो कोहीलाई पटकै छुट दिनुहुँदैन ।

३. विद्यालयतहमा अनिवार्य र पूर्ण निःशुल्क शिक्षा :

शिक्षा प्राप्त गर्नु कसैको दान नभएर अहिले नागरिक अधिकार भएको छ । विद्यालय तह अर्थात् कक्षा १२ सम्मको शिक्षा सबैका लागि अनिवार्य, पूर्ण निःशुल्क र सबै दृष्टिले सर्वसुलभ र सुगम बनाइनुपर्छ । शिक्षामा सबैको पहुँच बढाउन पिछडिएका वर्गका अभिभावकहरूको गास, बास र कपासको व्यवस्था स्वरोजगारको अवसर प्रदान गर्दै राष्ट्रिय मूलप्रवाहमा समाहित गराउँदै नागरिक स्वाभिमानको अनुभूति दिलाउनुपर्छ । यस वर्गका युवाहरूलाई व्यावसायिक र उच्च शिक्षामा पहुँचका लागि यथेष्ट प्रोत्साहन दिनुपर्छ ।

४. स्थानीय संरचना अनुसार क्षेत्रीय युवम् स्थानीय पाठ्यक्रम :

राज्यको नयाँ संरचना अनुसार हुने राजनीतिक विभाजनका आधारमा आफ्ना मातृभाषा भएका जातिका लागि कम्तिमा एक विषय प्राथमिक तहसम्म मातृभाषामा अध्यापन गराउँदै अंग्रेजी भाषामा विज्ञान, गणित लगायतका विषयको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक तयार गर्नुपर्छ । स्थानीय तहमा पाठ्यक्रम स्थानीय आवश्यकता र पैदावारलाई मद्दत पुग्ने गरी व्यावसायिक शिक्षालाई महत्त्व दिँदै तयार गर्ने वातावरणको सुनिश्चितता संविधानमा हुनुपर्छ । शिक्षालाई जीवन निर्वाहको एक प्रमुख आधार बनाई शैक्षिक प्रमाणपत्रको धितोमा स्वरोजगार गर्न चाहनेलाई यथासक्य प्रोत्साहन गर्नुपर्छ ।

५. व्यवसायिक शिक्षामा जोड :

सैद्धान्तिक शिक्षाभन्दा व्यवसायिक शिक्षा आजको आवश्यकता हो । सैद्धान्तिक सिकाइ र व्यवसायिक सीप तल्लै तहबाटै लैजान सके सिकाइ दिगो र प्रभावकारी हुनसक्दछ । साथै बालबालिकाहरूमा सानैदेखि सिर्जनशील, लगनशील, जिज्ञासु भावनाको विकासमा मद्दत पुग्नेछ । स्थानीय आवश्यकतामा

आधारित व्यावसायिक सीपको विकास गर्न त्यहाँ उपलब्ध हुने कृषि तथा वनपैदावारसँग सम्बन्धित व्यवसायलाई प्रोत्साहित गर्न सक्नुपर्छ । हरेक निर्वाचन क्षेत्रमा एउटा दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न सुविधा युक्त व्यावसायिक शिक्षालयको स्थापना, प्रत्येक गाविसमा मध्यम खालको प्राविधिक जनशक्तिका लागि कम्तिमा एकवटा विद्यालय स्थापना गर्ने र भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा सर्वसुलभ आवासीय विद्यालय स्थापना गर्नु सबै दृष्टिले उपयुक्त हुनेछ । यस्ता जनशक्तिका स्वरोजगारका लागि सुपथ ब्याजदरमा कर्जाको व्यवस्था गर्न सकिन्छ । अनौपचारिक शिक्षालाई पनि व्यावसायिक सीपमा आधारित कार्यक्रम बनाएर संचालन गरिनुपर्छ जसबाट साक्षरतासँगै जीवन निर्वाहको सीप हाँसिल भई जीवनस्तर उठाउन मद्दत पुग्न जानेछ ।

६. पेशाकर्मिहरूको पेशाको सुनिश्चितता, तालिम र सुविधा :

शिक्षाक्षेत्रमा कार्यरत शिक्षक कर्मचारीहरूलाई प्रोत्साहित गर्न नसकेसम्म अपेक्षित उपलब्धि सम्भव छैन । पेशाकर्मिहरूको पेशाप्रतिको उत्तरदायित्व बृद्धि गर्न र मनोबल उच्च बनाउन पेशाको सुनिश्चितता, सेवाकालीन तालिमको व्यवस्था, कामको प्रकृति, दक्षता र जिम्मेवारीका आधारमा आर्थिक सुविधा, पुरस्कार तथा बढुवाको व्यवस्था, पेशाकर्मिहरूको भावनाको सम्मान हुनेगरी तय गरिनुपर्छ । अवाञ्छित राजनीतिक हस्तक्षेप, आर्थिक चन्दाको बाध्यात्मकता र विद्यालय तथा अन्य शैक्षिक संस्थालाई राजनीतिक क्रीडास्थल हुनबाट सवैको प्रयासबाट बनाउनुपर्छ । आग्रह, पूर्वाग्रहबाट यस पेशालाई मुक्त बनाउनुपर्छ । विद्यालयको संचालन तथा व्यवस्थापनको जिम्मा स्थानीय समुदायलाई दिए पनि आर्थिक दायित्व सरकारको हुनुपर्दछ ।

७. वैदेशिक लगानीको अन्त्य र लगानीमा बृद्धि :

विदेशी लगानीमा निर्भर हुनुपर्दाको कारण शिक्षाक्षेत्र चौतारीको साभ्ता मादल जस्तो बनेको आभास भएको छ । दाता राष्ट्र र समुदायको आफ्ना स्वार्थका कारण हाम्रो राष्ट्रिय स्वार्थ र योजना ओभरलमा परेका छन् । यसैगरी अरुको इशारामा हामी चल्ने हो भने हाम्रा आवश्यकता र मौलिकता अझ धरापमा पर्नसक्छ । त्यसकारण राज्यका अन्य क्षेत्र जसरी चलेपनि शिक्षा क्षेत्रमा राष्ट्रिय कूल गार्हास्थ उत्पादनको कम्तिमा ६% र कुल राष्ट्रिय बजेटको २५% शिक्षालाई छुट्याउनुपर्छ । यो लगानी वैदेशिक लगानीबाट नभई राष्ट्रिय आयबाट मात्र गर्नुपर्छ । यसबाट सबैपक्षको जवाफदेहितामा बृद्धि हुनसक्छ । कुनैपनि स्थानीय सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरूले आफ्नो वार्षिक विकास बजेटको कम्तिमा २५% छुट्याइ शिक्षामा लगानी गर्ने वैधानिक परिपाटी निश्चित गरिनुपर्छ ।

८. यथेष्ट भौतिक पूर्वाधार, शिक्षक दरबन्दी :

शिक्षण संस्थालाई बालसुलभ, शिक्षण योग्य र रमणीय बनाउन विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्या, संचालित कक्षा र विषयको आधारमा दक्ष र योग्य शिक्षकको व्यवस्था निष्पक्ष ढंगले गर्नुपर्छ । दैनिक एक शिक्षक बराबर ४ घण्टीभन्दा बढी श्रमभार नपर्ने गरी जिम्मेवारी दिई शिक्षकका पेशालाई मर्यादित र सिर्जनशील हुने वातावरण दिइनुपर्छ । शिक्षकलाई कार्यक्षमताको आधारमा मात्र सुरुवा, बढुवा तथा दीर्घ सेवाको व्यवस्था हुनुपर्छ । शिक्षण पेशालाई बोझ ठान्ने र जिम्मेवारी पूरा नगर्ने शिक्षकलाई कसैले जोमाउन नपाउने प्रावधान गर्नुपर्छ र पेशागत संगठन एउटा मात्र रहने व्यवस्था गरिनुपर्छ । विद्यालयको तह, विद्यार्थी संख्या र शिक्षणको विषय अगसर उपयुक्त आकार प्रकार र अवस्थाका कक्षाकोठाहरू, प्रयोगशाला पुस्तकालय र खेलमैदानको व्यवस्थालाई कसैले नकार्न हुँदैन । सूचना प्रविधिलाई अनिवार्य बनाउदै लैजानुपर्छ ।

९. संरचनागत सुधार र सरोकारवालाहरूको जवाफदेहिता :

हाल विद्यमान विद्यालयहरूको संरचनामा परिवर्तन अति आवश्यक छ । जसमा पूर्व प्राथमिक विद्यालय र प्राथमिक विद्यालयको एक तह र उच्च मा.वि. अर्थात् १२ कक्षासम्मको माध्यमिक विद्यालय अर्को तह गरी जम्मा दुई भाग/तह निर्धारण गर्दा उपयुक्त हुनेछ । स्नातकतहदेखि उच्च शिक्षाको पठनपाठनको व्यवस्था आवश्यक हुनेछ ।

विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापनको जिम्मेवारी बोकेको स्थानीय निकाय विद्यालय व्यवस्थान समिति हो । उक्त समितिको गठन प्रक्रियामा आमूल सुधारको खाँचो छ । सरोकारवाला सबैको प्रतिनिधित्व सहित अवधिमा बृद्धि गर्दै सो समितिलाई आफ्नो जिम्मेवारीबारे सचेत बन्न आवश्यक तालिम, नियमित मुल्यांकन प्रोत्साहन र पुरस्कारको व्यवस्था हुनुपर्छ । कम्तिमा दुईजना छात्रछात्राको प्रतिनिधित्व सुरक्षित गरिनुपर्छ । दलित जनजाति र महिलाको उचित प्रतिनिधित्व पनि त्यतिकै आवश्यक हुन्छ । स्रोत केन्द्रको अवधारणालाई सार्थक बनाउन स्रोत व्यक्तिको जिम्मेवारी स्पष्ट गरिनुपर्छ ताकि अहिले जस्तो Resource Person कहींकहिले पनि Rest Person बनेर राज्यलाई नठगून् । आफ्नो पेशाको अबमूल्यन पनि हुन नपाओस् । साथै आधारभूत तहदेखि केन्द्रीय तहसम्मको शैक्षिक सरोकारवालाहरूलाई पूर्ण जवाफदेहि बनाउनुपर्छ र यसको नियमित अनुगमन, मूल्यांकन र ढण्डहीनताको अन्त्य गर्न स्पष्ट कानुनी व्यवस्था गरिनुपर्दछ । आर्थिक, बौद्धिक तथा समयको भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न विश्वस्त संयन्त्र निर्माण गर्नुपर्छ र छुट कसैलाई दिनुहुँदैन ।

१०. गुणस्तर बृद्धि र मूल्यांकन परिपाटी :

शैक्षिक गुणस्तर र मूल्यांकन परिपाटी एकै सिक्काका दुई पाटा हुन् । हाल विद्यमान शैक्षिक गुणस्तरलाई नियाल्दा सरकारी र निजी स्वामित्वमा रहेका विद्यालयहरूका बीच ठूलो अन्तर पाइन्छ । यो अन्तरलाई अन्त्य गर्न सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक अवस्थालाई त्यहाँसम्म पुऱ्याउन किन नसकिने ? जहाँ सरकारी लगानी बिना निजी विद्यालयहरूले गरेको छन् । पाठ्यक्रम र शिक्षा नीतिले अपेक्षा गरेको सिकाई उपलब्धि र शिक्षार्थीको व्यवहारमा परिवर्तनलाई आत्मसात गर्न सक्नुपर्छ । विद्यमान मूल्यांकन प्रणालीमा वैज्ञानिक पद्धति अवलम्बन गर्न स्पष्ट विधि अपनाउनुपर्छ । सफलता र असफलताको श्रेय शिक्षकहरूले लिने कि नलिने ? विद्यार्थीले औसतमा पाएको प्राप्तांक प्रतिशतको हिसाबले पारिश्रमिक दिन मिल्ने कि नमिल्ने ? शिक्षकका योग्यता र

छनोट प्रक्रियामा ध्यान कसरी दिने ? शिक्षामा गुणस्तरको बाधक तत्वहरू शिक्षक र विद्यार्थीहरू बाहेक अरु हुन् कि होइनन् ? हुन भने उनीहरूलाई कस्तो दण्ड दिने वा कसरी समस्याको न्यूनिकरण गर्ने ? यी प्रश्नहरूको उत्तर अबको शिक्षा क्षेत्रमा व्यवस्था हुनुपर्छ ।

उपर्युक्त उठेका सवालहरूको समाधान र व्यवस्थापन अबको संविधानले निक्कै गर्नुपर्दछ । यी कुराहरूको सुनिश्चितताका लागि संविधानसभाले योग्य उम्मेदवारहरूलाई छनोट गर्न सक्नुपर्छ । यस जिल्लाका सन्दर्भमा पनि यहाँ प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरूको यथोचित व्यवस्थाका लागि सोचेर निर्णय लिने समय आएको छ । यस अवसरको बुद्धिमतापूर्वक सदुपयोग गरौं । समानताको सुसंस्कृत र समुन्नत समाज निर्माण गरौं ।

एच.आई.भी. एड्सबारे जान्नु पर्ने कुराहरू

एच.आई.भी. सर्न माध्यमहरू

★ असुरक्षित यौन सम्पर्कबाट

★ रगतबाट:

- एच. आई. भी. संक्रमित रगतबाट बनेका पदार्थहरू तथा अंगहरू लिदा ।
- सुई तथा सिरिञ्जको साझा प्रयोगबाट

★ आमाबाट बच्चामा:

- संक्रमित आमाबाट बच्चामा एच.आई.भी. ३ चरणमा सर्न सक्दछ ।
- गर्भवती अवस्थामा,
- सुत्केरी हुने अवस्था
- दुध खुवाईदा (स्तनपान)

एच.आई.भी. र यौन रोगबाट बच्ने उपायहरू

- ★ सुरक्षित यौन व्यवहार अपनाउने ।
- ★ सधैं सही तरिकाले कण्डमको प्रयोग गरी यौन सम्पर्क राख्ने ।
- ★ सुई तथा छाला छेड्ने औजार नयाँ मात्र प्रयोग गर्ने वा निर्मलिकरण गरेर प्रयोग गर्ने ।
- ★ एच.आई.भी. संक्रमित महिला गर्भवती नभएर ।
- ★ यौन रोगको लक्षण देखा परेमा तुरुन्त उपचार गर्ने ।
- ★ आफ्नो यौन साथीलाई पनि उपचार गराउने ।

नेपाल सरकार

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण केन्द्र
टेकु, काठमाण्डौ

धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थल : वेत्रावती

सुत्रास आगमन

परिचयः

नेपाल सुन्दर, शान्त र विशाल छ। यहाँ आफ्नै मौलिक भाषा, रीतिरिवाज र संस्कृतिहरू रहेका छन्। थुप्रै धार्मिक तीर्थस्थलहरू छन्। पुराण आदि धर्मग्रन्थहरूमा उल्लेख भएका ठाउँहरू नै अहिले धार्मिक स्थलको रूपमा परिचित छन्। यी स्थानहरूले आफ्नो छुट्टै महत्व बोकेका हुन्छन्। यस्तै धार्मिक तथा ऐतिहासिक महत्व बोकेको स्थल हो वेत्रावती। वेत्रावतीलाई धार्मिक रूपमा उत्तरगयाको नाममा चिनिन्छ। यो बागमती अञ्चलको रसुवा जिल्ला लहरेपौवा गा.वि.स. वडा नं. १ र नुवाकोट जिल्लाको गोर्खु-९ (रसुवा नुवाकोटको सिमाना) मा पर्दछ। राजधानीबाट करीब ३/४ घण्टाको सवारी यात्राबाट सजिलै पुग्न सकिने ७८ कि.म. दूरीमा अवस्थित वेत्रावती बजार स्वच्छ, सुन्दर र रमणीय छ। नेवार समुदायको बजार क्षेत्रमा मुख्य बसोबास रहेको छ भने वरीपरीका क्षेत्रहरूमा ब्राह्मण, क्षेत्री, तामाङ र मगरहरूको बसोबास रहेको छ। वेत्रावती वरिपरिका गाउँ बस्तीको प्रमुख व्यापारिक केन्द्र पनि हो।

नामकरणः

वेत्रावतीको नामकरणको सम्बन्धमा एउटै किसिमको मत रहेको पाइन्छ। तर शब्द अपभ्रंसको विषयमा भने मतमतान्तर रहेको छ। बुढा पाकाहरू वेदको छडीबाट उत्पन्न वेत्राङ्गाको नामबाट वेत्रावती नाम रहेको बताउँछन्। पण्डित कैलाशनाथ पौडेलज्यूको आफ्नो ऐतिहासिक कृति "गोसाइकुण्डदेखि देवघाटसम्मको पौराणिक इतिहास" मा - वेत्राङ्गाको नामबाट यस ठाउँको नाम वेत्रामती रह्यो। वेत्रामती भन्दा भन्दै वेत्रावती भनिन थालियो, भन्ने उल्लेख गर्नुभएको छ। शैक्षिक पुञ्ज स्मारिका ने.रा.शि. संगठन रसुवाद्वारा प्रकाशित, "गोसाइकुण्ड र यसको बहुपक्षीय महत्व" लेखमा - वेदको छडीबाट उत्पत्ति भएका कारण गंगाको नाम वेद गंगा रहेको, यस गंगाको नामबाट ठाउँको नाम वेदवती रहेको र वेदवती अपभ्रंस भई वेत्रावती नाम रहन गएको अनुमान पनि गर्न सकिन्छ भन्ने लेखिएको छ। (वेत्रावतीको इतिहासको अध्ययनको क्रममा केही अंग्रेजहरूले राख्नुभएको मतको आधारमा मैले यो कुरा अधि सारेको हुँ।) तर अध्ययनकै क्रममा माथि उल्लिखित दुई तर्कहरू भन्दा यो अझ विश्वसनीय रहेको ठानेको छु। यहाँ- वेत-ना.(सं.वेत/वेत्र) बाँसका जस्ता पात र आँखला हुने

सब्दक लौरी आदि उपयोगी वस्तु बनाइने एक जातको लहरो र वपी-ना.(सं.) सानो जलाशय, कुवा, पनेरो (दुवै शब्दहरूको अर्थ बृहत् शब्दकोषको आधारमा रहेको छ)। अतः वेत्रको छडीबाट सानो जलाशय उत्पत्ति भएको हुनाले यस क्षेत्रको नाम वेत्रवपि रह्यो। र वेत्रवपि अपभ्रंस हुँदै वेत्रवती र कालान्तरमा बेत्रावती रहेको अनुमान पनि गर्न सकिन्छ। हाल यस नामलाई बोली चालीमा "बेत्राती" पनि भनिने गरिएको छ। अब भने यसले आफ्नो रूप नफेरोस्। बेत्रावतीलाई धार्मिक रूपमा उत्तरगयाको नामले चिनिन्छ। श्रीमद भागवतको हिमबत खण्डमा उत्तरगयाको विषयमा प्रष्ट रूपमा लेखिएको छ। विश्व रक्षा गर्ने पवित्र उद्देश्यले भगवान शिवले कालकुट विषको सेवनले औँडाह भएर कैलाश कुटबाट गोसाइकुण्ड प्रस्थान गर्दा शूल पर्वतको फेदी - हालको बेत्रावती बजार) मा आइपुगे पछि विषको औँडाहले आफुले टेकी हिँडेको वेदको लौरी जमीनमा गाड्नु भयो र तप्त गंगा दुङ्गाको चेपबाट निस्कन्। जुन नदीलाई आज वेत्राङ्गाको नामले चिनिन्छ। यस विषयमा श्रीमद भागवतमा यस्तो लेखिएको छ।

वेत्रेपराहणतत्र प्रणि : सृजं जलं शिवम् ।
वेत्रोदमया नदी श्रेष्ठा वेत्र गंगेति संस्मृता :।
गंगा तुल्या समुत्सावै देवा सुरार्षिणी : स्तुता :।।
गोसाइकुण्ड मुहान गरी बग्ने त्रिशुली गंगा बेत्रावतीमा आएपछि वेत्राङ्गा र रुद्रगंगासँग मिसिन जान्छ यही त्रिवेणीलाई उत्तरगया पुण्य स्थलको रूपमा चिनिन्छ। "गया गयो गयादित्यौ गदाधर" भन्ने उक्तिले पनि हामी यस क्षेत्रको धार्मिक महत्व बुझ्न सक्छौं। बुढापाकाहरू गया स्नानमा जाँदा त्यहाँ उत्तरगयामा स्नान गरेको छ कि छैन भनेर सोध्ने चलन अझैसम्म पनि विद्यमान रहेको बताउँछन्।

आद्रुभूमौ गयाध्यात्वा तथादेव गदाधर :।
उगाम्याम् च नमस्तुभ्य : तत् आद्रुम समारमेत् ॥
उत्तरगयामा त्रिगंगा भएकोले पनि यसको विशेष महत्व रहेको छ। यस त्रिवेणीमा स्नान दानादी कर्मले ब्रम्ह हत्या, गो हत्या, स्त्री हत्या जस्ता भयंकर पापहरू सजिलैसँग नाश हुन्छन् भन्ने मानिन्छ।

यहाँ जप दान यज्ञ जे गरेपनि उत्तरगयाले सबै अक्षय फल दिन्छ भन्ने विश्वास गरिन्छ ।

**दर्शनादुरतदुःखस्पर्शानाङ्गानसंध्यनम्
स्नात्वाभुत्तातथादेविभुक्तिमागीनसंशयः**

पद्य पुराण १३४ अध्याय

यी हरफ अनुसार वेत्रावतीस्थित उत्तरगयाको दर्शनले दुःख नाश हुने स्पर्शले मानसम्मान बढ्ने र स्नानले मनभित्रका सम्पूर्ण संशयहरू नष्ट हुँदै मुक्ती मिल्दछ भन्ने कुराहरू उल्लेख गरिएको छ ।

श्री ५ पृथ्वी नारायण शाहबाट पितृ मुक्तिका लागि उत्तरगयामा श्राद्धादि कर्म गरी गोसाइकुण्ड पुगेर फर्कदा वेत्रावतीमा रामचन्द्र मन्दिरको स्थापना गरी गुरुज्यू रङ्गनाथ पौडेललाई धैबुङक्षेत्र गोसाइकुण्ड, कालिका माई र राम मन्दिरमा पूजाआजा सञ्चालनको लागि विर्ता दिइएको कुरा इतिहासमा पढ्न पाइन्छ ।

राम मन्दिरमा जोगी सीताराम पुडासैनीले २००९ सालमा चढाएको एउटा ठूलो घण्टा रहेको छ । अन्य भक्तजनहरूले पनि स्वर्गवासीहरूको स्मृतिमा घण्टाहरू चढाएको, बरपिपल सार्ने चलन बढ्दै छ । सोमलाल लवट, शंकरदास डंगोल यो उदाहरणीय कार्य गर्ने नमुना व्यक्तिहरू हुन् । यो मन्दिरमा रहेको सीताको मूर्ति २०४० सालमा चोरी भएको थियो । हालसम्म यो मूर्ति पाउन सकिएको छैन र यसको खोजीको विषयमा पनि सम्बन्धित पक्षहरूको उचित ध्यान गएको देखिदैन । स्थानीय मूर्तिकार चित्रबहादुर राना मगरले कुदेको प्रस्थर मूर्ति हराएको मूर्तिको सट्टामा राखिएको छ । भक्तजनहरू हराएको र प्रतिस्थापित मूर्तिको कलात्मक पक्षमा खासै भिन्नता नरहेको बताउँछन् ।

राम मन्दिर परिसरमा रहेको पुरानो घण्टामा "सम्बत २००८ साल ८/१६/२/ मा ८ वेत्रावतीको रामचन्द्रको थानमा रुद्र गिरी वालयोगीले पुरोमी चढायाको घण्टा १ कसैले लोभ नगर्नुमाहा माहापाप लाग्लासम्भ" भनी लेखिएको छ ।

यो मन्दिरको निर्माण काठमाडौं उपत्यकाका कुनै मल राजाले कुनै गुरुज्यूलाई विर्ता स्वरूप जग्गा प्रदान गरेपछि विर्ताबाट प्राप्त आम्दानीले मन्दिर निर्माण गरी नियमित पूजापाठ समेतको व्यवस्था मिलाएको भनिन्छ । जनकवि केशरी धर्मराज थापाले "वि.सं. १८२० मा खिन्चेतबाट वेत्रावती भर्दा बडामहाराजा श्री पृथ्वीनारायण शाहबाट स्थापना गरिएको श्री रामको मन्दिर" भनी 'नीलकण्ठ दर्शन' नामक पुस्तकमा उल्लेख गरेका छन् । यो मन्दिर प्यागोडा शैलीमा निर्माण गरिएको छ । माथिका फरक फरक तथ्यहरूले राम मन्दिरको इतिहास अध्ययनमा चुनौती र जटिलता थपिएको छ । बजार केही भन्दा केहीमाथि वनदेवीको खुल्ला मन्दिर रहेको छ । यो मन्दिरमा पनि जोगी सीताराम पुडासैनी २००९ सालमा चढाएको एउटा ठूलो घण्टा

रहेको छ । यहाँ रहेको घण्टामा "संवत् २००८ साल मार्ग २ गते १ मा वेत्रावती बजार र कैलालेटार गाउँ र बाट उथेको चंदाले देवी थानमा जोगी सीतारामले चढायाको घण्टा १ कसैले लोभ नगर्नुमाहा ॥ पाप लाग्लासम्भ" भनी लेखिएको छ । बजारभन्दा केही तल सन्सरी देवीको खुल्ला पूजास्थल रहेको छ । यहाँ रहेको सिलामा दयाङ्गो छाप छ । त्यसैगरी बजारभन्दा केही माथि बोगटीटारमा सीता देवीको पूजास्थल रहेको छ । यहाँ प्राप्त पुरानो घण्टामा "२००८/१०/१ मा वोकेटारको सीद्धा देवीलाई स्वही गाईको सीताराम योगीले समर्पण गलेको घण्टा १ कसैले लोभ नगर्नु माहा पाप लाग्लासम्भ" भनी लेखिएको छ । हिन्दू धर्मस्थल मन्दिर, पाटी, पौवा मात्र नभई यहाँ बौद्ध धर्मावलम्बीहरूका लागि सातविसेमा ठूलो बौद्ध स्तुप रहेको छ । यहाँ तीन टन गहुँगो थाइल्याण्डमा बनेको विशाल बुद्ध मूर्ति रहेको छ । हालसालै इसाई धर्मावलम्बीहरूले पनि एउटा चर्चको स्थापना गरेका छन् ।

यही २०६० कार्तिक २७ गते राती स्थानीय गेर्बु गा.वि.स. ४ भैसे निवासी साधारण किसान सन्तबहादुर तामाङलाई सपनामा दिएको आधारमा सपरिवार नीलकण्ठ महादेवको उत्पत्ति भएको छ । सो स्थानमा कुमार, गणेश, महादेव, पार्वती, बसाह र नाग एउटै विशाल प्रस्थर शिलामा चित्रांकित छ ।

ऐतिहासिक पक्ष

वेत्रावती नेपाली इतिहासको क्षेत्रमा नौलो नाम होइन । नेपाल र हाल चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतसंग वि.स. १८४९ मो मैत्रीपूर्ण सन्धी यसै स्थानमा भएको थियो । जुन सन्धीलाई वेत्रावती सन्धीको नामले चिनिन्छ । यो सन्धीको लिखित प्रमाण पाइएको छैन । मौखिक रूपमा नै यो सन्धी भएको मानिन्छ ।

वि.स. १८४६ ज्येष्ठ १९ (२ जुन १७८९) का दिन केरुङमा भएको सन्धी अनुसार केवल "वार्षिक रु. ५०,००१/- तिब्बतले नेपाललाई कर्कट संक्रान्तिको महिना दिनभित्र बुझाउने" भन्ने उल्लेख छ तर वि.स. १८४७ को रकम भोटले नेपाललाई बुझाएन र वि.स. १८४८ मा आएर रकम बुझाउने सम्बन्धमा एक पल्ट वार्ता गर्न नेपाली पक्षलाई भोट सरकारले अनुरोध गर्‍यो ।

दुवै पक्षबाट वार्ता विथोल्ने किसिमको कार्यहरू मात्र भए जसको कारण यसै वर्षको श्रावण २० (६ अगस्ट १७९९) मा नेपाल र भोटबीच युद्ध शुरु भयो । यो युद्धमा तिब्बतलाई चीनले सहयोग गर्‍यो जसको कारण नेपालले ठूलो क्षती

व्यहोर्नु पन्थो । चिनिया फौज बेत्रावतीसम्म आइपुगेकाले काठमाडौंको लागि नै खतरा भइ बहादुर शाहले राज्यकोषलाई समेत मकवानपुर सार्ने आदेश दिए । त्यसपछि नेपालले चिनीया शर्तहरू नमान्ने सुख पाएन । अन्तमा वि.सं. १८४९ आश्विन १७ गतेका दिन (सन् १७९२ अक्टुबर ५) दुवै पक्षका बीच बेत्रावतीमा सम्झौता भई युद्धको अन्त भयो । यो सन्धीले तत्कालीन अर्थ जगतमा हलचल नै ल्याइदियो । यो सम्झौता अनुसार नेपालले वि.सं. १८४६ को सन्धीबाट पाएको सबै अधिकार गुमाउनु पर्‍यो । सयौं वर्षदेखि नेपालले गर्दै आएको भोटको लागि टक छान्ने काम बन्द गर्नुपर्‍यो । नेपाल र भोटबीच कुनै विवाद उठेमा त्यसको समाधान चिनियाँ पक्षले गर्ने र चिनियाँ बादशाहको सम्मानमा नेपालले प्रत्येक ५ वर्षमा एउटा शिष्ट मण्डली चीन पठाउनु पर्ने भयो । कुती र केरुङ क्षेत्रमा चिनियाँ अधिकारीहरूले रेखाङ्कन गरेको सीमानालाई मान्नुपर्ने भयो । दीगाचामा लुटेको सम्पति र श्यामापां लामाको शव फिर्ता गर्नुपर्ने भयो । पुर्खाहरूको विरताको यो गाथा जीवन्त राख्न अझै सम्म पनि रसुवाको गोलजुङ क्षेत्रमा "ताबु छेवा" (घोडे नाच) नाच नाचिने चलन छ । यो नाचमा नेपाल तिब्बत युद्ध र बेत्रावती सन्धीलाई कलात्मक शैलीबाट प्रस्तुत गर्ने गरेको पाइन्छ । यो सन्धीलाई नेपाली इतिहासमा ठूलो महत्त्वको साथ हेर्ने गरिन्छ ।

सन्धी स्तम्भ वचा

बेत्रावती सन्धीको ऐतिहासिकताको संरक्षणका लागि बेत्रावती सन्धी स्तम्भ निर्माण गर्नु आवश्यक रहेको छ । सन्धी स्तम्भ निर्माणमा स्थान छनौट र स्तम्भ डीजाइनको अत्यन्त महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । सन्धी मितेरी, मित्रताको सुचक हो । शान्तिको सुचक हो तसर्थ सन्धी स्तम्भमा मित्रता र शान्ति भल्कने खालका कलात्मक संकेतहरूको प्रयोग हुनु सार्थक रहन सक्दछ । हात मिलाई राखेको, भोट-नेपालको झण्डा कस र सोही झण्डालाई छोएर उडेको परेवा, भोटका आदीवासी र नेपाली पोशाकमा हातेमालो गरी उभिएको प्रतिमा आदि सन्धी स्तम्भका उपयुक्त नमुनाहरू हुन सक्दछन् ।

स्थान छनौटले सन्धीको ऐतिहासिकता प्रष्ट्याउनको लागि विशेष भूमिका खेल्दछ । बेत्रावतीमा युद्ध वर्षाद समय अर्थात् साउन/भदौमा भएको हो । वर्षादको समयमा त्रिशूली र फलाखु धेरै नै वाडी आएको र नदी तर्नका लागि पर्याप्त, मजबुद फड्केहरू नभएका कारण तिब्बतीहरू सन्धी गर्न बाध्य भएका हुन् । फड्के तर्न खोज्दा नेपालीको आक्रमणबाट धेरै तिब्बतीहरूको मृत्यु भयो, कति त फर्कदा बेइजत हुने डरले खोलामा फालहाली मरेको कुराहरू इतिहासमा उल्लेख छ । यी कुराहरूबाट युद्ध र सन्धीको मुख्य स्थल नै फलाखु क्षेत्र रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । अतः सन्धी स्तम्भ यही 'मजुवा' क्षेत्रमा निर्माण गरिनु सार्थक रहन सक्दछ । हाल सन्धी

स्तम्भ निर्माण सुँधुरे फाँटमा रहेको ठूलो ढुङ्गामा निर्माण गर्नु उपयुक्त रहेको कुरा चलिरहेको छ । यो ढुङ्गा दुधे लामाको थानबाट तिब्बती सेनालाई क्षति पुऱ्याउने उद्देश्यले लडाइएको भन्ने किम्बदन्ति प्रचलित रहेको छ । यो किम्बदन्तिलाई हामीले अन्धभक्त भएर विश्वास गर्नु अनुपयुक्त हुन जान्छ । पहरामा हुने, पहाडमा हुने, र बगरमा हुने ढुङ्गाहरू फरक हुन्छन् र विज्ञान प्रविधिका सहायताले सहजै पत्ता लागउन पनि सकिन्छ । यो युद्धमा नेपालको कमजोरी रहेको यथार्थलाई हामीले ढाकछोप गर्नुहुँदैन । चीनको पूर्ण सहयोग भोट माथि रहेको कारणले पनि नेपालले सन्धी गर्नुको विकल्प थिएन । यदि तिब्बती सेनाले फलाखु र त्रिशूली नदी पार गर्न सकेका भए बेत्रावती सन्धी हुने सम्भावना नै हुन नसक्ने अनुमान इतिहास अध्ययनबाट गर्न सकिन्छ । अतः यो ढुङ्गामाथि मात्र किम्बदन्तीको आड लिएर स्तम्भ निर्माण गरिँदा ऐतिहासिकता ओझेलमा पर्न सक्दछ ।

स्थानीय मेला तथा चाडपर्व

धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थल बेत्रावतीमा विभिन्न समयमा मेला तथा जात्रा पर्व लाग्ने गर्दछ । जस्तै पूर्णिमाको भोलिपल्ट नेवारी समुदायमा प्रचलित लाखे नाच, गाईजात्रा पर्व मनाउने चलन रहेको छ । लाखेनाच गोठमझल औंशीदेखि कृष्ण अष्टमीको भोलिपल्टसम्म नाचिने चलन छ । यो नाचामा प्रचलित बाजा, नाच तथा मखुण्डो काठमाडौं उपत्यकाको भन्दा छुट्टै रहेको छ ।

हरिबोधनी एकादशीको दिन पितृहरूको स्मृतिमा फूलको डोरी (तोरण) तार्ने चलन रहेको छ । यो फूलको डोरी तार्न डाँडा पाखाका गाउँ गाउँबाट सामुहिक रूपमा पन्चे बाजा, बालन, भजन, भयाउरे गीत, मारुनी आदि सांस्कृतिक रमभ्रमका साथ ल्याइने चलन छ । रामनवमीको दिन बजारमा अवस्थित राम मन्दिरमा राम-सीताको विवाह गराउने चलन रहेको छ । सो गुठीको सञ्चालकहरूबाट सातु बाँड्ने, राम सीतालाई रथमा राखेर बजार परिक्रमा गराउने पनि गरिन्छ ।

पौषे औंशी (गया औंशी)का दिन उत्तर गया पुण्य भूमिमा भ्राद्व गरेर तर्पण दिएको दिवंगत पितृहरूको हातमा पर्ने, पितृ तर्न सक्ने विश्वासले देशका कुनाकुनाबाट हजारौंको संख्यामा पितृ भक्तहरू भ्राद्व गर्न आउँछन् । हिन्दु धर्मावलम्बीहरू मात्र नभई बौद्ध धर्मावलम्बीहरू पनि यहाँ भ्राद्वका लागि आउँदछन् ।

बुद्ध जयन्तीको दिन सात विधेस्थित बुद्ध स्तुपमा पूजाआजा गर्ने चलन छ । कृष्ण अष्टमीका दिन कृष्णलाई रथारोहण गर्ने तथा भजन कीर्तन गरी पूजा गर्ने गरिन्छ । त्यसैगरी साधे संक्रान्तिका दिन सत्री फाँट गोष्ट जुधाउने चलन रहेको छ । तर केही वर्ष यता यो पर्व लोप हुने अवस्थामा पुगेको छ । कला, धर्म, संस्कृति नै हाम्रो परिचय भएको हुनाले यसको संरक्षण र विकास गर्नु हाम्रो प्रमुख कर्तव्य हो ।

उपसंहार

बेचावती पर्यटन विकासको दृष्टिकोणले पनि सम्भावित र महत्वपूर्ण क्षेत्र हो । यसको ऐतिहासिक तथा धार्मिक महत्वको प्रचारप्रसार गर्न सकियो भने पर्यटन क्षेत्रमा निश्चित रूपमा विकास हुनसक्छ । उत्तरगया क्षेत्रको विकासको लागि भनेर जति थरी समिति, समूह संस्था क्लब गठन गरिए पनि योजना अनुरूपको कार्य नहुँदा यो माथि उठ्न सकिरहेको छैन । ऐतिहासिक मठमन्दिर कला धर्म संस्कृति र रीतिरिवाजको संरक्षण विकास गर्नु समाज विकासको दृष्टिकोणले ज्यादै आवश्यक कुरा हो ।

यस क्षेत्रको वरिपरि पृथ्वीको गर्भमा थुप्रै इतिहास लुकेका हुन सक्छन् । छरिएर रहेका सिलालेखहरूको संरक्षण र अध्ययनले थप ऐतिहासिक तथ्यहरू आउन सक्छ । यस्ता इतिहास बोल्ने शिलाहरूको संरक्षण र अध्ययन हुनु

जरुरी देखिन्छ ।

बजारको बढ्दो जनसंख्याको चापले वातावरण प्रदूषित हुँदैछ । जथाभावी फोहोर मैला फालिनाले पानी नै दूषित बन्न पुगेको छ । यो वातावरण र स्वास्थ्य जस्तो गहन विषयलाई समय मै सोचिएन भने पश्चातापको भुमरीमा पार्नु सिवाय अरु केही हुनेछैन ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. पौड्याल कैलाशनाथ, पौराणिक इतिहास २०५९
२. पिताम्बरलाल यादव, नेपालको राजनैतिक इतिहास
३. बुद्धिनारायण श्रेष्ठ, नेपालको सिमाना २०५७
४. www.agaman.blogspot.com

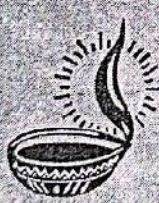
बेचावती बजार, रसुवा

E mail: letter_canvas@yahoo.com

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६८ को

अवसरमा हाम्रा समस्त विद्यार्थी तथा अभिभावकज्यूहरूमा

मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

छत्र खड्का
प्राचार्य तथा
नीलकण्ठ उच्च मा. वि
बेचावती, रसुवा परिवार

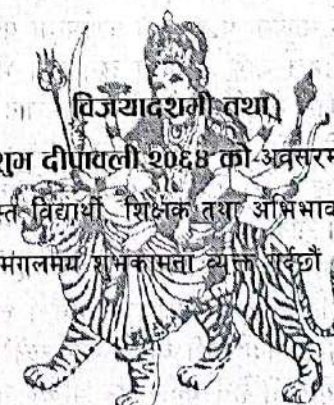
"Quality education for quality life"

विजयादशमी तथा
शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
हाम्रा समस्त विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकज्यूहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

REHDON

COLLEGE & SCHOOL

Samakhushi, Kathmandu, Nepal
P.O. Box No.: 8668, Tel: 4352761, 4364106
Email: rehdon@info.com.np
www.rehdoncollege.edu.np

विजयादशमी तथा
शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
हाम्रा समस्त विद्यार्थी शिक्षक तथा अभिभावकज्यूहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ

बसुराम रिजाल
क्याम्पस प्रमुख तथा
चण्डेश्वरी बहुमुखी क्याम्पस परिवार
तुप्चे, नुवाकोट

गोसाईकुण्ड

सहृदयी श्रेष्ठ (पासाड)

नजिकबाट टाढा देखिने
टाढाबाट नजिक देखिने
विशालताको द्योतक हो हिमाल ।
सेतो स्वच्छ हिमाली भेगतिर
बसन्त ऋतुमा फुले
पवित्रताको उपमा हो चिमाल ॥१॥
हिमालको काखमा अवस्थित
नेपालकै पवित्र तीर्थस्थल
उपकारको द्योतक हो गोसाईकुण्ड ।
तर यही विशालता, पवित्रता
र उपकारको नजिक रहेका हुन्छन्
नाफाखोर, भ्रष्ट र दुष्ट षण्डमुण्ड ॥२॥

यो कविता मैले यही जनै पूर्णिमाको दिन गोसाईकुण्डबाट फर्केर होटल रेडपण्डा बस्दा रचेको हो। यस कविताबाट पनि स्पष्ट हुन्छ मौकामा चौका हान्न पल्केका स्थानीय व्यापारीको एक भलक। बाहिरबाट आयातित हुने सरसामान महङ्गो हुनु त स्वाभाविक नै हो तर स्थानीय रुपमा उपलब्ध हुने आलुको तरकारी पनि सान्छै महङ्गो हुन्छ त्यसवेला। तीर्थालुहरु निकै मर्कामा पर्छन् जनै पूर्णिमामा गोसाईकुण्डको यात्रा गर्दा। होटल वास आकासै छुने गरी महङ्गो हुन्छ। गोसाईकुण्ड विकास समितिले तोकेको दरभाउलाई व्यापारीहरुले धोती लगाइ दिएको त मैले नै अनुभव गरे। दुई खाट भएको कोठालाई ९०० देखि २५०० सम्म एक रातको नै तिर्नु पर्दोरहेछ। सादा खाना पनि निकै महङ्गो छ। ७० देखि १५० सम्म तिर्नु पर्दोरहेछ। थर्पु, पाल, टेण्ट र घरहरु नै त्यहाँ बस्न सकिने प्रमुख स्थलहरु हुन्। त्यसबखतको गोसाईकुण्डको यात्रा गर्दा भरी वादल र हुस्सुले गर्दा त्यहाँको मनमोहक दृश्यावली हेर्ने कुनै रहर वोकेर नहिँडे हुन्छ। मानिसको घुईचोले गर्दा बाटो र कुण्ड पनि निकै फोहर हुन्छ। लेकलागेर एकाध मानिसको सालिन्दा मृत्यु पनि हुने गर्दछ। पापी मान्छेले कुण्डमा डुबेर पाप पखाल्नु सिवाय त्यहाँ अन्य केही हुने वाला मैले देखिन। धेरै जसो मान्छे त त्यहाँ रमाइलो र दुस्साहसिक यात्राको लागि पनि जान्छन्। खास म त्यहाँ जाने कारण पनि यसैको लागि हो। त्यस बाहेक म त्यहाँ जाँदा मेरो स्वास्थ्य र

क्षमता पनि जाँच गर्दछु। निकै वर्ष अगाडि एक जर्मन केटी मित्रले भनेको म सम्झन्छु। उनले भनेका थिए "तपाईं कस्तो मुख मान्छे स्वास्थ्य जाँच गर्न डाक्टर कहाँ पो जान्छन् त कोही गोसाईकुण्ड जान्छन्?" तर म भने गोसाईकुण्ड यात्रा गर्दा स्वास्थ्य भएको अनुभूति गर्दछु। यस पटकको यात्रामा मेरो मोटोपन निकै घट्यो। असी केजीबाट ७६ केजीमा तौल घटाउन म सफल भएँ। यात्रा मनोरञ्जक नभए पनि रोमाञ्चक थियो। भदौ एघार गते विहान नौ बजे धुन्चेबाट हिडेर साँझ ७:३० बजे ३९०० मिटर उचाइमा रहेको लौरो विनाको लेकमा बास बस्न पुग्यौ। त्यहाँ माउण्ट भ्यू होटलका मालिक तेजिजि तामाङले निकै आतिथ्यताका साथ हाम्रो खाने बस्ने सुत्ने व्यवस्था गर्नु भयो। त्यस्तो घुईचोको बेला पनि हाम्रो राम्रो हेरविचार पुर्‍याउनु भएकोमा उहाँलाई मैले मनमनै निकै आशिर्वाद दिए र फर्कदा धन्यवाद। खास भन्ने हो भने गोसाईकुण्डको यात्रा बैशाख जेठ या कार्तिक मंसिर तिर गर्नु धेरै दृष्टिकोणले मनमोहक र लाभदायक हुन्छ। लौरो विनाको लेकतिर पुग्दा तलतल विभिन्न आकारका कपास जस्ता वादल, माथि नीलो आकास, दायाँबायाँ सेता हिमश्रृङ्खला र जमिनसा विभिन्न थरिका रंगिचंगि फूलहरु, पुतलीहरु र चराचुरुङ्गीहरु देख्न सकिन्छ। त्यसबखत खाना र होटल बास पनि खासै महङ्गो हुदैन। अस्तु।

सामुदायिक कृषिवन लागू गरौं

फुर्पा तामाङ

भइरहेको कुनै पनि कुराको विनाश क्षणभरमै गर्न सकिने पनि विकास गर्न गाह्रो पछि । तर असम्भव भने छैन, हुँदैन । विकास नहुनुको मूल कारण समस्या पत्ता लगाउन नसक्नु हो । अर्थात् विकासको चुरो पत्ता लगाउन नसक्नु । उदाहरणको लागि औषधि विज्ञानमा रोग पत्ता लागेपछि रोगलाई निको पार्न सजिलो हुन्छ । तर रोग पत्ता लगाउन धेरै गाह्रो हुन्छ । हो, त्यस्तै हो विकास पनि । कुरा रसुवा जिल्लाको हो । राजधानीबाट ११७.५ कि.मी. गुडेर रसुवाको सदरमुकाम धुन्चे पुग्न सकिन्छ । दुरीको हिसाबले नजिक भएपनि विकासको दृष्टिकोणले धेरै टाढा जस्तो लाग्छ । २०४१ सालको असारमा यातायात र त्यस लगतै बिजुलीबत्ती पुग्यो तर पनि रसुवालीको जीवनस्तरमा खासै परिवर्तन आएन । विकास गर्न सम्बन्धित विषयको ज्ञान, अनुभव, इच्छाशक्ति, जागर, क्षमतावान, नेतृत्वशैलीको तादात्म्य मिल्नुको साथै विकासप्रेमी हुनु पर्दो रहेछ । सायद यी गुणले प्रयुक्त व्यक्तिहरुको अभावमा रसुवाको विकास नभएको हो कि ? भन्ने लाग्छ । प्राकृतिक सुन्दरताले सजिएको, स्थानीय स्रोत साधनले सम्पन्न रसुवाको विकास हुन सकेन । तर विकासका सम्भावना भने प्रशस्त छन् ।

गत पौषदेखि महिनापिच्छे म रसुवा जाने गरेको छु । वनभरि लालीगुराँस फुल्दा जिल्ला नै फुले जस्तो लाग्छ । नीलो आकाश खुलेपछिको लाङडाङ हिमाल हाँसे भै लाग्छ । जंगलभित्रका वन्यजन्तु र पंक्षीहरु देख्दा भन्नै रमाइलो हुन्छ । तर यी प्राकृतिक सम्पदाभित्र रोइरहेका रसुवाबासीको दुःखसंग भने कोही साक्षात्कर छैनन् । भनौं हुन चाहनेनन् । यदि यसो नहुँदो हो त किन रसुवाबासीको आर्थिक दर कर्णालीका जुम्ली, हुम्ली, डोल्पाको भन्दा उच्च हुन सकेन ? किन शैक्षिक दरमा फड्को मार्न सकेन ? किन रसुवाली महिला र बालबालिकाको स्वास्थ्य स्थिति नाजुक छन् ? यी र यस्ता कुराहरु कसले बुझिदिने ? कर्णालीको जुम्लामा यातायात पुगिसकेको छ । अझै विकासप्रेमीहरुले रसुवाप्रति साँच्चै ध्यान नदिने हो भने रसुवाको मानव

विकास सूचांकमा खासै प्रगति हुने संकेत देखिन्न ।

चैत, वैशाखमा गुराँस फुल्दा नाचेको मन असार लागेपछि दुखी बन्छ । यो रसुवाबासीले धेरै वर्षदेखि भोग्दै आएको सत्य कथा हो । वर्षेनी पहिरो गएको छ । कतिखेर खेतबारी पहिरोले घगाउने हो थाहा छैन । राति निद्रामै पहिरोले पुर्छाकि भनेर चिन्तितामा रात छर्लंग बित्ने गरेको थियो सुन्दा आइ सिरिङ भएर आउँछ । वर्षैपिच्छे कुनै न कुनै गाउँलाई पहिरोले लगेको समाचार बनेर आउँछ । पहिरोमा गाईबस्तु, घरपरिवार पुरेको पीडादायी खबर अखबारमा छापिन्छन् । चार वर्षअघि राम्चेको सैनिक पोष्टलाई पहिरोले पुर्दा २० जना सैनिकको ज्यान गयो । सैनिक पोष्ट त्यहाँबाट विस्थापित भयो । तर गाउँले कहाँ जाने ? जहीँका तहीँ रहनु पर्ने बाध्यता छ । ग्राडगाउँको चारैतिर पहिरो गएको छ । ठाउँ खण्डको मूलखर्कमा पहिरो जान रोकिएको छैन । गत साल धैबुङ ७ प्राइसे गाउँमा पहिरो गयो । घरखेत जमीन बगाएपछि दावा साइपो मोक्तानको परिवार विचल्लीमा परे । घरखेत केही नरहेपछि दावा साइपोको परिवार कामको खोजीमा काठमाडौँ आए । मनमैजुमा सानो चियापसल खोलेर आमालाई सघाउने उनकी १४ वर्षे छोरीलाई केटी बेच्ने दलालले भारतको दिल्लीमा लगेर बेचेपछि त्यो परिवारको भन्नै विचल्ली भएको छ । यो दुःख दावा साइपो परिवारको मात्र हैन । धेरै रसुवाबासीको हुन सक्छ । हाकु, गोगने, डाँडागाउँ, ठूलगाउँ, राम्चे, सेर्सुङ, गोमो, यासा, धुन्चे, भाखु, सानो भाखु, जताततै पहिरो गएको छ । संरक्षण ? छैन । संरक्षणको पहल गरेको पनि देखिन्न ।

अब के गर्ने त ? के समस्यै समस्यामा रसुवाबासी रुमल्लिने हो त ? के समस्याको समाधान छैन ? अवश्य छ । अहिले सम्म रसुवालाई भिन्न तरिकाले बुझ्नेका छन् । कुरैकुरामा जोकोहीले पनि

भन्छन् कि तिमीहरूको जिल्लामा नेता नै छैन । हो, हामीसँग साँच्चिकै नेता छैन रहेछ । तर विकास कार्य गर्नलाई नेता नै हुनुपर्छ भन्ने छैन । देश बिग्रेकै विकासप्रेमी नभएर हो । जनता प्रेमी नभएर हो । कोही राजाप्रेमी, कोही पार्टीप्रेमी भएका छन् । हामी सबैले देखेको यही हो । मेरो पनि यही बुझाइ छ । अहिले देशमा जति राजनीतिक विकास भएको छ, त्यसैगरी जनताको दैनिक जीवनसित प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विकास कार्यमा विकास भएको भए कुनै पनि नेताले यो देशलाई सिंगापुर, स्वीटजरल्याण्ड बनाउँछु भनेर ढाँटुवा भाषण गर्नु पर्ने थिएन । विकास आफै हुन्छ, तर विकास कार्यकमहरू बनाएर लागू गर्नुपर्छ । स्थानीय जनता आफै लागि पर्नु पर्छ । यो कुरा जनताले बुझ्नुपर्छ । त्यसको लागि जनता शिक्षित हुनुपर्छ । शिक्षित हुन पढ्नुपर्छ । पढ्नको लागि पैसा चाहिन्छ । तर अधिकांश रसुवाबासीसँग शिक्षा किन्ने पैसा छैन । उनीहरू गरिब छन् । दुःख यही हो रसुवाबासीको, कुरा यसरी अडकिन्छ ।

रसुवाको विकास अरुले गरेर हुने होइन । विकास त्यहीँका जनता आफैले गर्नुपर्छ । गाडी पुर्यो, बत्ती बल्यो, फोन पुर्यो, टीभी हेर्न पाइयो भनेर विकास भएको मान्नु गलत हुन्छ । जब सम्म स्थानीय व्यक्तिको आयआर्जनमा प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने कार्यक्रमहरू लागू हुँदैन तब सम्म विकास संभव छैन । यातायातको विकास हुनु भनेको काठमाडौँको चाउचाउ त्याएर रसुवामा बेच्नु मात्र होइन । रसुवामा उत्पादित वस्तुलाई काठमाडौँ वा अन्य ठाउँमा लगेर बेच्न सक्नु पर्छ । उताबाट टन्न भरिएको सामान ल्याएको टक यताबाट रिक्तो फर्कियो भने त्यसलाई विकास भन्न सकिन्न । विकास दोहोरो हुनु पर्छ । मैले रसुवामा के समस्या देखेको छु भने, विकास सम्बन्धि स्थानीय योजनाकारको खाँचा देखेको छु । जनता उसै त अशिक्षित छन्, गरिब छन्, सचेत छैनन् अनि तिनलाई विकास भएन भनेर दोष दिने ? जनतालाई विकास कार्यमा सहजीकरण तथा परिचालन गर्न सके विकासले गति आफै लिन्छ । अर्को कुरा रसुवाबासीको गरिबी, अशिक्षा, चेतनास्तरको कमजोरीलाई फाइदा उठाउन राजनीतिक प्रयोगशालाको रूपमा यो जिल्लालाई लिनुले हो । कर्मचारीहरूको उदासीनता पनि त्यतिकै जिम्मेवार छ । प्रशस्त काम छैन भनेर घाम ताप्ने, नजानेको कुरा सोध्न आउनेलाई भर्किले वा काज मिलाएर अन्यत्र जिल्लामा जानुको

साटो जिल्ला विकासका विकल्पबारे सोच्ने विकासको सन्दर्भमा दिशाविहीन यो जिल्लालाई दिशानिर्देशको लागि सहजीकरण गरिदिने हो भने रसुवाको विकास केही हदसम्म अधि बढ्ने निश्चित छ । अर्को समस्या हो, राजनीतिक दलका नेता र कर्मचारीबीच स्वच्छ समन्वय हुनुपर्छ । कर्मचारीवर्गको कामको अनुभवलाई प्रत्येक दलका नेता, कार्यकर्ताले विकास योजनामा लगाउने भूमिका खेलिदिनु पर्छ । कर्मचारीहरूले यी पढेका नेता होइनन् भनेर गरिने हेपाहा संस्कृतिलाई त्याग्नु पर्छ ।

समाधानका उपाय : रसुवा प्राय वर्षभरि जाडो हुने लेकाली ठाउँ हो । भिरालो चिस्थान जग्गामा खेतीपाती गर्दा वर्षभरि पुग्ने अन्नबाली फल्दैन । अधिकांश भूभाग लाइटाइ राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्र पर्ने हुनाले वन्यजन्तुको शिकार खेल्न, पासो थाप्न पाउँदैन । जंगली जनावरको संख्या वर्षेनी बढ्नाले लगाएको अन्नबाली खान आउँछन् । वर्षभरि खेतीले खाना पुग्दैन । खाद्यान्नको अभावले गर्दा त्यसको प्रत्यक्ष असर शिक्षा, स्वास्थ्य सबैमा पर्छन् । त्यसकारण जब सम्म जनताको आर्थिक स्रोत बलियो हुने विकास कार्यक्रम संचालन गरिदैन तब सम्म रसुवाबासीको दिन फिर्ने छैन । हामी सबै मिलेर निम्न कामहरू गर्न सकिन्छ ।

१) **व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वन लागू गर्ने :** जिल्लाका १८ वटा गाविसमा व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वन लागू गरेर खाली रहेको जग्गा, अग्ला, होचा डाँडा, खोल्सा सबैमा जलवायु अनुसार हुर्कन सक्ने साल, सिसौ, सल्ला, चिलाउने, ओखर, उतिस, कटुस, डाले घाँस, जडीबुटी, धुपी आदि लगाउनु पर्छ । रुख विरुवा रोप्यो भने जंगलको संरक्षण हुने, वन्यजन्तुले सुरक्षित भएको ठान्नेछ । ब्रतावरणमा सुधार आई बाढी, पहिरो जाँदैन । वन तथा वन्यजन्तु एवं भूसंरक्षणसित सरोकार राख्ने कार्यालयले साँच्चिकै कार्य गरेको देखिनेछ । काठ, दाउरा, जडीबुटी बेचेर किसानले आम्दानी गर्ने छन् । किसानको आर्थिक बृद्धिदर बढ्नेछ । आर्थिक वृद्धिको प्रभाव शैक्षिक, स्वास्थ्य, आर्थिक, जीवनपद्धतिमा समेत देखिनेछ । रुख रोप्दा जंगली जनावरले खाने छैनन् । समय र श्रम दुवैको सदुपयोग हुनेछ ।

२) सहजकर्ताको भूमिका कसले गर्ने ?

ला.रा.नि., वन कार्यालयको काम कसैले बिना पुर्जी रुख, विरुवा काट्यो र त्यसमा उजुरी परेपछि कारवाही गर्नेसम्म सीमित पार्नु हुँदैन । अधिकांश जिल्लाका विभिन्न भागमा वर्षेनी पहिरो गएपनि भूसंरक्षण कार्यालयले पहिरो नियन्त्रण गर्न सकिरहेको छैन । डाँडाको अग्लो ठाउँबाट हेर्दा जताततै पहिरो गएको देख्न सकिन्छ । यी तीनवटा कार्यालयको समन्वयमा सहजकर्ताको भूमिका खेल्नु पर्छ । तिनको मुख्य काम संस्थागत विकास नहुँदा सम्म व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वनको अवधारणा, यसबाट हुने फाइदा बारे व्यापक प्रचार, प्रसार गर्ने, तालिम दिने, नर्सरी वेर्ना उत्पादन गर्ने कार्य गर्नुपर्छ ।

३) गैरसरकारी संघ संस्थाको भूमिका

विभिन्न गैरसरकारी संघ, संस्थाले रसुवामा थुप्रै कार्यक्रमहरु चलाए । यी संघसंस्थाले सचेतना जगाउने कार्यमा अवश्य योगदान दिएको भए पनि गरिवी उन्मूलन कार्यमा खासै उपलब्धीमूलक कार्य गरेको तथ्यांक छैन । त्यसकारण आउँदा दिनमा जुनै संस्था आए पनि सामुदायिक कृषि वन संग प्रत्यक्ष सहयोग पुग्ने कार्यक्रम ल्याउँदा राम्रो हुनेछ । जब सम्म विपन्न रसुवाबासीको आर्थिक अवस्थामा सुधार आउँदैन तब सम्म उनीहरुको शैक्षिक, आर्थिक एवं जिवन पद्धतिमा कुनै परिवर्तन आउनै सकिन्न । यस्तो कुरा प्रत्येक संघ, संस्थाले बुझेर रसुवामा आउनु आजको आवश्यकता हो ।

४) स्थानीय निकायको भूमिका :

स्थानीय निकायले विकास शिर्षकमा छुटाउँदै आएको बजेटको धेरैभन्दा धेरै भाग व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वनको निम्ति छुट्याउनु पर्छ । यस कार्यक्रमलाई सफलता दिलाउन कृषि वनसंग सरोकार राख्ने सरकारी, राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, अनुदान दाता राष्ट्रहरुसित समन्वयकर्ताको भूमिका खेल्नुपर्छ ।

५) व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वन सहकारी संस्था स्थापना गर्ने :

सदरमुकाममा रहने गरी व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वन सहकारी संस्था स्थापना गर्नु पर्छ । यसको शाखाहरु प्रत्येक गाविसमा विस्तार गर्नु पर्छ । घरधुरी, परिवार संख्या वा जग्गाको क्षेत्रफलको आधारमा शेयर

बाँड्नु पर्छ । यसो गर्दा पूजीको सदुपयोग हुनुको साथै बचत गर्न सकिन्छ । यो संस्थागत विकासको पूर्वाधार पनि हो ।

६) बजारीकरण गर्न बजार व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने :

बजारीकरण गर्न बजार व्यवस्थापन समिति गठन गर्नुपर्छ । गाविस स्तरमा उपसमितिहरु विस्तार गर्नुपर्छ । यो समितिको काम काठ, दाउरा, तथा जडीबुटी बिक्रीको लागि बजारको खोजी गर्नु हो ।

७) व्यवसायिक सामुदायिक कृषिवनको कर तिर्ने तरिका :

व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वनको कर हाल प्रचलित नेपाल कानूनअनुसार तिरेपनि भविष्यमा यसको सम्पूर्ण कर स्थानीय निकायमा तिर्ने विकल्प खोज्नु पर्छ । स्थानीय निकायमा कर तिर्दा स्थानीय विकास कार्यमा बजेट विनियोजन गर्न सजिलो हुन्छ । स्थानीय स्तरमा उठेको कर स्थानीय विकास कार्यमा लगानी गरेको देख्न पाउँदा कर तिर्ने कुरामा जनता उत्साहित हुन्छन् ।

८) परियोजना सुपरीवेक्षण, मूल्यांकन समिति गठन गर्ने :

कार्यक्रम सुपरीवेक्षण तथा मूल्यांकन गर्नको लागि एउटा मूल्यांकन समिति गठन गर्नुपर्छ । समितिमा स्टेक होल्डरको प्रतिनिधि, स्थानीय निकायका पदाधिकारी, निकुन्ज, वन कार्यालय र भूसंरक्षण कार्यालयका प्रतिनिधि, वन एवं जडीबुटी सम्बन्धी विशेषज्ञ, गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधि रहनु पर्छ । मासिक, त्रैमासिक, अर्धवार्षिक अवधिमा कार्यक्रम सुपरीवेक्षण र प्रत्येक वर्षको अन्त्यमा कार्यक्रमको स्वमूल्यांकन गर्नु पर्छ । मूल्यांकन सहभागितामूलक सिद्धान्तमा आधारित हुनुपर्छ । समितिले सहभागितामूलक सिद्धान्तमा आधारित एक वर्ष, तीन वर्ष तथा दीर्घकालिन योजना तर्जुमा गर्न सघाउनु पर्छ र सोही अनुसार मूल्यांकन गर्दै जानुपर्छ ।

९) व्यवसायिक कृषिवनको सुरक्षा समुदायले गर्ने :

वनको सुरक्षा समुदाय आफैले गर्नुपर्छ । समुदायका सदस्यहरु विभिन्न समुहमा रहेर आफ्नो वनको सुरक्षा आफैले गर्नेछन् ।

१०) सामुदायिक कृषिवन पाहुनाघर खोल्ने :

रसुवा जिल्ला पर्यटकीय क्षेत्र हो । यहाँको प्राकृतिक दृश्य हेर्न घरेलु एवं विदेशी पर्यटक आउँछन् । राजधानीबाट नजिकको गन्तव्य लाङटाङ र तामाङ सम्पदा मार्ग यहीं पर्ने हुनाले पर्यटनको सम्भावना अधिक छ । १८ वटा गाविसमा सामुदायिक कृषिवन पाहुनाघर खोलेर पाहुनालाई खाना, बस्नको प्रबन्ध मिलाउन सकिन्छ । यसबाट स्थानीय रोजगारमा वृद्धि हुनेछ ।

११) जडिबुटी प्रशोधनशाला स्थापना गर्ने :

व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वनबाट उत्पादित जडिबुटी प्रशोधनशाला खोल्न सकिन्छ । यसले स्थानीय बेरोजगारी समस्यालाई न्युनीकरण गर्नेछ ।

१२) गरिव उत्थान तथा छात्रावृत्ति कोष स्थापना गर्ने :

व्यवसायिक सामुदायिक कृषि वनले सामाजिक सेवाको लागि छुट्टै कोष स्थापना गर्नुपर्छ । गरिवको उत्थानको लागि सहकारी संस्था मार्फत न्यूनतम व्याजदरमा ऋण दिनु पर्छ । व्याजदर अन्य वित्तीय संस्थाभन्दा धेरै कम गर्न सकिन्छ । गरिव तथा जेहेन्दार विद्यार्थीको लागि छात्रावृत्तिको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।

व्यवसायिक सामुदायिक कृषिवनका अतिरिक्त निम्न विकास कार्यक्रम लागू गर्न सकिन्छ :

क) पर्यटन सम्बन्धि कार्यक्रम : यो जिल्ला पर्यटकीय दृष्टिकोणले उपयुक्त ठाउँ हो । लाङटाङ, दोर्जे लाक्पा, जुगल हिमाल, गोसाइकुण्ड पीक, गुप्तेबिम्चे पीक, यालापीक लगायतका पीकहरु धेरै छन् । यी पीकहरु चढ्न माउन्टेन क्लाइम्बीङ तथा भ्रमर चढ्ने कलाको तालिम केन्द्र खोल्न सकिन्छ । रसुवागढी, टिमुरेदेखि वेवावतीसम्म रयाफ्टिङ चलाउन सकिन्छ । बन्जी जम्पीङ, आइस स्कीको लागि उपयुक्त ठाउँ धेरै छन् । हिमाली तामाङ, गुरुङ तथा नेवारी संस्कृति देखाएर पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

ख) हिमाली जडिबुटी प्रशोधन तालिम केन्द्रको स्थापना गर्ने : जडिबुटी प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गरेर प्राविधिक रुपमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न सकिन्छ । यी कार्यबाट आमदानी लिन सकिन्छ ।

ग) जलविद्युत उत्पादन : लाङटाङ, त्रिशुली, साङजेन,

केरुङ खोलाबाट विजुली निकाली बिद्युतीकरण गर्न सके आर्थिक लाभ गर्न सकिन्छ ।

घ) लघु जलविद्युत उत्पादन गर्ने : अग्ला भुर्नाबाट लघुजलविद्युत मार्फत ग्रामीण बिद्युतीकरण गर्न सकिन्छ । बढी भएको बेचेर आमदानी गर्न सकिन्छ ।

ङ) मिनिरल वाटर उद्योग : हिम पग्लेर निस्केका पानीको मुहान धेरै छन् । मिनिरल वाटर उद्योग खोल्न सजिलो छ ।

अन्त्यमा, रसुवा जिल्लामा प्राकृतिक स्रोत धेरै छन् । विकासका सम्भाव्य प्रशस्त छन् । तर तिनको पहिचान गर्न सकिरहेको छैन । जनतालाई राजनीतिक शिक्षा, पार्टीका भण्डा दिएर विकास सम्भव हुँदैन । विकास हुनकोलागि कान्तिकारी सोच, परिवर्तनको सोच मात्र भएर हुँदैन विकासवादी सोच हुनु पर्छ । विकास विनाशसित जोडेर हेर्न मिल्दैन । अस्वस्थ राजनीति र जसै गरे पनि विपक्षीलाई सिध्याउने दूषित मनसायले गरिने राजनीतिले असल, सभ्य समाजको निर्माण गर्न सकिन्न । अहिले भइरहेको राजनीतिक खेल त्यस्तै छ । राजनीति धेरैले बुझ्नु पर्ने विषय हो तर गर्ने विषय होइन । त्यस्तो भएर नै नेताहरुमा राजनीतिक इमान्दारिताको अभाव देखिएको हो । गरिबी सामाजिक सभ्यताको बाधक हो । हाम्रो समस्याको समाधान गरिबी उन्मूलनबाट मात्र सम्भव छ । अव्यवाहारिक शिक्षाले शिक्षित व्यक्तिहरु समेत केही गर्न तसकेर कुँजिएका छन् । यो यथार्थलाई हामीले बुझ्नु जरुरी छ । लोकतन्त्र आएको पूर्वसन्ध्यामा जिल्लाको मुहार फेर्न हामी सबै लाग्नु पर्छ । यो कुरा पूरा गर्ने दायित्व नेता, कार्यकर्ता, जनता, कर्मचारी प्रशासन, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संघसंस्था सबैको हो । विकास भएन भन्नुभन्दा अब विकास गरौं भनेर लागी पर्नु आजको आवश्यकता हो । यसलाई हामी सबैको कर्तव्य ठानौं । रसुवाको विकास अवश्य हुन्छ । अस्तु ।

ठूलो भाखु, रसुवा

हाल: धुन्चे

Email: phurpatamang@yahoo.com

गजल

लक्ष्मी "प्रतिक्षा" आचार्य

बेसहारा भएँ हजुर माया छरिदेऊन बिन्ती
प्यासी भएँ मेरो हजुर, आत्मा मरिदेऊन बिन्ती ।

अब मन पाए हुन्थ्यो कति बाँच्नु आँसु पिई
मेरो दिलको भगवानलाई पूजा गरिदेऊन बिन्ती
बेसहारा भएँ हजुर माया छरिदेऊन बिन्ती ।

कसिगर भएछु आज दुनियाको आँखाको
खुट्टा तान्ने भए धेरै, ठाउँ सरिदेऊन बिन्ती
बेसहारा भएँ हजुर माया छरिदेऊन बिन्ती ।

यही चाहन्छ संसार भने तयार छु मृत्यु अगाल्न
हुन्छ माया सार्थक भने शरण परिदेऊन बिन्ती
बेसहारा भएँ हजुर माया छरिदेऊन बिन्ती ।

कस्तो कस्तो स्नेह यो पागल बन्न थालिसकें
विवश छ है यो, प्रतिक्षा त माया बुझिदेऊन बिन्ती ।

बेसहारा भएँ हजुर माया छरिदेऊन बिन्ती
प्यासी भएँ मेरो हजुर आत्मा बुझिदेऊन बिन्ती ।

**विजयादशमी तथा
शुभदीपावली २०६८ को अवसरमा**
समस्त जिल्लाबासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरुमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

राजकुमार डंगोल
अध्यक्ष

रसुवा तेक्वान्डो डोजाङ्ग

एवं सदस्य

अखिल नेपाल फुटबल संघ, नुवाकोट

हार्दिक शुभकामना

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६४ को उपलक्ष्यमा समस्त
देशवासीमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

लहरेपौवा गा.वि.स. परिवार रसुवा	धुन्चे गा.वि.स. परिवार रसुवा
धैवुङ गा.वि.स. परिवार रसुवा	स्याफु गा.वि.स. परिवार रसुवा
भोलें गा.वि.स. परिवार रसुवा	गोलजुङ गा.वि.स. परिवार रसुवा
सरमथली गा.वि.स. परिवार रसुवा	टिमुरे गा.वि.स. परिवार रसुवा
यार्सा गा.वि.स. परिवार रसुवा	बुद्धिम गा.वि.स. परिवार रसुवा
राम्चे गा.वि.स. परिवार रसुवा	चिलिमे गा.वि.स. परिवार रसुवा
ठुलोगाउँ गा.वि.स. परिवार रसुवा	लाङटाङ गा.वि.स. परिवार रसुवा
डाँडागाउँ गा.वि.स. परिवार रसुवा	थुमन गा.वि.स. परिवार रसुवा
हाकु गा.वि.स. परिवार रसुवा	गत्लाङ गा.वि.स. परिवार रसुवा

संघीय शासन प्रणालीमा स्वास्थ्यको स्वरूप

डा. केदारनरसिंह के.सी.

जनआन्दोलन-३ को एउटा महत्वपूर्ण म्यान्डेट नयाँ नेपालको निर्माणका लागि राज्यको पुनःसंरचना अर्थात् साविकको एकात्मिक (Unitary) राज्य प्रणालीबाट संघीय संरचना र प्रणाली (Federal Structure) मा जानु भन्ने हो।

नेपालमा संघीय राज्य संरचनाको आवश्यकताबोध, लोकतन्त्रलाई पूर्ण समावेशी बनाउने, यसलाई समाजको अन्तिम व्यक्तिसम्म फलदायी रूपमा पुर्याउने र शासकीय पद्धतिमा गुणात्मक तथा चारित्रिक सुधार ल्याई राज्य व्यवस्थाको नीति निर्माण प्रक्रियाबाट कोही पनि वञ्चित नहोस् भन्ने उद्देश्यबाट भयो। साथै स्थानीय तहका सम्पूर्ण आवश्यकताहरू र विकास गतिविधि सम्बन्धित राज्यले नै सम्पादन गरिस् भन्ने ध्येयले जनताको उच्चतम हितका लागि संघीय संरचनाको आवश्यकता महशुस गरिएको हो। नेपाल राज्यको पुनःसंरचना भूगोलको पुनःविभाजन र अनेकताका बीच नयाँ लक्ष्मणरेखा कोरेर यसलाई भन् फुट र दूरी बढाउँदै लैजाने ध्येयले होइन, साँच्चै रूपमा राष्ट्रिय एकता सशक्त बनाउनका लागि हो।

नेपालमा राज्यको पुनःसंरचनाको आवाज एकदशक अगाडिदेखि उठ्न थालेको हो। २०५४ सालमा सर्वप्रथम नेपाल सद्भावना पार्टीले आफ्नो वीरगंज महाधिवेशनमा तराईमा दुईटा प्रान्त र पहाड तथा हिमाली क्षेत्रमा तीन प्रान्त गरी जम्मा पाँच प्रान्तको अवधारणा अगाडि सारेको थियो। २०५८ सालमा प्रख्यात भूगोलविद् स्व. डा. हर्क गुरुङले ७५ जिल्लाको सट्टा घटाएर २५ जिल्ला बनाउनु पर्ने प्रस्ताव अगाडि सार्नुभयो। नेपालका ७५ जिल्लामध्ये ११ वटा जिल्लाले मात्र आफ्नो प्रशासनिक खर्च आफैले धानेका छन्। अरु सबै केन्द्रको अनुदानमा आश्रित छन्। जिल्लाहरू साधनस्रोतविहिन रहँदासम्म शक्ति विकेन्द्रीकरणलाई साँच्चै अर्थमा सफल पार्ने हो भने जिल्लाको संख्या घटाएर २५ मा झार्नुपर्छ र तिनको आम्दानीको स्रोत दिगो तुल्याउन कर लगाउने अधिकार समेत दिइनुपर्छ भन्ने उहाँको तर्क थियो।

त्यसपछि ने.क.पा. एमालेका नेता श्री शंकर पोखरेलले

प्रस्तुत गर्नुभएको १५ प्रदेश सहितको संघीय संरचना सार्वजनिक भइसकेको छ भने नेकपा(माओवादी)ले अगाडि सारेको ९ वटा स्वायत्त गणतन्त्र प्रदेश खास जाति-बहुलका आधारमा तय गरिएको प्रस्ताव पनि आइसकेको छ।

प्राध्यापक श्री कृष्णलाल खनालद्वारा प्रस्तावित १४ वटा क्षेत्र जानकारीमा आइसकेको छ। उहाँको संरचना प्रस्ताव बहुसदस्यीय निर्वाचन क्षेत्रमा आधारित छ। भूगोलविद् डा. पिताम्बर शर्माले ६ वटा प्रदेश र १९ जिल्लाको संरचना प्रस्तावित गरिसक्नुभएको छ। त्यसैगरी प्राध्यापक श्री महेन्द्र लावतीले १३ प्रदेशको, जनजाति अधिकारकर्मी श्री के.वी. गुरुङले ११ वटा स्वशासित प्रदेश सहित ६ वटा स्वशासित इलाकाको, नेपाल तामाङ घेदुङका श्री कुमार योन्जन तामाङले ११ प्रदेशको, मधेशी अधिकारकर्मी श्री अमरेश नारायण भाले १० प्रदेशको र वामपन्थी बुद्धिजीवी श्री गोविन्द न्यौपानेले माओवादीले भै जातीय आधारका करिव आठवटा प्रदेशमा विभाजित गरिएको अवधारणा प्रस्तुत गरिसक्नुभएको छ। यसरी हालसम्म बहसमा आएका एघार प्रकारका राज्यको पुनःसंरचना रूपरेखा प्रस्तुत भइसकेका छन्।

वास्तवमा संघीय संरचना आफैमा उपलब्धीमूलक हुने चाहिँ होइन। संघीय संरचनामा केन्द्रमा सबल, समन्वयकारी र प्रभावकारी नेतृत्व संयन्त्र हुनुपर्छ, जसले शक्तिको विकेन्द्रीकरण तथा स्वायत्तता र राष्ट्रिय एकताको जिम्मेवारीलाई कुशलतापूर्वक वहन गर्नुपर्छ। संघीय व्यवस्था भएका मुलुकमा कतिपय समस्याहरू पैदा भएका छन्। त्यसबाट हामीले व्यावहारिक अनुभव सिक्नुपरेको छ। जस्तै छिमेकी मुलुक भारतमा संघीय प्रणालीको अभ्यास भइरहेको छ। तर त्यहाँ केन्द्र र राज्यको सम्बन्ध आशातीत रूपमा हुन नसक्दा क्षेत्रीय दलहरूको उत्पत्ति भयो। साथसाथै पृथक्तावादी गतिविधि पनि बढ्दैगयो।

स्वीटजरल्याण्डको संघीय संरचनाले हाम्रा धेरै नेताहरुलाई आकर्षित गरेको छ, तर त्यहाँका कतिपय राज्यमा स्वतन्त्र अस्तित्वको माग बढ्दै गएको छ । अमेरिका संघीय राज्य प्रणालीको एउटा ज्वलन्त उदाहरण हो, तर त्यहाँ राज्यका शक्ति र अधिकारहरु क्रमशः केन्द्रीकृत हुँदै गएको र राज्यहरुको अस्तित्व नगण्य हुनथालेको परिदृश्य देखापर्दछ । विश्वमा जति पनि संघीय राज्य प्रणालीहरु छन्, त्यहाँ मात्रात्मक रूपमा राष्ट्रिय एकतामा विवाद र छुट्टै अस्तित्वको स्वर धेरै वा थोरै बढ्दै आएको सुनिन्छ ।

राज्यको विभाजन एकपटक भएपछि त्यो सधैंको लागि मान्य हुँदैन भन्ने यथार्थ हामी छिमेकी भारतको राज्यवृद्धिको गतिबाट बुझ्न सक्दछौं । भारतमा सन् १९५७ मा आसामबाट नागाल्याण्ड राज्यको उत्त्पत्ति, १९६० मा बम्बै राज्यबाट महाराष्ट्र र गुजरात, सन् १९६६ मा पञ्जाबबाट हरियाणा, १९७२ मा फेरि आसामबाटै अरुणाचल, मेघालय र मिजोरम, सन् २००० मा मध्यप्रदेशबाट छत्तिसगढ, उत्तरप्रदेशबाट उत्तराञ्चल र विहारबाट भारखण्ड राज्यहरु जन्मिए । त्यसैले राज्यको पुनःविभाजनको क्रम अब रोकियो होला भन्न सकिन्छ ।

राज्यको विभाजनमा भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक विकास र प्राकृतिक स्रोतसाधनको बाँडफाँडमा न्यायोचित व्यवहार अपनाइएन भने त्यसले उत्पन्न गर्नसक्ने विकृति तथा दुष्परिणामको खतरा बेग्लै हुन्छ । त्यसबाट हामीले खोजेको न्यायोचित समानता र समावेशीकरणको कार्य अघुर्ने हुने मात्र होइन, प्रत्युत्पादक र जोखिमपूर्ण पनि हुनजान्छ । राजनीतिक वा जातीय वा यस्तै भावुकतापूर्ण राज्यविभाजनको कार्यले ल्याउने कठोर र व्यावहारिक परिणामले सर्वत्र बिगानै काम मात्र गर्दछ । म यहाँ संघीय संरचनाको विरोध गरिरहेको छैन । संघीय संरचनाले दिने सम्भावना र आइलाग्न सक्ने जोखिम दुवैलाई बराबरी ढंगले समीक्षा र मूल्याङ्कन गर्न सक्नुपर्दछ भन्दैछु ।

जनस्वास्थ्यको विकास:

राज्यको पुनःसंरचना, एकात्मक वा संघात्मक राज्य प्रणालीको बहस अनन्त हुनसक्दछ । मैले यहाँ संघीय संरचनामा जनस्वास्थ्यको स्वरूपबारे पनि प्रकाश पार्नु छ । त्यसकारण म अब दोस्रो पहलुमा लाग्दछु ।

स्वास्थ्य जस्तो मानव विकासको आधारभूत कुरा केन्द्रिकृत हुनपुग्यो भने त्यसबाट अनेकौं विषमता, असमानता, अन्याय र अत्याचारका रूप देखापर्दछन् ।

यसको ज्वलन्त उदाहरण वर्तमान नेपाल नै हो । हाम्रो एकात्मक र केन्द्रीकृत राज्य प्रणालीले शिक्षा स्वास्थ्य जस्ता अनिवार्य आवश्यकताका कुराहरुलाई राजधानी केन्द्रित गराइरहेको छ । जति पनि अस्पताल, डाक्टर, यस सम्बन्धी अन्य सेवा र सुविधाहरु छन्, ती अधिकांशतः राजधानीमै बढी एकत्रित भएका छन् । यो कसैको दोषको कुरा होइन, संरचनागत, संगठनात्मक र प्रणालीगत त्रुटीको नतिजा हो ।

हाम्रा जिल्लास्तरीय अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकीहरुको अवस्था दयनीय छ । सेवाग्राहीहरुले आशातीत सेवा पाउन सक्दैनन् । विरामीको उपचार र सेवा गर्ने अस्पताल वा स्वास्थ्य केन्द्रहरु नै रुग्ण अवस्थामा छन् । जनस्वास्थ्यका कार्यक्रमहरु जति विकेन्द्रित गर्न सकिन्छ, त्यति जनता लाभान्वित हुन्छन् । त्यस विपरित जति केन्द्रिकृत गरिन्छ, मुलुकका अधिकांश जनता राज्यबाटै उपेक्षित, वञ्चित र प्रीडित बन्न पुग्छन् ।

स्वास्थ्यजस्तो संवेदनशील र अनिवार्य आवश्यकताको मामिलामा राज्यव्यवस्थाको उपस्थिति देशभरि भएन भने लोकतन्त्र र नयाँ नेपाल निर्माणका हाम्रा सबै वाचाहरु झुटा सावित हुनसक्दछन् । महामारी निवारण वा खोपको व्यवस्थापन पनि केन्द्रबाट गर्नुपर्ने हाम्रो अहिलेसम्मको कार्यप्रणाली कति अव्यावहारिक, खर्चालु र व्यर्थको छ भन्ने कुरा सबैलाई महशुस भएको कुरा हो । कर्णालीमा बसोबास गर्ने जनताका लागि राजधानी काठमाडौँमा भएका स्वास्थ्योपचारका आधुनिक सुविधा विकासका द्योतक होइनन् । किनकि काठमाडौँका लागि कर्णाली जति दुर्गम छ, कर्णालीका लागि पनि काठमाडौँ त्यति नै दुर्गम छ ।

समस्या:

दोस्रो जनआन्दोलन (२०४६) पछि स्वास्थ्य क्षेत्रमा ठूलो परिवर्तन आएता पनि क्षेत्रीय र भौगोलिक दृष्टिकोणले पर्याप्त परिवर्तन ल्याउन त्यसबेला पनि सकिएन । स्वास्थ्य संस्थाहरुको परिमाणात्मक विकास त भयो, तर जनशक्तिको उचित रूपमा व्यवस्थापन र परिचालन गर्न नसक्दा गुणात्मक प्रगति न्यून नै रह्यो । विगत १५ वर्षका तथ्याङ्कलाई हेर्दा देशभरिमा विभिन्न तहका ८९ वटा सरकारी अस्पताल, १८६ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ६९७ स्वास्थ्यचौकी र ३१२९ उपस्वास्थ्यचौकी स्थापना भएको देखिन्छ ।

गणितीय हिसाबमा यो संख्या धेरै मान्न सकिन्छ । यसै अवधिमा १४७१० आउटरिच क्लिनिक र ४८१६४ जना महिला स्वयंसेविकाहरु कार्यरत हुनथाले । निजी क्षेत्रमा १४ वटा मेडिकल कलेज, १२० भन्दा बढी नर्सिङ्ग होमहरु, सी.टी.ई.भी.टी.द्वारा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरु अनगिन्ती संख्यामा स्थापित भए । सी.टी.ई.भी.टी.बाट मात्र वार्षिक हजारौं स्वास्थ्यकर्मीहरु तालिमप्राप्त गरिरहेका छन् । तैपनि देशका अधिकांश स्वास्थ्य संस्थाहरु योग्य जनशक्तिको अभाव भेलिरहेका छन् । उत्पन्न यी समस्याहरुलाई बुँदागत रुपमा हेरौं, जसबाट समाधानका उपाय स्वतः देखिनेछन्—

१) चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरु पलायन हुनुः केही वर्षदेखि चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरु देशभित्रै निजी क्षेत्रतिर वा विदेश पलायन हुनथालेका छन् । सीप र प्रतिभाको पलायन हुनुका मुख्य कारण न्यून पारिश्रमिक, अपारदर्शी सरकारी नीति र परिवर्तनशील तथा स्थलगतमुखी हुँदै जानुपर्ने नीति र कार्यक्रम, केन्द्रकृत र यथास्थितिवादी हुनु, शान्ति सुरक्षाको अभाव बढ्दै जानु, पदस्थापन, सरुवा-बढुवा र अन्य वृत्ति विकासका कार्यहरुमा पारदर्शिता र ठोस नीति नहुनु, सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुमा भौतिक सामग्री तथा औषधिको ठूलो अभाव हुनु मुख्य समस्या हो ।

२) सरकारी नीतिमा अस्पष्टताः सरकारबाट स्वास्थ्यलाई आधारभूत सेवाको रुपमा वचनबद्धता व्यक्त गरियो । सन् २००० को राष्ट्रसंघीय सम्मेलनमा स्वास्थ्य क्षेत्रलाई पनि आठवटा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यका क्षेत्रहरु मानेर अपनाइयो, 'सबैका निम्ति स्वास्थ्य' भन्ने नारा खुबै प्रचार पनि गरियो, तर कार्यान्वयन पक्ष सधैंभरि फितलो र कमजोर नै रह्यो । कुन रोगलाई निःशुल्क उपचारको सुविधा दिने अथवा कतिसम्म शुल्क सहूलियत दिने सरकारले किटान गर्न नै सकेको छैन । जस्तै- क्षयरोगको औषधि पूर्ण निःशुल्क गरिन्छ । तर यस्तै प्रकृतिका अन्य जटिल रोगहरुमा सरकारले निःशुल्क उपचार सुविधा दिन सकिरहेको छैन ।

३) सुविधामा ढिलासुस्तीः सरकारले क्यान्सर, मृगौला प्रत्यारोपण, हृदयरोग जस्ता बढी शुल्क लाने रोगहरुमा उपचार सहूलियत स्वरूप अनुदानको व्यवस्था पनि गरेको देखिन्छ । तर अनावश्यक सरकारी ढिलासुस्तीले गर्दा रोगीको ज्यान जानेअवस्था भए पनि पाउनु पर्ने सहूलियत र अनुदान समयमै पाउन नसक्दा त्यसको

प्रभावकारिता नगण्य रुपमा देखिन्छ ।

४) गुणस्तरीय स्वास्थ्यसेवाको अभावः यसका लागि गुणस्तरीय उपकरण र औषधिको ठूलो भूमिका हुन्छ । तर औजार, उपकरण तथा औषधि खरिदमा टेण्डर र मूल्य घटाघटको परिपाटीले गर्दा त्यसको असर खरिद गरिने सामग्रीको गुणस्तरीयतामा सोभै पर्नजान्छ । त्यसै कारण अधिकांश अस्पताल वा स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा पुन्याइएका औजार, उपकरणहरु गुणस्तरहीन भएकाले मर्मत सम्भार नभएर थन्किरहेका छन् । गुणस्तरहीन र मिति नाघेका औषधिहरु पुगेको गुनासो पनि बारम्बार उठिरहन्छन् । यस्ता गतिविधिले गर्दा अन्ततोगत्वा चिकित्सकहरुको योग्यतामाथि अनावश्यक शंका उठ्न थाल्दछ भने, सेवाग्राहीलाई पनि ज्यानै जानेगरी धोका पुग्दछ । जनताको स्वास्थ्यसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने यस्ता सामग्रीहरुको खरिद र वितरणमा नाफा नोक्सानको कुरा आउँदैन र सरकारले पनि राम्रो कोट सस्तो मूल्यमा पाउँदैन भन्ने भनाइलाई हेक्का राख्नेपर्दछ ।

५) सरकारी सेवाः सरकारी अस्पतालहरुमा विमारीहरुको बढ्दो चापलाई सरकारले उचित समयमा ध्यान दिन नसक्नु एउटा ठूलो कमजोरी रहिआएको छ । यो चापको अनुपातमा स्वास्थ्यकर्मी र शैय्याहरु पनि थप्दै लैजानुपर्ने काम नहुँदा सेवाग्राहीहरु निजीक्षेत्रका महंगा नर्सिङ्ग होम र क्लिनिकहरुमा जान बाध्य भइरहेका छन् । निजी क्षेत्रका नर्सिङ्ग होम र क्लिनिकहरुको शुल्क निर्धारणमा सरकारले उचित चासो र नियन्त्रण गरेको आमजनतामा महशुस भइरहेको छैन भने अर्कातिर निजी क्षेत्रका यी नर्सिङ्ग होम र क्लिनिकहरुले उपचार र सेवा पुन्याए वापत सरकारबाट कुनै किसिमको सहूलियत र सुविधा पनि पाएका छैनन् । त्यसकारण, नर्सिङ्ग होम र क्लिनिकहरुले आत्मनिर्भर भएर सेवा सुविधा दिनुपर्दा बढ्ने शुल्कलाई कसरी न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ भन्ने दिशामा सरकारले आजसम्म ध्यान दिएको जस्तो पनि देखिन्न ।

६) स्वास्थ्य शिक्षाः विश्वविद्यालय तथा विद्यालयहरुमा सञ्चालित पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्री तयार गर्दा स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षालाई अनिवार्य शिक्षाका रुपमा समावेश गरिनुपर्दछ । कतिपय रोग वा

विमारहरु डाक्टर र अस्पतालको अभावले होइन, स्वास्थ्य शिक्षा र चेतनाको अभावले गर्दा बारम्बार देखापर्ने गर्दछन् । त्यसकारण स्वास्थ्य शिक्षालाई पनि सबैको निम्ति स्वास्थ्यको लक्ष्यका रूपमा लिइनु जरुरी हुन्छ ।

७) स्वास्थ्य क्षेत्रमा बजेट: स्वास्थ्य क्षेत्रमा विनियोजन हुने सरकारी बजेट अल्प वा न्यून हुँदा लक्षित समूहसम्म स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन धेरैवटा कठिनाइहरुको सामना गरिरहनु परेको छ । उपचार सेवाद्वारा सुविधा पुऱ्याइनु पर्ने ठाउँमा अभाव र कठिनाइ देखाएर लक्ष्य हासिल गर्न सकिन्न । यसले थप जोखिम मात्र बढाउँछ । त्यसैले स्थानीय निकायबाट उठेको राजस्वलाई स्थानीय निकायकै स्वास्थ्य संस्थामा अनुदान दिने र नपुग तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रमहरुलाई केन्द्रबाट अनुदानको व्यवस्था गर्नु जरुरी छ । कुनै स्थानीय निकायको आम्दानी घटी वा बढी भएमा त्यसको सन्तुलन र समन्वय गर्ने काम केन्द्रिय सरकारबाट हुनुपर्दछ ।

८) पदस्थापन, सरुवा तथा बढुवा: सहायक स्तरका स्वास्थ्य कर्मचारीहरुको नियुक्ति, पदस्थापन, सरुवा तथा बढुवा, क्षेत्रीय अथवा स्थानीय आधारमा हुनुपर्दछ र अन्य क्षेत्रमा सरुवा गर्ने परम्परा अन्त्य हुनुपर्दछ । विशेषज्ञहरुको सुविधाको व्यवस्थाको विषयमा केन्द्रिय सरकारबाट उचित निर्णय लिनुपर्दछ ।

९) लक्ष्य: आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा जसरी लक्ष्य तोकिएको छ, त्यसरी नै उपचारात्मक सेवामा पनि स्पष्ट लक्ष्य तोकिनु पर्दछ ।

उपर्युक्त समस्याका बुँदाहरुमै समाधानका उपाय पनि अन्तरनिहित छन् । राज्यको पुनःसंरचनाका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रले पनि आफ्ना संरचनाहरु तर्जुमा गर्न थाल्नुपर्दछ । तर जुनसुकै राज्य व्यवस्था वा राज्यको संरचना भए पनि माथि वर्णित समस्याहरुको प्राथमिकताका साथ समाधान हुनुपर्दछ । किनकि राज्यको संघीय संरचना निर्माण भए पनि आजका यी समस्याहरु भोलि सरेर राज्यमै पुग्नेछन् ।

जनताको स्वास्थ्यस्तर बढाउनु भनेको रोग लागेपछि औषधि खान पाउनु मात्र होइन । रोग लागेपछि उपचार गर्नु जति राम्रो हो, त्योभन्दा राम्रो रोग लाग्न नदिई पहिले नै वच्न वचाउन सक्नु हो । अनि सबैभन्दा राम्रो त संभावित रोगव्याधबाट जनतालाई सचेत र प्रशिक्षित बनाउन सक्नु हो । स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनाका हाम्रा सबैजसो प्रयासहरु शहरी इलाकामा मात्र केन्द्रित

हुनुको अर्को अर्थ ती चेतनाहरु ग्रामीण क्षेत्रको लक्षित समुदायसम्म पुग्न सकेका छैनन् भन्ने नै हो । नीति निर्माणको कौसीबाट पुरातन केन्द्रकृत शासनशैलीको मानसिकतामा रहेर हामी ग्रामीण क्षेत्र र लक्षित समुदायलाई भारा टार्ने किसिमले औपचारिकता पुऱ्याउन हेर्ने गर्दछौं । त्यसकारण हाम्रा शहरहरुले आधुनिक उपचारका जतिसुकै सुविधा पाउन् तर अधिकांश जनजीवन जडीबुटी र भजारफुकमा आश्रित भइरहेका छन् ।

राज्यको पुनःसंरचना र संघीय ढाँचा सँगसँगै स्वास्थ्य क्षेत्रमा विद्यमान केन्द्रकृत सेवा सुविधाहरुको पनि स्वतः विकेन्द्रीकरण तथा न्यायोचित वितरण हुनेछ, हुनुपर्छ । हरेक प्रदेश वा प्रान्तले आफ्नो क्षेत्रमा स्वास्थ्य, शिक्षा जस्ता मानव विकासका गतिविधिलाई केन्द्रको मुख ताक्नु नपर्ने गरी जरुरै अगाडि बढाउने छन् । किनकि प्रदेशहरुको संरचना भनेको प्रशासनिक संरचना मात्र होइन, सेवा, सुविधा, संभावना, विकास र लाभ वितरणको नयाँ व्यवस्था हो ।

संघीय संरचना नै यस्ता दयनीय स्थितिको स्थायी अन्त्यको आधारभूत उपाय हो । संघीय संरचनाका बेला आर्थिक विकास, प्राकृतिक स्रोत साधनको न्यायोचित वितरण र अन्य हकहरु अतिरिक्त शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता संविधानले व्यवस्था गरेका नयाँ मौलिक हकबाट समाजको अन्तिम व्यक्तिले पनि अधिकतम लाभ हासिल गर्नसक्यो भने नयाँ नेपालको सपना साकार हुने कुरामा दुई मत हुन सक्दैन ।

(लेखक नेपाल मेडिकल एसोसियशनका महासचिव हुनुहुन्छ ।)

विजयादशमी तथा

शुभादीपावली २०६८ को अवसरमा

समस्त जिल्लाबासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरुमा

मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

शांता नेपाल मरासिनी, जिल्ला निर्वाचन अधिकारी

जिल्ला निर्वाचन कार्यालय

परिवार, रंजुवा

संविधानसभाको चुनावमा गीत-संगीतको भूमिका

रमेश धिमिरे

संसारमा सङ्गीत मन नपर्ने प्राणी कमै होला । जनावरलाई त सङ्गीतले आकर्षण गर्छ भने मानिसलाई त संगीतले प्रभाव नपार्ने त कुरै भएन । परापूर्वकालदेखि संगीतलाई विशेषगरी मनोरञ्जनको रूपमा प्रयोग गर्ने गरिएको पाइन्छ भने जनमासलाई जगाउने वा तताउने काममा पनि प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । खासगरी उत्सव, मेला, वा चाडपर्वमा विशेष जातिले मात्र संगीत प्रस्तुत गर्ने चलन थियो । गीत संगीत प्रस्तुत गर्ने व्यक्तिको समाजमा कुनै स्थान पनि थिएन । न त यी स्वरको कसैले कदर गर्दथ्यो, न त कर्णप्रिय संगीतको नै । क्षणिक रूपमा गायो, बजायो सकियो । प्रचारप्रसारको लागि न त कुनै संचार माध्यम नै थियो । यसरी कलाकारले संकुचित घेराभित्र वस्नुपर्ने बाध्यता थियो ।

समयको गतिसँगै विश्वमा आमूल परिवर्तनका रूपरेखा कोरिन थाले, नवीन विषयको खोज र अनुसन्धानमा लाग्यो मान्छे, संसारमा ठूला उथलपुथलहरू भए । अदिम कालदेखि जकडिएको समान्तवादको जरो हल्लियो, एकल शासन र सोचको अन्त भयो । व्यक्ति पूजाको परम्परा तोडियो, मानिसको सोच्ने शैलीमा परिवर्तन आयो, समुन्नत र सिर्जनशील समाज निर्माण गर्न सबैले कम्मर कसे, चारैतिर अवसर र सम्भावनाको ढोकाहरू खोलिएर, यसबाट हाम्रो नेपाली समाजपनि टाढा रहन सकेन परिणाम स्वरूप आज एक्काइसौं शताब्दीको नौलो विहानीको उदय भयो । अबको नेपाल निर्माण गर्न सबै जातजाति भाषा भाषी न्यायप्रेमी नेपालीको ठूलै त्याग गर्नुपरेको छ । आफ्नो-आफ्नो क्षेत्र र ठाउँबाट सबैको उत्तिकै देन महत्वपूर्ण छ । जसमध्ये कलाकार पनि देश निर्माणमा एउटा पाटो हो भन्दा आपत्ति नहोला ।

पञ्चायतकालका भूस्याहा र मण्डलेहरूको विरुद्धमा जनतालाई एकजुट पार्ने भूमिगत (तत्कालीन) पार्टीका कार्यकर्ताले गीत संगीत सजिलो माध्यम ठानेका थिए । वास्तवमा पञ्चायती कालरात्रीले थुप्रै न्यायप्रेमी कलाकारको जन्म दियो । कविता, गीत, नाटकको कत्रो भूमिका थियो त्यसताका धेरै कमले मात्र मनन गरेका होलान् यो कुरालाई । आफ्ना नवीनतम कलालाई जीवनभर प्रतिस्पर्धाको दिशातिर नमोडी जनताको र राष्ट्रको हितमा मात्र सहयोग गर्ने हाम्रा

आदरणीय कलाकारहरू आज हेपिएको र अपहेलित भएको देख्दा जोकोही संगीतप्रेमीको मुटु भक्कानिन्छ । पञ्चायती कालखण्डको अन्तपछि, हाम्रो देशमा जब प्रजातन्त्र आयो, जनताका कलाकारलाई सबैले विसिँए । जनतालाई आश्वासन दिएर राजनीतिक पार्टीहरू सत्तामा पुगे, तीनको मनपरी चलन थाल्यो । जनताको पीरमर्का विसिँएर निजी स्वार्थ पूर्तिमा अल्मलिए सबै पार्टीहरू । यस्तै लापरवाही गर्दै १२ वर्ष बित्यो, जनताको समस्या हल हुनुको सट्टा भन्ने बढेर गए, महङ्गीले जनताको ढाड भाँच्यो, भ्रष्टाचार बढ्यो, जताततै समस्या समस्याको पखालै पखाल भयो, राजनीतिक पार्टीको नेताहरू जनताको समस्या टुलुटुलु हेरिमात्र रहे, समस्याको समाधान गर्ने सहास भएत तिनमा, अन्त्यमा राजाले उनीहरूलाई नालायक सावित गरिदियो । वास्तवमा यो राजनीतिक नेताहरूको कर्मको फल थियो । पुन नेपाली जनताले सास्ती भोग्न थाले, उही पुरानै कथा, पुरानै व्यथा दोहोरिन थाल्यो । पुनः सबै नेपाली एकजुट भएर गीत बज्नु थाले “गाउँ गाउँबाट उठ बस्ती बस्तीबाट उठ.....” जनधनको ठूलो नोक्सानीपछि बल्ल नेपालीले मुक्तिको सास फेर्न सुरु गरे ।

यो जन आन्दोलन सफल पर्न जति भूमिका अरु वर्ग र समुदायको छ, त्यति नै कलाकारको पनि छ । जनचेतना जगाउन अब नेपालीले भाषण होइन, मीठो गीत संगीत रोजेका छन् । एउटा नेताको भाषण सुन्न १०० जना मान्छे करैले उपस्थित हुन्छन् भने नाटक हेर्न वा गीत सुन्न १००० जना मान्छे रहरले आउँछन् ।

यो सत्यता हो, कसैले यसलाई नकार्न सकिदैन । त्यसैले अहिलेको सरकारले राम्ररी बुझोस्, जनताका कलाकारलाई आफ्नो स्वार्थको निम्ति प्रयोग गर्ने, अरुबेला वास्तै नगर्ने बानी छोडोस् । उचित ठाउँमा जनताका कलाकारको सम्मान गर्न जानोस् । निकट भविष्यमा संविधानसभाको चुनाव हुँदैछ, जसको लागि कलाकारको भूमिका अति महत्वपूर्ण हुन्छ । गीत संगीत र नाटक मार्फत जनतालाई कलाकारले गोलबद्ध

गर्न सक्छन्, उठाउन सक्छन्, जगाउन सक्छन् । प्रतिभा शान्ति कलाकार मार्फत सामन्तवादको जरा उखेल सक्छन् । त्यस्तै खाले गीत संचारमाध्यममार्फत बज्नुपर्दछ, गाउँगाउँमा कलाकारले गीत गाउनुपर्छ, नाटक प्रस्तुत गर्नुपर्छ । विभिन्न मातृभाषामा जागरण गीत सिर्जना हुनुपर्दछ, टेलिश्रृंखला निर्माण हुनुपर्दछ, उचित समय र ठाउँमा प्रसारण गर्नुपर्दछ अनि मात्र संविधानसभाको महत्व सबै नेपालीले बुझ्नेछन् । मूल्यांकनै गर्नुपर्दा नेता भन्दा कलाकार गाउँगाउँ जान सजिलो छ । तेसैले संविधान सभाको चुनावको लागि

कलाकारको भूमिका अत्यन्तै महत्वपूर्ण रहन्छ, यो कुरा हालको गठबन्धन सरकारको गिदीमा छिरोस् । र विगतमा जस्तो जनताका कलाकारले 'कामलागदा भाँडो नलागदा ठाँडो' भन्ने उखान जस्तै हुन्न नपरोस् । किनकी विगतमा नेताले जस्तो कलाकारले जनता ढाँटेका छैनन् ।

कन्याम-३, इलाम
हाल: काठमाण्डौ

विजयादशमी तथा

शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
समस्त जिल्लावासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

लालबहादुर तामाङ्ग
सभापति तथा नेपाली कांग्रेस
जिल्ला कार्य समिति,
रसुवा परिवार

विजयादशमी तथा

शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
समस्त जिल्लावासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

श्याम सुन्दर श्रेष्ठ
भूसंरक्षण अधिकृत
जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय परिवार
रसुवा

कृषि विकास बैंक लि.

दूर दृष्टि (Vision)

नेपाल अधिराज्यभर बैंकिङ्ग सेवा प्रदान गर्दै अग्रणी बैंकको रूपमा स्थापित हुने बैंकको दूर दृष्टि रहेको छ ।

ध्येय (Mission)

विशेष गरी ग्रामीण अर्थतन्त्रको विकासको लागि बैंकको स्तरीय कार्य सञ्जालको अधिकतम उपयोग गरी समग्र बैंकिङ्ग तथा वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउने बैंकको ध्येय हुनेछ ।

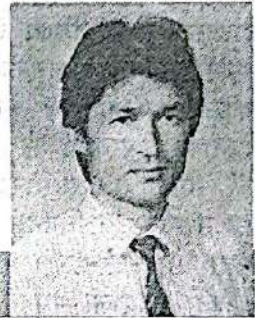
उद्देश्य (Objective)

- (क) मुलुकको आर्थिक समृद्धिका निमित्त ग्रामीण क्षेत्रमा समेत काम गर्ने गरी कृषि, उद्योग, व्यापार, सेवा, व्यवसाय आदिसँग सम्बन्धित कार्यको लागि गुणस्तरीय र भरपर्दो बैंकिङ्ग तथा वित्तीय मध्यस्थता सेवा उपलब्ध गराउने ।
- (ख) निक्षेपकर्ताको हकहितको संरक्षण तथा संवर्द्धन र समष्टीगत कारोबारमा बजारमुखी रणनीति समेत अवलम्बन गर्दै बैंकको वित्तीय सक्षमताको स्तरमा निरन्तर अभिवृद्धि गरी शेषरधनीहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक प्रतिफल उपलब्ध गराउने ।

कृषि विकास बैंक लि.

मुख्य कार्यालय : रामशाहपथ, काठमाण्डौ, फोन ४२६२६९३, फ्याक्स ४२६२६९६
E-mail: adblinfo@ntc.net.np, URL: www.adbl.gov.np

हामी एक भए रसुवा स्वर्ग बन्छ

तोपानाथ न्यौपाने

रसुवा जिल्लालाई प्रकृतिले नै स्वर्ग बनाइदिएको छ जस्तै महादेवले पाईला टेकेको, गोसाईकुण्ड, त्रिसुल रोपी पानीको सिर्जना गरेर कालकुट विष नष्ट गरेको भन्ने धेरै कथाहरूले बताएको कुरा सबैलाई जानकारी नभएको होइन, यो जिल्ला देवताको पालामा समेत चर्चित थियो अहिले आएर गरिबी, अशिक्षाको कारणले जिल्लामा चुनावको बेला मुख धनीले चुनाव जित्ने, कोही विद्वान गरिबले मौका नपाउने जिल्लाको अवस्थामा छ, जिल्लामा कोही यूरोप अमेरिका जान नपर्ने सबै कुराले भरिपूर्ण गराउन सकिने, र दार्जिलिङ्ग अर्भै स्विजरल्याण्ड जस्तो बनाउन सकिने जिल्लाको वातावरण छ। सोभा सादा जनता भएको जिल्लामा योजना बनाउने र कार्यान्वयन गर्न गराउन लगाउने एउटा व्यवस्थापकको खाँचो छ। रसुवा बुद्धि, विवेक योग्य नागरिक पक्कै नभएको जिल्ला चाहिँ होइन तर सबैले जिल्ला र जन्मभूमिको माया ममतालाई विर्सि कोही काठमाण्डौ कोही अन्य क्षेत्रतिर पलायन भएका छन् अब यसरी जन्म दिने आमालाई विर्सेर, आफ्नो जिल्लामा डलरदेखि सुन हिरामोती फल्ने ठाउँ विर्सेर हामी खरानी केलाउन अन्यत्र पलायन भएका छौं।

अब भन्नुहोस्, लाङ्गटाङ्ग, गोसाईकुण्ड, चिलिमेको तातोपानी, गणेश हिमाल, पार्वतीकुण्ड उत्तरगया इत्यादीले घेरेको छ। अर्कोतिर उच्च हिमाली क्षेत्रमा चौरी, भेडापालनलाई उच्च प्राथमिकता दिई याक चिज सिधै यूरोप अमेरिका जाने र भेडाबाट मासु र उनको लागि आवश्यकता पुरा गर्ने, अर्को, चिराइतो लगायत जडिबुटी खेती सहकारी गठन गरेर गर्नुपर्छ तैस्तै चिया खेती, अन्य तरकारी र फलफूल खेती बाखा, बंगुर पालन टाउट माछा पालन र स्टोनको खोजतलास, क्रिष्टल, रुबी एकोम्यारिन दुर्मालिन यार्चा गोम्बा, च्याउ र विभिन्न वनस्पतिको खोज अनुसन्धान तथा जगेर्ना, गर्ने सबै गा.वि.स.मा विभिन्न, आफ्नो परम्परा कल्चरको विकास गर्ने, र भिलेज टुरिजमको आवश्यक अध्ययन गरी व्यवस्था गर्ने, टुरिजमको हालको क्षेत्रलाई विस्तार गर्ने, जस्तै धुन्चे स्याफ्रु लाङ्गटाङ्ग क्षेत्र हाल भैरहेको क्षेत्रले पुग्दैन, बुद्धिम टिमुरे, गोलजुङ्ग, गतलाङ्ग, चिलिमे, थुमनक्षेत्रलाई टुरिजमको मुख्यक्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने, लाङ्गटाङ्ग, राष्ट्रिय निकुञ्जलाई जिल्ला भरि नै विस्तार गरी, वन्यजन्तु पशु पन्छि तथा वनस्पतिको विकास गर्ने, वन्यजन्तुलाई स्वास्थ्य खाता, वस्ने ठाउँहरूको विकास गर्नु अति आवश्यक

भैसकेको छ। रसुवा, गढीको बाटो नदीको तिरैतिर त्रिशुली जोडेर चाइना व्यापारको विकास गर्नुपर्छ, १८ वटै गा.वि.स. मा मोटर बाटोले घेर्नुपर्छ, धुन्चे चन्दनवारी, चन्दनवारी लाङ्गटाङ्ग केवल कारको योजना बनाएर सञ्चालन गर्ने हो भने, देश भरिका नेपाली र टुरिष्टको लागि, गोसाईकुण्ड, लाङ्गटाङ्ग क्षेत्र मानिसको भिडै भिडले भरिने थलोको विकास हुन्छ अनि कति होटल, रेष्टुरेन्टको विकास हुने थियो, अर्को एउटा बाटो राम्चेबाट जुरे दुगा यासाँ सिरान ध्याङ्ग फेदी हुँदै शिवपुरी जोड्नुपर्छ, अर्को तर्फ जनजातिलाई राहत र आरक्षणले पुग्दैन पुरै जिल्लाका स्कूलहरू सेन्टजेभिर्एस र सेन्टमेरिज, बुढानीलकण्ठ जस्ता स्कूलहरूको हिसाबले चलाउनुपर्छ र जनजाति र गरिब विद्यार्थीहरू होष्टलमै राखेर क्वालिटी शिक्षा दिने योजना बनाउन अति आवश्यक छ।

विविध काम कार्य विकास गर्न रसुवाबाट सहरमा आई बस्ने बुद्धिजीवी, धनीव्यक्ति आदि नागरिकहरूले चासो मात्र नभै लागि पर्ने आवश्यक छ साँच्चै रसुवा जिल्ला स्विटजरल्याण्ड बनाउने कुरा गरेर भाषण गरेर जिल्ला वन्दैन, जिल्ला बनाउन, राजनीति नेता युवा युवती कर्मचारी, नेपाल सरकार समेतले ध्यान पुर्‍याए भने र रसुवाली जनताले मेहनत गर्ने हो भने रसुवा सन्सारकै स्वर्ग बन्छ, तर तेस्को लागि योजना बनाउनेदेखि कार्यान्वयन गर्ने र काम गर्ने जनता सबैले १० वर्ष मेहनत गरौं अनि रसुवामा गरिब र अनपढ मान्छे खोजेर नपाउने अवस्थाको सृजना गर्न हामी सबै लागि पारौं। रसुवा सुखी शान्ति, धनी जिल्लाको नाम लेख्न सबै रसुवा आमाको छोरा तयार हौं।

छोटो, सामाजिक तर्क गर्न मन लाग्यो तर हाम्रो रसुवामा हालसम्म देखिएका सामाजिक मान्छे तर अशिक्षित गरिबलाई पैसा बाँडेर, मीठो भाषण गरेर, जनतालाई भुक्काएर डाँटेर चुनाव जित्ने आफू चोखिने कमाउने ठूलो मान्छे बन्ने खेलको मात्र विकास हुँदा जिल्ला गरिबको पनि गरिब जिल्ला हुन पुगेको छ।

हुन त नेपालमा भएका पार्टीहरूको यस्तै छ, कुनै पार्टीको पनि देश बनाउने, जनतालाई सुख दिने योजना प्रिन्सिपल देखिदै नसाँच्चै भन्नुपर्दा ४६ साल पछि एमाले र काँग्रेसहरूको फुटाऊ सत्तामा जाऊ भन्ने प्रिन्सिपलले देश धोस्त भयो एमाले फुट्यो, माओवादी बढ्यो, काँग्रेस फुटाऊ एमाले बढाऊ भन्न सिद्धान्तले देश डुबानमा परेको छ, तर २१ औं शताब्दीमा ल्याउन खोजिएका साम्यवादी गणतन्त्रले देश बन्ला ?

तर आजसम्मको विश्व रेकर्ड हेर्दा; जर्मनी, रसिया, वर्मा, कम्बोडिया, उत्तर कोरिया, क्यूबा, पोल्याण्ड, भियतनाम, चेकोस्लाभाकीया, पेरु लगायतका देशलाई नजिकबाट हेरौं, चाइनाको कुरा अर्कै छ हाल पूँजीवाद भित्रिएपछि चाइना अर्कै भएको हो। सन्सारमा नै साम्यवादी शासन भयो भने मात्र साम्यवादले विकास गर्छ नत्र विकासको नाममा सिधै जनता शोषित हुन्छन्।

यता रसुवाली भएको रसुवामा को तामाङ्ग, को बाहुन, को के भन्ने तिर नजाऔं जिल्ला विकास गर्न मेहनत गरौं, पूँजीपति जिल्लामा भित्र्याऔं उत्पादन बृद्धि गरौं जिल्लाका जनता शिक्षित बनाउने कुरा पहिलो प्राथमिकतामा राखौं, स्वास्थ्यको लागि उपचार केन्द्रको विकास गरौं, जिल्लामा नगदे कृषिको सबै खाले खेतीको विकास गरौं, रसुवामा जन्मेका मानिस हामी एउटै आमाका सन्तान हौं भनेर अघि बढौं तर आफ्नो काम साम्यवादी तरिकाले खटिएर गरौं, पूँजीपति भित्र्याएर उद्योग व्यापार बढाऔं, युरोपियन अमेरिकन हिसावले सुखी जीवन बिताउन रसुवालीलाई वढीमा १० वर्ष लाग्छ, त्यसपछि हामी सन्सारकै उदाहरण

बन्ने छौं, यो काम मिलोमतो र मेहनतलेमात्र हुन्छ। नेताको भाषण र चुनावको एकछाकले हुँदैन। आज संसार सानो छ, सबैले गहिरिएर हेर्नुहोला, आफ्नो लागि आफैँ अघि बढी, धेरै मानिसको सल्लाह र सुझावले पनि केही काम गर्दैन भन्ने कुरा हामी एकछिन राजातिर फर्काँ त कसरी नागिन पुगे राजा, तेस्तै पार्टी। यो राम्रो ऊ नराम्रो भन्नुपर्दा देशलाई पूँजीको आवश्यक परेको छ, पूँजीको विकास हामी रसुवा, दुर्गम पिछडिएको जिल्लाबाटै शुरू गरौं, अमेरिकनले जस्तै काम गरेर खान पर्छ, बाबु आमाको सम्पत्तिको भरोसा नगरौं। काम साम्यवादी व्यवस्था पूँजीवादको सिद्धान्त अपनाउन हामी रसुवाली अघि बढ्नु पर्दछ भन्ने मेरो धारणा र विश्वास छ। यो क्यानभास पत्रिका नै रसुवाको ठूलो योजना र विकास निर्माण गर्न मद्दत गर्ने पत्रिका बनोस् भन्ने शुभकामना, हाम्रो रसुवा विकासको कामना, गौतम बुद्ध जस्ता लोभलाभ केही नभएको शुद्ध नेताको जन्म अथवा उदय पनि रसुवामा नै होओस् भन्ने कामना गर्दछु।

लहरेपौवा, रसुवा
हाल: महेपी, काठमाण्डौ

यस नैको इन्सुरेन्स लिमिटेड

समस्त ग्राहकवर्गमा विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६८ को

पुनित उपलक्ष्यमा सुख, समृद्धि एवं सु-स्वास्थ्यको

मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछ।

नेको इन्सुरेन्स लिमिटेड

पो.ब. नं. १२२७१, हातीसार

लालदरबार, काठमाण्डौ

फोन: ८८२७३५८/५९, फ्याक्स: ८८१८७६१

इमेल: info@necoins.com.np

वेबसाइट: www.necoins.com

स्याफ्रु सम्झदै

रियालिटी वाइंटस

सपना

भुल या यथार्थ

मौनता या धृत्याई

विश्वाससंग बेरिएर

अथाह मायामा

अनुभवहीन जरा भएर

म तिम्रो भावनाको

शोषण त गरिरहेको छुइन स्याफ्रु ।

एकपटक सोचमा डुक्छु, पौडिन्छु र तैरिन्छु

श्वास प्रश्वासको वेदनामा

अहंकारको आगोले पनि

शीतलताको समुद्र बनाउछ मलाई ।

भो मलाई नवोलाऊ ती चुचुराबाट

शान्तिको वेसीबाट

विकासको भरिया बनेर

त्यो पल्लो डाडामा

आखाभरि विस्कन सुकाएर

तिम्रो पर्खाईमा

प्रत्येक अक्षरहरु, शब्दहरु

दोहोर्याई, तेहेर्याई पढ्दैछु म ।

एकदिन, तिम्री फर्केर आऊ

अंजुलीभरिको अंगार सल्काउन

तिम्रो उज्यालो भविष्यको पदयात्रामा

तिम्रो राप र तापको सहयात्री बन्न

म एकलै एकलै दौडिरहेछु अन्तहीन यात्रामा ।

www.langtang.blogspot.com, रसुवा

घोडा नाच: ताबुद्धेवा नृत्य

बालकृष्ण थपल

नेपालको ७१ जिल्लामध्येको रसुवा जिल्ला नेपालमा बसोबास गर्ने ५९ वटा सूचीकृत आदिवासी जनजातिमध्येको एक जनजाति तामाङ समुदायको बाहुल्यता रहेको जिल्ला हो। उत्तरतिर तिब्बती हिमशृङ्खलाको मनोरम दृश्य, पूर्वीतिर लाङटाङ र गोसाइकुण्ड, दक्षिणतिर छिमेकी जिल्ला नुवाकोट र पश्चिममा गणेश हिमाल, साङ्जेन हिमाल आदि प्राकृतिक र ऐतिहासिक थलोको परिधिभित्र रहन पाएकोमा जुन किसिमले यस जिल्लाको पहिचान भएको छ, त्यसमा अझै सुन्दरता थप्ने काम यहाँका हिमाली तामाङ समुदायले गरेको छ।

रसुवा जिल्लाको १८ गाविस मध्येको गोल्लोड गाउँको छुट्टै पहिचान छ। उर्वराभूमि, सुन्दर भौगोलिक वातावरण, मौलिक लोक संस्कृति, भेषभूषा यहाँका वासिन्दाको लागि गवको विषय बनेको छ। यस गाउँले परापूर्वकालदेखि नै आफ्नो छुट्टै मौलिक पृष्ठभूमिलाई अगाडै आएको छ। बोलचालको भाषामा हिमाली तामाङ भाषा छ भने गीत गाउँदा तिब्बती मूलका भनेर चिनाउन वा चिनारी दिन चाहन्छन्। सिंगो विश्व आधुनिकीकरणको बाटोमा लाग्दा जुन रूपमा विभिन्न जातजातिहरूको साँस्कृतिक पक्षहरूले काँचुली फेर्छन्, तर यस गाउँको परम्परागत तामाङ लोक संस्कृतिलाई भने बदलिँदो विश्वपरिवेशले असर पारेको देखिँदैन। यहाँका आदिवासी तामाङहरूको परम्परागत लोक संस्कृति घोडा नाच (तबु स्याबा) एउटा ऐतिहासिक महत्वको साँस्कृतिक चाड नै हो। यसको मौलिकता अझै जिवन्त छ, जुन पछि सम्म राखिराख्न आवश्यक छ।

घोडा नाच यस गाउँमा वर्षमा २ पटक नाचिन्छ। घोडा नाचले केवल मनोरञ्जन दिलाउने काम गर्दैन। यसले साँस्कृतिक र ऐतिहासिक महत्व र घटनालाई उजागर गरिरहेको हुन्छ। यस गाउँमा बसोबास गर्ने २ प्रमुख आदिवासी जनजाति तामाङ र घले समूहबाट घोडा नाचमा सहभागिता जनाइन्छ। यसका दुई गाथा रहेका छन्:

(क) गोरखाका राजा पृथ्वी नारायण शाहले नेपाल एकीकरण गर्दाको समयमा तिब्बतसँग युद्ध छेड्ने क्रममा रसुवाली तामाङहरूको साहसी पाखुराको साथ लिई युद्ध लडेको कुरा ऐतिहासिक रसुवागढीले पनि देखाउँछ। त्यस युद्धमा यहाँको तामाङ जातिले आफ्नो देशलाई पराधीनता स्वीकार गर्नबाट बचाउनको निम्ति हातमा खुकुरी, तरवार

लिई बडो साहसका साथ लडेका थिए। जसरी यद्धमा दुवै देश तर्फबाट घोडाचढीहरूको साथमा साथमा राजाहरु स्वयं सहभागी थिए। त्यसैगरी यस नाचमा नेपालका राजा, भाइभारदार, सेना र तिब्बती राजा, भाइभारदार र हतियारधारीहरूको उपस्थितिको झुल्लो दिन्छ। नाचमा भोटको प्रतिनिधित्व तामाङ समूहले गर्छ भने नेपालको प्रतिनिधित्व घले समूहले गर्छन्। भोट सरकारको प्रतिनिधित्व गर्नेले भोटको युद्ध पोषाक लगाउँछन् राजा रातो घोडामाथि सवार हुन्छन्। नेपालको प्रतिनिधित्व गर्नेले नेपाली युद्ध पोषाक लगाउँछन् र राजा सेतो घोडा माथि सवार हुन्छन्। दुवै पक्ष घमासान युद्ध लड्छन्। गोम्पा अगाडिको चौरको मध्ये भागमा खडा गरिएको छोगाइलाई युद्ध नाचमै परिक्रमा गर्छन्।

दुवै पक्षले हातमा तरवार टल्काउँदै विजुली चम्केको गतिमा नाच्दा युद्ध साँच्चिकै भयनाक थियो भन्ने अनुमान लाग्न सकिन्छ। नेपाली समूहले नेपाली भाषा र भोट समूहले भोटे भाषाको प्रयोग गर्दै आफूले जितेको धावा बोलिरहेको हुन्छ। अनौठो यो छ कि, राजा सवार भएको घोडाको घण्टी जुन समूहले बढी बजाउन सक्थ्यो त्यो पक्षको विजय भएको बुझिन्छ। तर सजिलो कहाँ छ र? राजाको विशेष सुरक्षा गार्डले घण्टीलाई समातेर पहरा दिएको हुन्छ। तै पनि भुक्थाई भुक्थाई घण्टी बजाएर युद्ध जितेको घोषणा गर्छन्।

घोडा नाच प्रदर्शन गर्दा यहाँको परम्परागत वाद्यवादकहरू बुप्ज्याल (भ्याम्स्टा), डा: (दयाङ्गो), बजाउँछन्। बाजाको साँगीतिक लयमा नाच देखाइन्छ। नाच हेर्न सयौंको घुइँचो लाग्छन्। वरपर गाउँका गाउँलेहरु रमिता हेर्न आउँछन्। ठूलो मेला नै लाग्ने गर्छ। नाचको मध्यन्तिर दुवै पक्षका आआफ्ना चेलीहरु आएर रक्सी, चौरीगाईको दूध पोड (काठको ठेकी जस्तै देखिने विशेष किसिमको भाँडो) मा हालेर स्यालकर (शुभसगुन) धूप र खादाको साथमा भव्य स्वागत गर्छन्। जसले विजय उत्सवको आभाष गराउँछ, साथमा रहेका गाउँका जेठाबाठा, बृद्धबृद्धा, बौद्ध धर्मका गुरुहरु (मानी उम्चे, लोपेन) लामाहरुले बौद्ध धर्मग्रन्थबाट अहिंसावादी बुद्धका उपदेशहरु पढेर सुनाउँछन्, आशिर्वाद दिन्छन्। यसैबखत तिब्बत र नेपाल युद्धको कथा सुनाउनुको साथै नाम्दार (मौलिक गीत) गाइन्छ।

अन्त्यमा दुवै समूह छोराइबाट विदा भई तोकिएको ठाउँमा जान्छन् जहाँ नाचमा भाग लिएकाहरुको आफन्तगण र चेलीहरु भेला भई भोज खाएर रातभरि नाचगान गरेर रमाइलो मनाइरहेका हुन्छन् । मानी नाचका युवायुवतीहरु (शयारा, श्यामो) कार्यक्रमको शुरुदेखि अन्त्य सम्म स्वयमसेवीको भूमिका निभाउँछन् ।

घोडा नाच अन्य नाच भन्दा बेग्लै महत्व बोकेको नाच हो । यस्तै नाचहरु रसुवाका पूर्वका गाउँहरु (शयार युल) र पश्चिमका गाउँहरु (नुप्युल) मा देखाउँछन् । यो

नाच जुनै गाउँमा देखाए पनि यो एउटा ऐतिहासिक महत्वको नाच हो । यो नाच सनातनदेखि नाचिदै आएको हुनाले यसको संरक्षण गर्दै भावी पुस्तालाई कोसेलीको रुपमा जोगाएर राख्न सक्नु पर्छ । किनभने यो नाच गोल्लोड गाउँको मात्र नभई सिंगो नेपालको ऐतिहासिक कालखण्डको फलफूलको दिने मौलिक नाच हो ।

(लेखक विलिभर्स इङ्लिस बोर्डिङ स्कूलका
थाम्मुचेत विलिमेका संस्थापक प्रिन्सिपल हुन्)

सुर्तीजन्य पदार्थ सेवनले लिन्छ ज्यान

१) धुम्रपानबाट हुने रोग तथा स्वास्थ्य समस्याहरु केके हुन् ?

धुम्रपानले धेरै रोगहरु लाग्न सक्छ र मानिस अकालमै मृत्युको मुखमा पुग्दछ । धुम्रपानको कारणबाट २५ प्रकारका रोगहरु मानिसलाई लग्ने कुरा विश्व स्वास्थ्य संगठनले उल्लेख गरेको छ । विश्वमा प्रतिवर्ष धुम्रपान सेवनको कारणबाट मात्र ५० लाख मानिसहरुको मृत्यु हुने गर्दछ । यो तथ्याङ्कअनुसार विश्वमा प्रतिमिनेट करिब १० जना मानिसको मृत्यु धुम्रपान सेवनको कारणले हुने गर्दछ । एक अध्ययनअनुसार एक खिल्लि चुरोट सेवन गर्ने व्यक्तिको ६ मिनेट आयु घट्ने कुरा पनि उल्लेख गरिएको छ । धुम्रपानको कारणले हुने केही प्रमुख रोग र स्वास्थ्य समस्याहरु यस प्रकारका छन् :

- फोक्सो, पेट, फियो, मुत्रतली र पाठेघरको क्यान्सर हुने
- दम, खोकी, ब्रोङ्काइटिस हुने
- मुटुको रोग हुने
- मस्तिष्कमा रक्तश्राव हुने
- गर्भको बच्चा कमजोर, रोगी र अङ्गभङ्ग हुने
- काम गर्ने क्षमतामा कमी हुने

२) धुम्रपान छोड्दा हुने केही फाइदाहरु केके हुन् ?

- फोक्सोको दम, खोकी, ब्रोङ्काइटिस, क्यान्सर, मुटुको रोग र क्षय (टि.बी.) रोग लाग्नबाट बच्न सकिन्छ ।
- मुखको क्यान्सर लाग्नबाट बच्न सकिन्छ ।
- गर्भ नतुहिन, शिशुमा रोग तथा अङ्गभङ्ग नहुन र पूरा तौलको बच्चा जन्मन सक्छ ।
- दाँत, ओँला, पहेंला हुँदैनन् । बच्चालाई निमोनिया कम हुन्छ ।
- पैसा खर्च हुँदैन ।
- छोरा/छोरीले धुम्रपान सिक्दैनन् ।
- धुम्रपान नगर्ने अरु व्यक्तिलाई पनि असर गर्दैन ।

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार केन्द्र
टेकु, काठमाडौं

Email- hellis@wlink.com.np
Website: www.nheicc.gov.np

हरेक खिल्ली चुरोटमा तपाईं पैसा तिरेर मृत्यु किनिरहनु भएको छ ।

मूलखर्क डेडलाइन

कपिलदेव खनाल

पहिरोको नाम लिएर
यी पहाड
दुङ्गा अनि माटोले
इमोशनल्ली ब्याकमेल गरिरहेछ ।
आकाशलाई काउकुती लगाउन
माथि माथि उक्लेको बादलले
मूलखर्कको पहिरो नाप्न
उति मन गरिरहेको छैन
एउटा गहिरो भोकमा
एउटा वलिष्ठ उत्तेजनामा
सर्वाङ्ग नाङ्गिएर
राम्चेदेखि त्रिशुली नदीको किनारसम्म
सुतेको मूलखर्कको पहिरो
सेक्सको लागि सजिलो पोज हुनै सक्दैन
एक तमासले हाई गरिरहेको आकाश
र,
ठिङ्ग उभिएर रसुवा हेरिरहेको गुम्बाले
थुप्रै पटक गुराँसका पातमा चिप्लाएका छन्
आफ्नो मन ।
मधुशाला खोजिरहेको लाङ्गटाङ् हिमाललाई
आजकाल होहल्ला मतपार्दै
वर्षायाम सँगै सधैं सुरु हुने मूलखर्कको हल्ला
सडक पन्छाउने र बनाउने नाममा डोजरको हल्ला
माटो र दुङ्गा
सबै सबै वर्षायाममा
मूलखर्क डेडलाइनमा उभिएर
पहिरोको लामो स्टोरी
लेखिरहेको हुन्छ ।

रा.स.स., नुवाकोट

हरिकृष्ण देवकोटा

२०६३ राजनैतिक परिवर्तन पश्चात देशमा नयाँ नेपालको प्रसंग चलेको छ। राजनैतिक पार्टीहरू, नागरिक समाज कर्मचारी वर्ग, व्यवसायिक समुदायदेखि सर्वसाधारणसम्म नयाँ नेपालको सम्बन्धमा चर्चा भैरहेको पाइन्छ। कसैको लागि नयाँ नेपाल भनेको गणतान्त्रिक नेपाल हो भने कसैको लागि संघीय गणतन्त्र अनि कसैको अभै संघात्मक र समावेशी गणतन्त्रको रूपमा बृहत् गर्नेका छन् भने जनआन्दोलन पछिको वर्तमान नेपाललाई नै नयाँ नेपालको परिभाषा गर्नेहरू पनि छन् तर राजनैतिक विकास क्रमले संकेत गर्दछ भने संविधानसभा पश्चात नयाँ संविधानको क्षितिजबाट उदय हुने नयाँ नेपालमा कमसेकम निम्न लिखित ३ विशेषता रहनेछन्।

१. यो समावेशी चरित्रको हुनेछ
२. यो संघात्मक हुनेछ
३. सार्वभौमसत्ता पूर्णरूपमा जनतामा रहनेछ (गणतन्त्र स्थापना हुन नसकेपनि)

आर्थिक दृष्टिकोणबाट नयाँ नेपाल भनेको त्यस्तो नेपाल हो जहाँ जनताले आर्थिक संप्रभूत उपयोग गर्न पाउने छन्। अन्तरिम संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, रोजगारी र खाद्य सुरक्षालाई जनताको मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गरेको छ। अन्तरिम संविधान अन्तरिम सरकारको न्यूनतम साभ्ना कार्यक्रम र राजनैतिक तहबाट गरिएका अन्य विभिन्न सहमतिका आधारमा तयार गरिएको त्रिपक्षीय योजनाले नयाँ नेपालको रूपमा समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपालको परिकल्पना गरी नयाँ नेपालको एउटा खाका कोरिसकेको छ। तदनुरूप नयाँ नेपाल निर्माण गर्ने क्रममा जनआन्दोलनको आडबाट स्थापित भएको नयाँ सर्वदलीय सरकारले विगतको कार्यप्रणाली, कार्यशैली र देशले भोग्नुपरेको कठिन समस्याबाट पाठ सिकेर देशमा उपलब्ध साधन, स्रोत र विदेशबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायताको पहिचान गरेर देशको द्रुतदर गतिमा आर्थिक विकास गरी ग्रामीण जनताको जीवनस्तर उकास्न नयाँ दुर दृष्टि र लक्ष्य सहित प्राथमिकताको आधारमा क्षेत्रगत आर्थिक विकास गर्न दिर्घकालीन, मध्यकालीन र अल्पकालीन आर्थिक नीतिहरू अवलम्बन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सके मात्र नयाँ नेपालको निर्माण हुने कुरा निर्विवाद छ। यस किसिमको आर्थिक नीतिबाट आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार हुन गई अर्थतन्त्रलाई तिब्र रूपमा बजारीकरण, पूँजीवादीकरण

र आधुनिकीकरण गर्दछ तर ग्रामीण र कृषि क्षेत्रले ठूलो हिस्सा ओगटेको, कृषि क्षेत्र परम्परागत र निर्वाहमुखी भएको, त्यहाँ सामन्ती प्रथा र संस्कार रूपमै रहेको गरीबी, बेरोजगारी, अशिक्षित र पछोतेपन व्यापक रहेको, जमीन वितरणमा असमानता रहेको, सिमान्त र भूमिहीन किसानहरू ठूलो संख्यामा रहेको, पृथक भाषा, संस्कार र जातीहरू रहेको भौगोलिक रूपमा विकट विविधता रहेको रसुवा जस्तो जिल्लामा सीमित क्षेत्रको आधुनिकीकरणले यहाँको ग्रामीण र पिछडिएको समाजलाई न्यायपूर्ण आर्थिक प्रगतिको बाटोमा ल्याउन सहजै किमार्थ सकिदैन। त्यसैले आर्थिक विकासको लागि धरातलीय यथार्थले खोजेको संरचनात्मक आर्थिक परिवर्तन र रूपान्तरण हो।

रसुवा जिल्लाको कुल जनसंख्याको ८१ % अशिक्षित छन् भने जनसंख्याको उल्लेख्य अंश भूमिहीन, सीमान्त किसान जोसँग पूँजी र सिप दुवै छैन। जीविकोपार्जनको लागि उनीहरूसँग श्रम बाहेक अर्को कुनै उपाय छैन त्यसैले यस्तो जनसंख्यालाई शहरी अर्थतन्त्रले समेट्न सक्दैन। यस्तो स्थितिमा शहरमुखी आर्थिक नीतिले रसुवाको आर्थिक चुनौतीलाई समाधान गर्न सक्दैन, सिप र पूँजीविहीन ठूलो श्रमशक्तिको आर्थिक उत्थान गर्न सरकारले प्रभावकारी हस्तक्षेप गर्नु अनिवार्य छ। आफ्नो प्रयासबाट माथि उठ्न असमर्थ यी अशिक्षित श्रम शक्तिले हालसम्म सरकार, विकास योजना, बजेट, आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम, वैदेशिक सहायता प्राप्त हुनुको अनुभूती गर्न पाएका छैनन्। सैद्धान्तिक तथा व्यवहारिक दृष्टिले यस्तै समुदायमो विकासको निमित्त सरकारी प्रयोजन हुने हो भने त्यस्ता वर्गको उपेक्षा गरी आफ्नै फड्को मार्न सक्षमहरूको मात्र चिन्ता गर्नुलाई सरकारले आफ्नो दायित्व निभाएको मान्न सकिदैन।

रसुवा जिल्लाको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक रूपान्तरण र अग्रगमनको लागि :

- सरकारी क्षेत्र
- निजी क्षेत्र
- व्यावसायिक क्षेत्र
- वैदेशिक क्षेत्र
- सहकारी क्षेत्र

- गैर सरकारी क्षेत्र र सर्वसाधारणको प्रयासबाट पहल र योगदान पुर्‍याउन सकेमा यस जिल्लामा पनि छिट्टै विकास हुनसक्ने सम्भावनाहरू प्रशस्तै भेटिन्छन्।

१. जलश्रोत

भाषण लेख र योजनाका पुस्तकहरूमा नेपाल जलश्रोतको क्षेत्रमा विश्वमा दोस्रो धनी मानिएको छ र पनि १५% जनसंख्याले मात्र विद्युत सेवा उपभोग गर्न पाएका छन् भने ९% जनसंख्याको लागि विद्युत दन्त्य कथा मात्र बन्न गई अन्धकारमा जीवन गुर्जानु परेको तितो सत्य छर्लङ्ग छ भने २२% भूभागमा सिंचाई सुविधा पुगेको सरकारी तथ्यांकले देखाए पनि ७८% जमिन पुरै वर्षामा निर्भर हुनुपरेको छ त्यस्तै खानेपानीको संबन्धमा पनि सरकारी प्रयास अत्यन्तै न्यून रहेको कुरा खानेपानी संस्थानको तथ्यांक छर्लङ्ग हुन्छ ।

रसुवाको सन्दर्भमा जनसंख्या, भौगोलिक बनौट र धरातलीय दृष्टिकोणबाट हेर्दा जल सम्पदामा धनी देखिन्छ । हिमाली जिल्ला भएको हिमनदीहरूको पानीले रसुवा जिल्लाको सम्पूर्ण ग्रामिण इलाकामा खानेपानी, सिंचाई, जलविद्युत र अन्न भन्ने हो भने मत्स्यपालन गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ । रसुवा जिल्लामा त्रिशुली, फलाखु, भोटेकोशी, लाङटाङ खोला, चिलिमे खोला र घट्टे खोलाबाट विद्युत निकाल्न सकिने प्रशस्त सम्भावना छन् भने सानातिना नालाहरूबाट पनि लघु जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरी ग्रामिण इलाकामा भिलिमिली पार्न सकिन्छ ।

सरकारी क्षेत्रबाट सम्पन्न गरिएको पहिलो प्रयास चिलिमे जलविद्युत परियोजना रसुवा जिल्लाको पहिलो प्रशसनीय परियोजना भएतापनि यसले रसुवा जिल्लाको ग्रामिण क्षेत्रलाई उज्यालो गर्न सकेको छैन । त्यस्तै राष्ट्रिय योजना आयोगको तथ्यांकमा उल्लेखित सरकारी सर्वेक्षण अनुसार माथिल्लो त्रिशुली जलविद्युत परियोजना (कार्य जारी), लाङटाङ खोला जलविद्युत परियोजना, चिलिमे जलविद्युत परियोजना (ख), फलाखु खोला लघु जला विद्युत परियोजना कार्य योजनाको पंतीमा पर्दछन् । उल्लेखित परियोजनाहरू सम्पन्न गर्ने हो भने रसुवाको जलविद्युत क्षमतालाई तिब्बत र भारत समेत निर्यात गर्न सकिने प्रबल संभावना देखिन्छ ।

जल शक्तिलाई विद्युत शक्तिमा रूपान्तरण गरी औद्योगिक विकास गर्न सकिने सम्भावना रसुवा जिल्लामा प्रशस्त मात्रामा छ । त्यसरी नै उक्त जल सपहालरी खानेपानी र सिंचाई रूपमा बदल्ने हो भने यस जिल्लामा रहेको थोरै उर्वरा भूमिमा पनि फलफूल, तरकारी खेती, जडिबुटी र खाद्य पदार्थहरू प्रशस्त उत्पादन गर्न सकिने कुरा छर्लङ्ग छ भने उक्त जल सम्पदालाई खानेपानीमा रूपान्तरण गर्न सकेमा खानेपानीको अभावमा घण्टौं टाढाबाट ग्रामीण पानी बोकेर ल्याई पिउन बाध्य सामुदायिक समस्या समाधान हुनेछ । त्यस्तै पहाडी प्रदेशमा मात्र संभव हुन सक्ने विशेष टाउट माछा रसुवा जिल्लाको प्रत्येक पाखाहरूमा उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

यसरी जल सम्पदामा धनी हुँदाहुँदै पनि योजनाबद्ध आर्थिक विकासको आधा शताब्दी पुरा हुँदा साम सो क्षेत्रमा न्यूनतम आधारभुत आवश्यकता समेत पूर्ती हुन नसकेको परिप्रेक्षमा

आगामी दिनहरूमा सम्पूर्ण आधारभुत आवश्यकता पुरा हुने गरी जलश्रोत सम्बन्धी योजना, नीति र कार्यक्रमहरू तयार गरेर ठोस रूपमा जिम्मेवारी पूर्वक कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । रसुवा एक हिमाली जिल्ला भएकोले साना, मझौला र लघु जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरी सो बाट निस्केको पानीलाई संभाव्य ठाउँमा यथासंभव सिंचाई र पिउने पानीको लागि प्रयोगमा ल्याउने गरी एकिकृत योजना, नीति तथा कार्यक्रमहरू बनाउनु पर्दछ । यस किसिमका योजना, नीति तथा कार्यक्रमहरूले कम खर्चमा अधिकतम लाभ लिन कम समयमा विद्युत सिंचाई र खानेपानी लगायतका आवश्यकता सजिलै पूर्ती गर्न सकिन्छ ।

२. उद्योग

प्राकृतिक छटाले भरिपूर्ण सुन्दर हिमालहरू, पहाड, जंगल, ताल, नदी, दुर्लभ जनावर, चराचुरुङ्गी र विषम भू-बनौटको साथ साथै स्थानीय भाषा, भाषीका, संस्कृति संस्कार र रहनसहनले गदी रसुवा जिल्लाको दुर्गम वस्तीहरूमा आन्तरिक तथा बाध्य पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सक्ने विशेषताहरू यथेष्ट पाइन्छ । फलस्वरूप पर्यटकीय आगमनले ग्रामीण जीवनस्तरमा परिवर्तन ल्याउनुको साथै मौद्रीक आम्दानीको होका पनि खुल्दछ । रसुवा जिल्लामा रहेको गोशाङकुण्ड धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक र पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिन्छ र वर्षेनी स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरू करिब एकलाख जतिले यस क्षेत्रको भ्रमण गर्दछन् । त्यस्तै पर्यटकहरूको लागि आकर्षण गर्ने गणेश हिमाल, लाङटाङ हिमाल र तामाङ्ग संस्कृतिको छुट्टै विशेषण बोकेको रसुवाको उत्तरी र मध्ये क्षेत्र आन्तरिक पर्यटकहरूको लागि अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ । वर्षेनी हजारौं पर्यटकहरूले भ्रमण गर्ने उक्त क्षेत्रमा होटल, रेष्टुरेन्टहरूको उच्चतम विकास, यातायातको सुविधा र व्यापक रूपमा प्रचार प्रसार हुने हो भने यहाँका स्थानीयवासीहरू वैदेशिक रोजगारीमा भौतारिन पर्दैन । त्यस्तै रसुवा जिल्लामा अवस्थित Langtang National Park मा ११०० भन्दा बढी प्रजातिका जडिबुटीहरू पाइने भएकाले उच्चा पहाडी भू-भाग जडिबुटी खेती गरेर पनि औषधी जन्य उद्योग पनि सञ्चालन गर्न सकिन्छ गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू छन् । रसुवा जिल्लाको उत्तरी भू-भागमा भेडा, च्याङ्ग्रा र चौरी गाईको जन्य पशुपालनको सम्भावना छ भने तल्लो भेगमा गाई, भैँसी, बाख्रा र खाद्य पदार्थ उत्पादन गर्न सकिन्छ जसले गर्दा दुग्ध जन्य वस्तु उत्पादनको दृष्टिले पनि रसुवा जिल्ला अग्रणी स्थानमा पर्दछ । नेपालकै उच्च स्थानमा रहेको चिज उत्पादन केन्द्र (चन्दनवारी) चिजको लागि अत्यन्तै प्रसिद्ध छ भने स्याउ, आलु र मत्स्यपालनको दृष्टिले पनि रसुवा जिल्लाको भू-छनौट उपयोगी सावित छ ।

रसुवा जिल्लामो भू-गर्भमा रहेको अन्वेषण भएका र हुन बाँकी रहेका खानीहरूको उचित प्रयोग र प्रशोधन गर्न

खानी जच उद्योग र आन्वेषण केन्द्रहरूको स्थापना गर्न सके उत्पादनत्व एवं पूर्वाधार निर्माणमा प्रशस्त संभावना देखिन्छ । रसुवा जिल्लामा विभिन्न धातुजन्य तथा दुङ्गा खानीहरूको अन्वेषण भइसकेका छन् भने गणेश हिमालमा उत्खनन् कार्य भइरहेको छ भने सरमथली स्थित घर छाउने दुङ्गा खानी विगत चौध वर्षदेखि प्रयोग विहीन भइरहेको छ । यस्ता खानी जन्य सम्पदाको उचित प्रयोग र सम्बर्द्धन गर्न नसकेमा आर्थिक विकासको कल्पना जतिसुकै तयाँ नेपालको कल्पना गरेपनि साकार हुन सक्दैन ।

रसुवा जिल्ला अवस्थित एक मात्र (मिनी एयरपोर्ट लाङटाङ भि.डि.सी. अन्तर्गत Kyangiengoruba) केही वर्ष पहिलासम्म प्रयोग भएको थियो भने केही वर्षदेखि औचित्यहीन बनेको छ । यसले रसुवा जिल्लाको पर्यटन उद्योग र आर्थिक विकासमा अवश्य नै प्रभाव पारेको छ ।

रसुवा जिल्लामा विशेष गरी निम्न लिखित घरेलु उद्योग मभौला उद्योग र साना उद्योगको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

१. कृषि जन्य उद्योग
२. पर्यटन उद्योग
३. मत्स्यपालन उद्योग
४. पशुजन्य उद्योग
५. जडीबुटी उद्योग
६. कागज/मसी उद्योग
७. खानी जन्य उद्योग

कृषि

रसुवा जिल्लाको उत्पादनमा कृषिको ५५ ड भन्दा बढि योगदान रहेको छ भने जिल्लाको करिब ८० ड भन्दा बढि जनसंख्याको मुख्य रोजगारी कृषि नै रहेको छ । कृषिजन्य उद्योगहरूमा कच्चा पदार्थको आपूर्ति गर्ने श्रोतको रूपमा कृषि क्षेत्र रहने भएता पनि रसुवामा कृषिजन्य उद्योगहरू नभएकाले ठूलो सङ्ख्यामा रहेको जनशक्ति बेकामे र मौसमी बेरोजगारी हुनु परेको छ । रसुवा जिल्लाको अधिकांश भू-भाग कम खेतीयोग्य भएतापनि यति महत्त्वपूर्ण क्षेत्रमा सिंचाई तथा यातायातको अभाव, गुणस्तरहीन र महङ्गो रसायनिक मल, विजुबिजन तथा किटनाशक औषधिको कारण अधिकांश कृषकहरूको खेतीको लागत बराबरको उत्पादन गर्न सकेका छैनन् भने यसरी उत्पादन गरेको उब्जतीको पनि उचित मूल्य पाउने बजारको विकास नभएको हुँदा रसुवाका कृषकहरूको आयस्तर खस्कंदो अवस्थामा रहेको छ । व्यवसायिक खेती, आधुनिक प्रविधि र सडक यातायातको अभावमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरूको उचित संचिती र निर्यात सोचे जस्तो हुन सकेको छैन ।

यस्तो विकराल समस्याबाट गुज्रिरहेको वर्तमान रसुवाको कृषि क्षेत्रलाई आधुनिकीकरण गर्न आधुनिक कृषि प्रविधि,

सीप र ज्ञान सहितको व्यवसायिक कृषि प्रणाली अवलम्बन गरी खेतीयोग्य जमिनको खण्डीकरणलाई कम गर्दै सामुहिक तथा व्यवसायिक खेती प्रणालीको माध्यमबाट उच्च गुणस्तरको कृषि उपज उत्पादन तथा बिक्री गर्ने र उन्नत जातका पशुपालन व्यवसायमा विशेष जोड दिने योजना, नीति तथा कार्यक्रम तय गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गराउनु पर्छ । रसुवाको विविध हावापानीमा ठाउँअनुसार खाद्यान्न, फलफूल, जडीबुटी र नगदेवालीहरू साथै नेपालमा विश्वमा अलैंची खेतीको उत्कृष्ट देश भएकाले रसुवा जिल्लामा यसको व्यवसायिक खेती गरी आन्तरिक मागको आपूर्ति गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत निर्यात गर्न सकिने प्रबल सम्भावना रहेको छ ।

वन तथा वातावरण

नेपालको सरकारले वनजंगल नियन्त्रण नगरेको समयमा घना वनजंगल भएको कारण वन्यवस्तु निर्यातबाट विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने गरिएको समयमा "हरियो वन नेपालको धन" भन्ने नारा राखिएको थियो तर पछि वन विनाशको नकरात्मक प्रभाव र कष्टकर जीवन बन्दै गएपछि मित्र राष्ट्रहरूको सहयोगमा वन विकासको लागि अरबौं रकम सहयोग लिई यसलाई सामुदायिक वन, कबुलियती वन, साभेदारी र संरक्षित वनको रूपमा वन संरक्षण गर्ने जिम्मा सम्बन्धित क्षेत्रका सर्वसाधारण जनतालाई दिने निर्णय गरिएको छ भने सो को लागि प्राप्त रकम भने सर्वसाधारणमा पुग्नको सट्टा कागजमा मात्र देखाउने परिपाटीको चरम रूपमा विकास भइरहेको छ । यस्तो परिपाटीको अन्त्य गरी ठाउँठाउँमा सर्वसाधारण जनताको वन उपभोक्ता समुह गठन गरी सो वनमा हावापानी सुहाउँदो वन पैदावर तथा जडीबुटी खेतीको विकास गर्नुपर्दछ र यसबाट प्राप्त हुने प्रतिफल भने उपभोक्ता समुहले नै उपभोग गर्न पाउने नीति तथा कार्यक्रमहरू अवलम्बन गर्नुपर्दछ ।

यसरी वन र जडीबुटीको समुचित विकास गर्ने बस्तीहरूको बीचमा रहेका बाटो, खोला, खोल्सा, नदी आदीको किनारमा हावापानी सुहाउँदो बोटबिरुवा रोप्ने र वातावरणलाई स्वच्छ तथा हराभरा बनाउने नीति अवलम्बन गर्ने, प्रशस्त मात्रामा वन विकासको निर्माण, नर्सरीको समेत विकास गरी अगाडि बढ्ने हो भने रसुवाको विषम भौगोलिक बनौटमा विविध प्रजातिका बोटबिरुवा र जडीबुटीहरू उत्पादन गर्न सकिन्छ, त्यति मात्र नभईकन नेपालकै दोश्रो ठूलो लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज यहीं अवस्थित भएकाले यहाँका बासिन्दाले वन पैदावरबाट प्रशस्त मात्रामा लाभ लिन सक्ने कुरा निर्विवाद छ । Langtang National Park को सौन्दर्यता र विविध विशेषताले पर्यटकीय पदयात्राको विकास भई आम्दानीको श्रोत बन्न सक्ने प्रबल सम्भावना पनि छ ।

लघुवित्त र वित्तीय विस्तार

लघुवित्तको पहुँच नेपालको कुल जनसंख्याको सात लाख जनसंख्यामा पुगिसकेको छ । यो तथ्यांक गरिबीको विद्यमान अवस्थालाई हेर्दा न्यून नै देखिन्छ । वित्तोह्र र अनुसन्धानात्मक रिपोर्टहरूबाट लघुवित्तको पहुँच नेपाल "Hard Core Poor" सम्म छिचोल्न नसकेको तथ्यलाई स्विकारेको छ । आगामी वर्षहरूमा विविध कार्यक्रमहरू मार्फत लघुवित्तको परिधीलाई विस्तारित रूपमा लगेर कमसेकम ७० लाख भन्दा बढी गरीब जनसंख्या लघुवित्तको पहुँच पुगेमा नेपाल जस्तो भौगोलिक विविधताले भरिपूर्ण मुलुकमा छिट्टै आर्थिक विकास र ग्रामीण जीवनस्तर परिवर्तन आउन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

रसुवा जिल्ला पूर्णतः गरीब कृषकहरूको कर्मथलो भएकोले कृषिमा नै आश्रित भई जीवन निर्वाह गरिरहेका छन् । कृषिबाट सङ्कलित हुँदै उद्योग, सेवा र अन्य विविध क्षेत्रतर्फ अर्थपूर्ण तवरले उन्मुख हुन नसकेर रसुवाको ग्रामीण समाज यद्यपि निर्वाहमुखी नै छ । तसर्थ यस्तो ग्रामीण समाजको आर्थिक छलाङको लागि ग्रामीण भेगका व्याप्त गरिबी समक्ष विविध कृषि कार्य देखि लघु उद्यमहरू सञ्चालन गर्ने लघु वित्तले अर्थपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ । रसुवा जिल्लामा ग्रामीण भेग बेरोजगार र अर्धबेरोजगारको साथै दैवी प्रकोपको चपेटामा परेबाट यस भेगबाट वर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा युवा-युवतीहरू शहर र विदेशतर्फ पलायन हुने क्रम जारी छ । कृषि उत्पादकत्व वृद्धि गर्न र साना उद्योगहरू सञ्चालन गरी आय ग्रामीण घरपरिवारको आम्दानीमा वृद्धि गर्ने विउ पूँजी सर्वसुलभ दरमा पुर्‍याउने सके यसबाट क्रमिक रूपमा गरिबी निवारण, बेरोजगारी निवारण र ग्रामीण विकासको यथेष्ट अपेक्षा गर्न सकिन्छ । रसुवा जिल्लाको ग्रामीण भेगहरूमा पनि सहकारी संस्थाहरू स्थापना गरी आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई अगाडि बढाउन सकिन्छ । जसले गर्दा पूँजी निर्माण, लगानी र सर्वसुलभ कर्जा प्रवाहहरूद्वारा उल्लेखनीय योगदान पुग्न सक्दछ । लघु वित्त क्षेत्रमा योगदान पुर्‍याउने उद्देश्यले रसुवा जिल्लामा पनि निम्न संस्थाहरूको सहभागिता देखिन्छ :-

१. ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र
२. साना किसान विकास बैङ्क
३. गरिबी निवारण कोष
४. सहकारी बैङ्क लिमिटेड
५. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

रसुवामा लघुवित्तको क्षेत्रमा धेरै सम्भावना र उपयोग हुनसक्ने श्रोतहरूलाई समेट्न सकिने प्रशस्त गुञ्जायस रहेकोले यस क्षेत्रको लागि परम्परागत र विद्यमान अवधारणामा परिवर्तन ल्याई लघुवित्त क्षेत्रका सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको राम्रो समन्वय सहित गरिबी घटाउने उद्देश्य प्राप्त गर्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ तर राजनैतिक स्थिरता र शान्ति बहली वित्तिय प्रणालीको विकासको लागि अपरिहार्य सिद्ध छ ।

यातायातमा सुधार

देशरूपी शरीरको विकास गर्न स्वस्थ राख्न रत्तसञ्चार नशाको रूपमा रहेको सडक यातायात आधा शताब्दीसम्म योजनाबद्ध विकास गरी खरबौं रकम खर्च गर्दा पनि यातायातको क्षेत्रमा रसुवा जिल्लामा खासै उल्लेखनीय परिवर्तन हुन सकेको छैन । रसुवा जिल्लाको भौगोलिक विकटता, बाडी पहिरोको चपेटाले गर्दा सडक यातायातमा भन ठूलो धक्का लागेको छ । राजधानीबाट नजीक रहेर पनि भौगोलिक विकटता र सरकारी क्षेत्रबाट न्यून बजेट विनियोजन गर्ने गरेकोले रसुवा जिल्ला सडक यातायातमा प्रगति भएको देखिँदैन । रसुवा जिल्लामा हालसम्म जम्मा लगभग १५० कि.मि. जतिमात्र कच्ची सडक निर्माण गरिएको छ भने लाडटाङ्मा रहेको एकमात्र मिनी एयरपोर्ट जुन हाल प्रयोगमा छैन । त्यसैले रसुवामा हवाईसेवा भन्दा सडक यातायातको महत्त्व अग्रणी स्थानमा छ ।

रसुवा जिल्ला भौगोलिक दृष्टिले विकट र सडक तथा हवाईसेवाको दृष्टिले कठिन भएकोले रसुवा जिल्लामा केबुलकार सेवा संचालन गर्न सकिने सम्भावना भने प्रशस्त देखिन्छ जस्तै: रसुवा जिल्लाको सदरमुकाम धुन्चेदेखि गोशाङ्कुण्डसम्म केबुलकार संचालन गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना छ ।

रसुवा जिल्लाको भौगोलिक विकटताको बावजुद पनि सबै गा.वि.स.मा सडक यातायात पुर्‍याउने हो भने परिश्रमी श्रम शक्तिको उचित प्रयोग भई उत्पादन क्षेत्रमा र उपभोग क्षेत्रमा उल्लेखनीय परिवर्तन भई जीवनस्तरमा परिवर्तन आउँछ भने पूँजी निर्माणमा पनि योगदान पुग्दछ । जसले रसुवा जिल्लाको अर्थतन्त्रमा नौलो आयाम ल्याउनेछ । स्थाफ्रुवेशी-रसुवागडी (केरुङ) सडक पुरा गर्ने हो भने चाइनासँगको वैदेशिक व्यापार फस्टाउने हुँदा रसुवा जिल्लामा मजबुत र स्थायी सडक मार्ग स्थापना गर्न सकेमा रसुवागडीबाट दुई पक्षीय व्यापारले रसुवा जिल्लाका बेरोजगारी जनशक्तिलाई रोजगारीको साथै समग्र आर्थिक बृद्धिमा प्रत्यक्ष सहयोग पुग्नेछ ।

चुनौतीहरू

आर्थिक पक्षबाट विश्लेषण गर्दा नेपाल जस्तो अल्पविकसित अर्थतन्त्रको दुर्गम हिमाली जिल्ला रसुवाको आर्थिक स्तर कमजोर हुनुमा औद्योगिकरणको दर न्यून हुनु, मानवीय विकासको अवस्था कमजोर हुनु, प्रतिव्यक्ति आय कम हुनु, छरिएको गरीबी, पूँजी निर्माणको दर न्यून, जनसंख्या बृद्धिदर उच्च, बेरोजगारी समस्या भौगोलिक विकटता इत्यादिलाई प्रमुख चुनौतीको रूपमा लिन सकिन्छ ।

गरिबी : रसुवा जिल्लाको प्रमुख विशेषता नै गरिबीको प्रचुरता हो । न्यून आयका कारण यहाँका वासिन्दाहरूलाई छाक टार्न समेत धौधौ पर्दछ । न्यून आयका कारण यहाँका

मानिसहरू कुपोषण, अशिक्षा र अन्धविश्वासबाट ग्रसित छन्। गरिबीको कारण बाल मृत्युदर, मातृदर, मातृमृत्युदर र शिशु मृत्युदर आदि उच्च रहेको छ। आय तथा सम्पत्तीको असमान वितरण र उचित सिपको अभावमा रसुवा जिल्लाको अधिकांश जनशक्ति बेरोजगारी र अति न्यून आयस्तरमा जीवन गुजारीरहेका छन्। जसको फलस्वरूप रसुवा जिल्लाको आर्थिक विकासमा यहाँको गरिबी एक प्रमुख बाधक र चुनौती रूपमा स्थापित छ।

कृषि: रसुवा जिल्लामा मुख्य पेशा कृषि जहाँ ८०% भन्दा बढी जनशक्ति कृषिमा नै आधारित छन् भने बाँकी जनसंख्या पनि प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि पेशामा संलग्न रहेका छन्। कृषि क्षेत्र नै रसुवा जिल्लाको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ तर परम्परागत कृषि प्रणाली, पुरानो प्रविधि, ज्ञान र सीपको अभावमा उल्लेखनीय योगदान हुन सकेको छैन।

जोतको सानो आकार, भूमिको खण्डीकरण, उन्नत विउ विजनको अभाव, कृषि पूर्वाधारको अभाव, कमसल भूमि इत्यादीको कारणले गर्दा भूमिको प्रतिफल श्रमशक्तिको तुलनामा न्यून आवस्थामा रहेको छ। त्यसैले कृषि क्षेत्रमा क्रान्तिकारी भूमिसुधार गरी नया कृषि प्रविधि प्रयोग गर्न नसक्नुका साथै रसुवा जिल्लाको भू-बनौट प्रचुर उत्पादकत्व दिन नसक्ने खालको हुनाले वर्तमान कृषि प्रणालीमा सुधार र प्रगति गर्न नसके कृषि क्षेत्र पनि आर्थिक दृष्टिकोणले चुनौतीपूर्ण छ।

प्राकृतिक साधनको कम प्रयोग: प्रतिव्यक्ति आय दृष्टिले रसुवा जिल्ला गरिब भएतापनि प्राकृतिक स्रोत र साधनहरूमा भने धनी रहेको छ। रसुवा जिल्ला जलस्रोत, खनिज, वन र माटो जस्तै खनीज सम्पदामा धनी भएता पनि त्यस्ता साधनहरूको सही सदुपयोग हुन सकेको छैन। रसुवा जिल्लाको प्राकृतिक सम्पदाको उचित सदुपयोग भएमा यहाँको दयनीय अवस्थामा सुधार आउने कुरा निर्विवाद छ। भौतिक पूर्वाधारको न्यून विकास, पूँजीको कमी, प्राविधिक ज्ञान तथा सीपको कमी, योजनाबद्ध विकासको कमी, सीमित बजार जस्ता काफ्ले वदी उपलब्ध स्रोत तथा साधनहरूको सही सदुपयोग हुन सकिरहेको छैन।

रसुवा जिल्लाका प्रशस्त खनीज सम्पदाको भण्डार हुन सक्ने आन्वेषकहरूको प्रतिवेदनमा उल्लेख भए पनि हालसम्म उपयोगमा ल्याउन नसक्नु, पूर्वाधारहरूको विकास नहुनु, रसुवा जिल्लाको कुल जलस्रोतको २% पनि प्रयोग गर्न नसक्नु र वन पैदावारबाट तुलनात्मक लाभ लिन नसक्नु जस्ता कारणले रसुवा जिल्लाका रहने प्राकृतिक साधनहरूको अति न्यून उपयोग भएको देखिन्छ भने हालको स्थितिमा त्यस्ता साधनहरूको उच्चतम प्रयोग गरी आर्थिक विकास गर्नु रसुवा जिल्लाको लागि चुनौतीपूर्ण कुरा हो।

बेरोजगारी: रसुवा जिल्लामा गरीबी र अशिक्षाको कारण जनसंख्या विस्फोटम दरले बढेको छ जसको कारण यस जिल्लामा ठूला बेरोजगारी, अर्ध बेरोजगारी, मौसमी बेरोजगारी र अदृश्य बेरोजगारी संख्या बढ्दै गइरहेको छ। आर्थिक दृष्टिकोणले रोजगारीको वैकल्पिक अवसरहरू नहुँदा बढेको जनसंख्या कृषिमा आश्रित हुन बाध्य छन्। रसुवा जिल्लामा लगभग ८५० जति शिक्षित बेरोजगारी रहेको अनुमान छ भने कृषि क्षेत्रमा लाग्न बाध्य जनसंख्या पनि मौसमी बेरोजगारी हुनुपरेको छ। यसरी बढ्दो बेरोजगारी आर्थिक दृष्टिकोणले रसुवा जिल्लाको वर्तमान अवश्यको लागि बोझ र चुनौतीपूर्ण छ।

पूँजी निर्माणको दरमा कमी: रसुवा जिल्लाको आयस्तर न्यून भएको हुनाले वचतको सम्भावना पनि न्यून नै रहेको छ। न्यून वचतको कारणले लगानीको स्तर पनि स्वतः न्यून छ। वचतको स्तर न्यून हुँदा पूँजी संचयको दर कम रहनुको साथै पूँजी निर्माणको दर समेत न्यून नै रहन्छ। जिल्लाका केही उच्च आयस्तर भएका वर्गले केही वचत गर्न सक्ने सम्भावना भएतापनि त्यस्तो वचत सुन चाँदी, घर जग्गा खरीद गर्ने क्रममा मात्र प्रयोग हुने हुनाले त्यसलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्न कठिनाई पर्दछ र प्रदर्शनकारी प्रभाव भै खर्चमा बृद्धि हुँदै वचतको सम्भावना कम रहन्छ।

रसुवा जस्तो कमजोर अर्थ व्यवस्था भएको ठाउँमा पूँजी निर्माणको दरमा तीव्रता ल्याउन सरकारी क्षेत्रको हस्तक्षेप र निजी क्षेत्रको सक्रियता अपरिहार्य छ, अन्यथा रसुवा जिल्लाको जीवनस्तर हालको स्थितिबाट माथि उठ्न अझै लामो समय लाग्ने सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ। न्यून आयस्तर, अशिक्षा, वित्तीय संस्थाको अभाव प्राविधिक पछौटेपन जस्ता विद्यमान विशेषताहरू नै रसुवा जिल्लाको पूँजी निर्माणको लागि चुनौती बनेका छन्।

प्राविधिक पछौटेपन: रसुवा जिल्ला प्राविधिक दृष्टिकोणबाट हेर्दा धेरै नै पिछडिएको छ। प्राविधिक दृष्टिकोणबाट हेर्दा धेरै नै पिछडिएको छ। प्राविधि शिक्षा तर्फ रसुवा अझैसम्म धेरै पछाडि रहेको छ। रसुवा जिल्लामा प्राविधिक खोज र अनुसन्धानमा सरकारी लगानी नगर्नु रहनुको साथै निजी क्षेत्रको संलग्नता पनि नहुँदा उत्पादनको हरेक क्षेत्रमा परम्परागत र पुरानो प्राविधिको प्रयोग गर्न बाध्य हुनु परेको छ। उत्पादनको प्राविधिको कारण श्रम तथा पूँजीको उत्पादकत्व कम भैरहेको छ। श्रममूलक उत्पादन प्राविधिको उच्चतम प्रयोग भएतापनि उत्पादकत्व न्यून रहनु, लागत उच्च हुनु र गुणस्तर न्यून रहनु जस्ता समस्याको कारण ग्रामीण जीवनस्तरमा परिवर्तन आउन सकेको छैन। प्राविधिक दक्षताका कारण पनि शहरी क्षेत्रको नजीक रहेको रसुवा जिल्लाको उत्पादनमा तुलनात्मक लाभ हुन नसक्नुमा प्राविधिक पछौटेपन प्रमुख कारक बनेको छ।

सामाजिक तथा सांस्कृतिक विशेषता: रसुवा जिल्लाको आर्थिक विकासमा बाधा पुऱ्याउने खालको सामाजिक तथा सांस्कृतिक संरचना रहेको पाइन्छ। समुदाय विभिन्न वर्गमा र समाजमा विद्यमान जातपात, छुवाछुत आदि प्रथाको कारण आर्थिक क्रियाकलापमा नकरात्मक प्रभाव पारिरहेको छ। अन्धविश्वास, रूढीवादी, भाग्यवादी प्रवृत्तिको कारण कामप्रतिको लगनशीलता र विश्वासय कमी छ। जातीय छुवाछुत प्रथा, संयुक्त परिवार प्रणाली आदिको कारण श्रमको गतिशीलतामा नकरात्मक प्रभाव पारिरहेको छ। समय सापेक्ष नठहरीर्यका सांस्कृतिक कारण रसुवाको आर्थिक विकास प्रकृत्यामा अवरोध उत्पन्न भइरहेको छ।

वास्तवमा रसुवा जिल्लामा विकासका पर्याप्त संभावना भएतापनि आर्थिक विकासको अवस्था कमजोर हुनु गरीबीको दुस्वक्र, बेरोजगारी, न्यून आय, न्यून बचत तथा लगानीको दर, दैध अर्थतन्त्र, उत्पादनको पुरानो पद्धति, कृषि नै प्रमुख पेशा, जनशक्ति विदेश पलायन, जनसंख्या बृद्धिदर उच्च, उद्यमशीलताको कमी, कम उत्पादनशील भूमि, बाढी पहिरो र दैवी प्रकोप, असान्धर्मिक सांस्कृतिक र धार्मिक संरचनाहरू जस्ता विशेषताहरू अझै विद्यमान रहनु रसुवा जिल्लाको विकासका लागि चुनौती हुन्।

निष्कर्ष: नेपालको अर्थतन्त्रको र विकास योजनाको परिप्रेक्ष्यमा सबैभन्दा ठूलो समस्याको रूपमा राजनैतिक अस्थिरता, अपरिपक्वता र अदुरदर्शितालाई दीर्घकालीनरूपमा अहिलेसम्म समाधान गर्न नसक्नुलाई मान्नु पर्दछ र यसका साथसाथै एक दशक लामो द्वन्द्व पश्चातको परिस्थितिमा पनि राज्यले ठोस कार्यमुलक दिशा प्राप्त गर्न नसक्नु पनि जल्दोबल्दो समस्याको रूपमा खडा छ। नयाँ नेपाल सम्बन्धमा हाल निकै धन्नी भैरहेता पनि यस सन्दर्भमा सर्वसाधारणहरूले अनुभूति गर्न सक्ने नयाँ नेपाल भनेको के हो भन्ने बारे राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक नीति निर्माताहरूले प्रष्ट पार्न सकेको छैनन् भने अझै राजनैतिक विषयमा अन्य विषयमा भन्दा बढी असन्तुलित रूपमा चासो राख्ने प्रचलन, आर्थिक र सामाजिक विषयवस्तुले प्राथमिकता पाउनुपर्नेमा सो हुन

सकेको छैन भने आम जनता तथा सम्पूर्ण राज्यको हितको लागि सोच्ने क्षमता भएको जनसमुदायको अभाव पनि वर्तमान नेपालको प्रमुख समस्या रहेको छ।

उल्लेखित समस्याको पृष्ठभूमिबाट हेर्दा आर्थिक योजना र विकासको मार्गलाई तिव्र बनाई मुलुकको गरीबी अपेक्षितरूपमा घटाउने र आर्थिक सामाजिक रूपमा मुलुकमा समता कायम गरी राजनैतिक क्रियाकलापमा आर्थिक क्षेत्रमाथि आक्रमण र बाधा नदिने अवस्थाको ग्यारेन्टी गरी राजनैतिक रूपमा तथा बाटो पहिलाई शान्ति सुरक्ष र व्यापारिक आत्मविश्वासको वातावरण सृजना गरी उदार अर्थ नीति अवलम्बन गरेर भौतिक निर्माणको पुनः संरचना तथा वित्तिय क्षेत्रमा सन्तुलन ल्याउन अनुत्पादक सरकारी खर्च कटौती गरी स्थानीय स्रोत र साधनलाई प्राथमिकता दिने हो भने अवश्य पनि नयाँ नेपालको निर्माण हुनेछ र नेपाली अर्थतन्त्रको जरफर अवस्थालाई दृष्टिगत गरेर आगामी योजनाको मुलभुत दर्शन अर्थात समाज निर्माणको धारणा नेपालीहरूको सम्मान पुर्वक जीवन यापन द्वारा मात्र परिपुर्ती हुने विश्वास गर्न सकिन्छ। आधारभुत आवश्यकताको प्रतिबिम्बको रूपमा रहेको दुई छक राम्रो खाना, स्वास्थ्य उपचारको राम्रो व्यवस्था, रोजगारीको अवसरहरू, उचित शिक्षाको व्यवस्था, सामाजिक एवं शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति नै नेपाली चाहाना भएकोले आर्थिक अनुशासन एवं सुशासनको दर्शनहरूलाई अंगिकार गर्दै मुलुकको प्रत्येक क्षेत्रहरू अर्थात कृषि, उद्योग, व्यापार, शिक्षा, स्वास्थ्य र पर्यटन क्षेत्रहरूमा क्रमिक सुधार तथा यो हाम्रो मुलुक हो जसको विकासको लागि जे जति त्याग गर्नु पर्दछ, त्यो गरौंला भन्ने धारणासम्मको विकास भए गर्नु पर्दछ, त्यो गरौंला भन्ने धारणासम्मको विकास भए विकास समाज निर्माणको स्पष्ट संकेतहरू आगामी दिनहरूमा आशा गर्न सकिन्छ।

माथि उल्लेख गरिए बमोजिमका आर्थिक नीतिहरू राज्यले अवलम्बन गर्ने हो भने रसुवा जिल्लाको आर्थिक विकासमा त्यहाँको प्राकृतिक सम्पदा, पर्यटन, श्रमशक्ति र कृषि क्षेत्रबाट मनग्य उत्पादन भै ग्रामीण क्षेत्रको विकास, जीवनस्तरमा परिवर्तन र नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा समेत योगदान पुऱ्याउन सक्ने संभावना पर्याप्त देखिन्छ।

हार्दिक बधाई

हाम्रा श्रद्धेय गुरु श्री बसुराम रिजालज्यू श्री चण्डेश्वरी बहुमुखी क्याम्पस, तुप्चे, नुवाकोटको क्याम्पस प्रमुख जस्तो अत्यन्त गरिमामय पदमा आसीन हुनुभएकोमा हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दै उहाँको कार्यकालको पूर्ण सफलताको लागि हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं।

सुवास आगमन

अध्यक्ष तथा उत्तरगया भूतपूर्व विद्यार्थी मञ्च परिवार
आँगीटार, वेत्रावती, नुवाकोट

छत्र खड्का

मान्छे:

भौतिकवादी पनि मान्छे
आध्यात्मवादी पनि मान्छे
अघिल्लो यथार्थवादी
पछिल्लो धीर, प्रशान्त ।

मान्छे:

दार्शनिक पनि मान्छे
कवि पनि मान्छे
अघिल्लो विचार सागरको मूल
पछिल्लो यथार्थता र भावनाको संगम ।

मान्छे:

राजनेता पनि मान्छे
संगीतज्ञ पनि मान्छे
अघिल्लो समीकरणको मर्मज्ञ
पछिल्लो आलाप र प्रलापको दोभान ।

मान्छे:

साधु पनि मान्छे
चोर पनि मान्छे
अघिल्लो प्राणी हितको आर्दश नारा
पछिल्लो विवशतै विवशताको युक्त वेसहारा ।

मान्छे:

देशभक्त पनि मान्छे
देशद्रोही पनि मान्छे
अघिल्लो वीरता र साहसको उदाहरण
पछिल्लो नीचता र स्वार्थको प्रतिमूर्ति ।

मान्छे:

हाकिम पनि मान्छे
परिचर पनि मान्छे
अघिल्लो अहंकारको भूसिलो डकार
पछिल्लो यन्त्र चालित रोबोट ।

नीलकण्ठ उ.मा.वि.
बोगटीटार, रसुवा

मैले नदेखेको रसुवा र यसका सम्भावनाहरू

प्रेम खत्री

हाम्रो जस्तो सानो मुलुक पनि प्राकृतिक भौगोलिक विविधता र विसमताले पूर्ण हुनु आफैमा एउटा प्राकृतिक वरदान, गौरव र प्रसन्नताको विषय हो। नेपाललाई राम्ररी चिन्ने नचिन्ने विदेशी नागरिकहरू, प्रकृतिप्रेमी र पर्वतारोहीहरू, पर्यटक र व्यवसायीहरू, अनुसन्धाता र लेखकहरू यही विषमतालाई नेपालप्रेमको कडी बनाउँछन् र नेपाल आउँछन्। लामो आन्तरिक अशान्तिबाट उत्पन्न असुरक्षित स्थितिमा पनि विदेशीहरू नेपाल आउनु, अनुसन्धान गर्नु, भ्रमण गर्नु, पहाड घुम्नु वा हिमाल आरोहण गर्नु जस्ता क्रियाकलाप भैरहुनुमा नेपालप्रतिको मोह नै मुख्य कारण हो भन्न सकिन्छ। हामी नेपाली आफै भन्ने जागीरको बाध्यता वा विशेष कार्यतालिका बाहेक घरबाट परपरका ठाउँहरूको भ्रमणमा त्यत्ति निस्कदैनौं। अहिले आएर युवा पुस्ता, सवारी साधन युक्त व्यापारी, हुनेखानेहरू देशदर्शनमा निस्कने गरेको देखिन्छ अथवा, अहिले आन्तरिक पर्यटन बढ्दो क्रममा छ। यो संक्षिप्त लेखको विषय बनाइएको काठमाडौँको उत्तरमा रहेको छिमेकी जिल्ला रसुवा यस लेखकले टेक्न नापाएको जिल्ला हो। यसो भए पनि रसुवा विविध दृष्टिले यस लेखकलाई मनपरेको र भ्रमणसूचीमा प्राथमिकताका साथ राखिएको जिल्ला पनि हो।

रसुवा राजधानीको धेरै टाढा नभएर पनि विकासको अनुसूचिमा तल परेको जिल्ला हो। अत्यन्त सुन्दर पर्वतीय तथा हिमाली श्रृंखला, वनस्पति लागयत प्राकृतिक सम्पदा, जन र सांस्कृतिक सम्पदा, खनिज सम्पदा आदिका दृष्टिले धनी रसुवाले राष्ट्रलाई धेरै कुरा दिन सक्ने भए पनि दिन भने पाइरहेको छैन। देशको आर्थिक समुन्नतिमा योगदान दिने यी माथिका सम्पदा स्रोतको दिगो रूपले सदुपयोग हुन नसकेकोले नै रसुवा विकासको गतिमा पछि परेको हो। काठमाण्डौबाट अलि कोल्टे परेर बसेको हुनाले पनि योजनाविदहरूको आँखा रसुवामा नपुगेको हो कि? रसुवाबाट जान्ने सुन्नेहरू राजधानीतिर पलायन भएकाले जिल्लाको उचित प्रतिनिधित्व हुन नसकेको पो हो कि? यी प्रश्नका उत्तर योजनाकार र रसुवावासी सितै हुन सक्छन्। केन्द्रको ध्यान नपुग्दा कै हुनसक्छ र अबको समयमा रसुवा-नुवाकोट क्षेत्रको विकासको गतिलाई कसरी बढाउन सकिन्छ यसबारे छोटो चिन्तन गरौं।

रसुवा जिल्ला हिमाली भएकोले यहाँका आदिवासी जाति

भनेको भोटिया - तामाङ् ने हो। अरु जातिहरू पछि पेशा - व्यवसायका सिलसिलामा त्याँ बल पुगेका हुन्। हिमाली र उच्च पहाडी क्षेत्रका नेपालीहरूको आर्थिक स्थितिलाई वातावरणीय प्रतिकूलता र प्रविधिको सीमितताले प्रभावित गर्छ। राज्यको पेशागत विकल्पहरूको खोजी र विकासमा सकारात्मक हस्तक्षेप नगरेपछि मानिसहरूमा परम्परागत सीमित साधन र सीपमा मात्र निर्भर रहने प्रवृत्ति कायम रहन्छ। जनसंख्याको चापलाई उत्पादनले धान्न सक्दैन र गरिबी बढिरहन्छ। यस्तो स्थितिकावै लाभ लिने एजेन्सीहरू त्यहाँ पुग्छन् र संस्कृतिमाथि अतिक्रमण शुरू हुन्छ। रसुवा मात्र होइन, अहिले नेपालका सीमान्कृत, क्षेत्र, जाति र संस्कृतिहरू आयातीत नितान्त विदेशी धर्म, संस्कृति र आचरणका शिकार भएका छन् र भोलिको नेपालमा धार्मिक सांस्कृतिक विभेद, द्वन्द्व र असहज स्थितिकावै प्रस्फुटनको संकेत दिइरहेका छन्। भाँकी, प्रकृतिपूजा, बोन र बौद्धधर्मका ठाउँमा यी क्षेत्रहरूमा प्रभु येशुका वचनहरू गुञ्जित थालेका छन्। भोलिको रसुवा भैक यही परिचयले चिनिने संभावना बढेको छ। यसले घर परिवार, व्यक्ति - व्यक्तिबीच विखण्डन र असहज सम्बन्धको विस्तार हुने कुरा समाजशास्त्रीहरू बताउँछन्। अन्य धर्मको तुलनामा इसाई धर्म सिसनरी शैली, प्रक्रिया र लक्ष्यबाट संचालित हुनाले भोलिका दिनहरूमा पनि राज्य अनेक बखेडाहरूमा अल्झिइरहने, विकास निर्माण सेवा क्षेत्र तहसनहस र उपेक्षित अवस्थामा रहने संभावना बढेकाले पनि नेपालका सीमान्त क्षेत्र तथा सीमान्तकृत जाति एवम् संस्कृतिहरू बढी बाह्य आक्रमणका शिकार हुने खतरा देखिन्छ। यो रसुवावासीहरूले आत्मसात गर्ने र संवेदनशील हुने विषय हो। येशुका सन्तान कसैको कोखबाट जन्मिदैनन् ती वैचारिक अभियान, प्रलोभन र गरिबी उपेक्षाजन्य विसम परिस्थितिबाट जन्मिन्छन्। यो विश्व इतिहासले देखाएको कुरा हो। अहिले नेपालका धेरै उत्पीडित, उपेक्षित वर्ग र संस्कृति त्यस्तो प्रसव-पीडाबाट गुजीरहेछन्, हजारौं शान्त, समन्वययुक्त, सद्भावनायुक्त वस्तीहरू इसाई जन्माउने, प्रसूतीगृह भैरहेछन्। यसलाई संरोकारवालाहरूले गम्भीरताका साथ नलिनु नै विडम्बनाको कुरा भएको छ। रसुवामा सामाजिक सद्भाव खल्बलिने स्थिति उत्पन्न भएको र त्यसलाई बढी र शीघ्र विस्तारित हुनबाट रोक्नु सबैको साझा दायित्व र कर्तव्य भएकोले

त्यसतर्फ संकेत गर्दै केही अप्रिय शब्द माथि प्रयोग भए । अब यस लेखको अन्तिम खण्डमा रसुवाको संभावित विकासको एउटा पाटाको चर्चा सान्दर्भिक हुनेछ - आर्थिक विकास । प्रसिद्ध लाङ-टाङ हिमालको जिल्ला भएकोले रसुवाले पर्यटन विकासको संभावना बोकेको भएपनि त्यसको पर्याप्त सदुपयोग चाहिँ भएको छैन । पशुपालन, कृषि, खासगरी फलफुल उत्पादनलाई आधुनिकीकरण गरी त्यसलाई आन्तरिक र बाह्य पर्यटनसित जोड्न सबैमा भए जिल्लाले आफ्नो परिचयको विस्तार गर्न सक्ने थियो ।

अहिले नेपाल-चीन-भारत व्यापारलाई नयाँ गति दिन यी तीनवटै देशहरू इच्छुक भएका छन् । नेपाललाई रसुवातिरबाट पनि जोड्ने गरी गतिलो सडक निर्माण गर्नेबारे पनि सोच अघि बढेको बुझिन्छ । मित्र राष्ट्र चीनले यो प्रस्तावित सडकलाई चीन-भारत व्यापारको विस्तारका लागि पनि प्रयोग गर्न सक्ने बुझिएको छ । यो सडक बनेमा चीनको सीमाबाट भारत छुन सर्वाधिक कम समय लाग्ने देखिएको छ । कुती-रसुवा-त्रिशुली-गल्छी हुँदै रक्सौल जोडिने

सडकले निश्चय नै व्यापारिक सम्बन्धमा ठूलो भूमिका खेल्नेछ । यी २ ठूला देशको व्यापारमा नेपालले के गर्न सक्छ ? यो निश्चित भन्न सकिन्न तर भए मार्गले नेपालमा चिनिया माल भित्रिने, पर्यटन व्यवसाय फस्टाउन र हिमाली भेकमा नयाँ आर्थिक कारोबारको ढोका खोल्न अवश्य मद्दत पुग्नेछ । फलफुल, पशु तथा वन्य सामग्री चीनतर्फ पठाउने र जडीबुटी भारततिर पठाएर पनि रसुवाले आफ्नो आर्थिक काँचुली फेर्न सक्छ । यो गैर - विशेषज्ञको काँचो अनुमान हो ।

अन्तमा, अभाव र न्यून विकासको प्रतीक बनेको रसुवालाई रसुवावासीकै नेतृत्वले नयाँ र सार्थक परिचय दिने हो । भौगोलिक विकटतालाई पनि अहिलेको युगमा एक सकारात्मक विशेषता मान्नुपर्छ र तिनको सदुपयोगबाट जिल्लाले के हाँसिल गर्न सक्छ खोजी गरिनुपर्छ । विकासको रूप र रेखा माथिबाट कोनै प्रवृत्तिले हाम्रो विकास असन्तुलित र एकांगी वा अस्थिर हुने गरेको हो । दीगो विकासको मार्गचित्र स्थानीय स्तरमै बनिनुपर्छ, यो समयको माग हो ।

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६८ को

अवसरमा हाम्रा समस्त विद्यार्थी तथा अभिभावकज्यूहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

देवराज सिम्खडा
प्रधानाध्यापक तथा
श्यामेवाङफेल मा. वि.
स्याफुवेशी, रसुवा परिवार

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६८ को
अवसरमा समस्त जिल्लाबासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

लहावपा थोक्रा तामाङ

अध्यक्ष एवं

नेपाल तामाङ घेदुङ
जिल्ला कार्य समिति परिवार, रसुवा

धिचासको धिचाइ

लिलानाथ आचार्य

खाए धिचुवाहरूले देशै रित्याए
भेष, भूषा र राष्ट्र, राष्ट्रियता बुत्याए
राष्ट्रका अलौकिक वस्तुहरूको विश्व भ्रमण गराई छाडे,
नेपाली आमाका सपुत सन्तानलाई सिध्याए
अति देशलाई टाट नै बनाए ।
इतिहासले चिनाएको वीर नेपालीहरूको इज्जत लुटे
गरीब नेपालीहरूका श्रम पसिना चुसे,
देश विदेशमा महल बनाए ।
खोइ यिनलाई चिन्ता ! राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रिय एकताको !
खाने नखाने सबै खाए/पचाए,
अब बाँकी गिलोमा र साहोमा दुःखा बाँकी छ ।
देशको इतिहासदेखि लिएर,
सीता भृकुटी, गौतम बुद्ध र अरनिको जस्ता विभूति कुल्चिए ।
खान हुने पनि खाए, खान नहुने पनि बजाए,
लाउडा उडाए, प्राडो, पजेरो गुडाए/खाए ।
देशका आयलदेखि लिएर टायस सम्म र
छालाजुत्तादेखि भृकुटी कागजसम्म बजाए ।
बैङ्गदेखि संस्थानसम्म ख्वाप्ने पारे ।
अभै नपुगेर, सलहलाई समेत ओभेलमा पारेर,
विदेशी दातृ राष्ट्रमाहरूमा सुरु गरेका छन्
अबको कोही वर्षमा विश्वनै ख्वाप्ने पार्न के बेर ।
नेपाली वीर साहसी इतिहासले विर्सन नसकेको गोर्खाली,
अब विश्वलाई नै सिध्याउन विश्व विजयको भण्डा
ठड्याउन अधि बढेका छन् सर्वजित सत्ताका भक्तहरू
२००७ साल देखि करोडौं नेपालीहरूको गणतन्त्रको धोको ।
सात आठ दलका नेता गिरीजा, फुलकमल पनि ।
गिरीजा बाबुले कांग्रेस पारिवारिक बनाए,
एमाले चित् खायो ।
माओवादीले दुनियाको रगत र मासु खायो अभै पुगेन रहेछ ।
देशमा जातजाति फुटाएर देशै चकनाचुर बनाइरहेछ ।
अब के बाँकी छ कशहरू ?
अब आयो तिमीहरूको पालो,
जनताले ढुँडीखेलमा देखाइदिने पालो ।

कोमिन प्रा.वि, स्याङ्गु-९
रसुवा

विजयादशमी तथा
शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
हाम्रा समस्त विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकज्यूहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

बलराम के.सी.
जिल्ला शिक्षा अधिकारी तथा
जिल्ला शिक्षा कार्यालय परिवार
धुन्चे, रसुवा

विजयादशमी तथा
शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
समस्त जिल्लाबासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

देवकी रैला
अध्यक्ष एवं
नेपाल महिला संघ
रसुवा, परिवार

विजयादशमी तथा
शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
हाम्रा समस्त विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकज्यूहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

शिवशंकर डंगोल
अध्यक्ष एवं
उत्तरगया पब्लिक अंग्रेजी आवासीय मा.वि. परिवार
आँगीटार, नुवाकोट

विजयादशमी तथा
शुभ दीपावली २०६८ को अवसरमा
हाम्रा समस्त विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकज्यूहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

रामहरि पन्त
प्रधानाध्यापक तथा
पार्वती कुण्ड मा. वि. परिवार
गोल्जुङ, रसुवा

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६८ को
अवसरमा समस्त जिल्लाबासी दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरूमा
मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

जनार्दन ठकाल
प्रबन्ध निर्देशक एवं
सूर्य चन्द्र कन्स्ट्रक्सन प्रा. लि.
कालिकास्थान, रसुवा

क्यानभास रिसर्च सेन्टर संक्षिप्त परिचय

विश्व २१ औं शताब्दीको रफ्तारमा कुँदिरहेको छ । आदिम कालदेखि नै विश्वव्यापी क्यानभासमा परिवर्तनका रेखाहरू कोरिइरहे । विविध परिवर्तनसँगै सामाजिक विकृति र विसंगतिहरू पनि बढ्दै गए । विसंगतीहरूले हाम्रो परिचयको रूपमा रहेका कला, कौशल साहित्य, ऐतिहासिकता लोप हुने खतरा बढ्दै गइरहेको वर्तमान परिवेशमा यी विकृती र सामाजिक विषयवस्तुको अनुसन्धान गर्ने र समाजलाई सही मार्ग निर्देशन गर्ने कार्यको जिम्मा सचेत युवा वर्गको हो । साघुरो घेरामा सीमित हाम्रो परिचयलाई आधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट विश्वमाभूमा पु-याउनु पनि युवा वर्गको थप जिम्मेवारी हो । यी विविध परिवेशहरूको महसुस र अध्ययन गरी संचार र पर्यटनसँग सम्बन्धित रहेका सचेत युवाहरूको सामुहिक पहलमा स्थापना भएको गैर नाफामुखी, गैरराजनितिक, एक सामाजिक संस्था हो क्यानभास रिसर्च सेन्टर ।

१. संस्थाका उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

- क) नेपालको सांस्कृतिक विविधताको पहिचान, संरक्षण र सम्बर्द्धनको लागि सक्रिय रहने ।
- ख) परम्परागत, सांस्कृतिक बाजा, लोक गीत, नृत्य, भेषभूषा, कला र साहित्यको प्रवर्द्धन गर्दै सामाजिक विभिन्न वर्गमा जागरण ल्याउने, विस्तार गर्ने ।
- ग) सामाजिक परिवेशका लैङ्गिक भेदभाव, गरिबी, बाल संरक्षण, अशिक्षा, सामाजिक विसंगती, वन्यजन्तु रवातावरण जस्ता विविध विषयहरूमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।
- घ) उपयुक्त विधि र प्रविधि अथवा माध्यमको छनौट गरी प्रकाशन र प्रसारण सामग्री सङ्कलन र उत्पादन गर्ने ।
- ङ) नेपाली लोक संस्कृति सम्बन्धि गीत सङ्गीत तथा नृत्यको संरक्षण र विकासका लागि प्रशिक्षण गर्ने ।
- स्थापना कालमा माथि लिखित उद्देश्यहरू राखेर कार्य थालनी गरेता पनि समयको मागअनुरूप रूपान्तरित हुन आवश्यक रहेकोले उद्देश्यहरू थप तथा परिमार्जित गर्दै लाने तयारीमा छौं । सञ्चारको क्षेत्रमा काठमाडौँबाट धेरै नजिक रहेता पनि हाम्रो जिल्ला ज्यादै पछाडि पर्दै आएको हामीले महसुस गरेका छौं । रसुवा पर्यटकीय विकासको सम्भावना बोकेको जिल्ला हो । तसर्थ 'ग्रामीण विकासका लागि सञ्चार र पर्यटन' भन्ने मूल नारा बोकी थप तथा परिमार्जित गर्न लागिएका उद्देश्यहरू निम्न लिखित रहेका छन् ।
- क) संचार, पर्यटन, असलशासन र मानव अधिकारको सुदृढीकरण र स्थानिय स्तरमा जागरण ल्याउनको लागि नियमित बुलेटिन प्रकाशित गर्ने ।
- ख) ग्रामीण स्तरमा सुचनाको पहुँच पु-याउनु सामुदायिक रेडियो, web site र पुस्तकालयको निर्माण र संचालन गर्ने ।

ग) स्थानीय केवल च्यानल, टि.भि. च्यानल, रेडियोहरूको माध्यमबाट विभिन्न सांस्कृतिक, धार्मिक, पर्यटकीय वस्तुहरूको विषयमा श्रव्य/दृश्य सामग्रीहरू उत्पादन, वितरण तथा प्रदर्शन र प्रसारण गर्ने ।

घ) पर्यटन विकासका लागि रचनात्मक तथा व्यवसायिक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।

ङ) महिला, बालबालिका, युवा तथा वृद्धवृद्धाहरूको अधिकार संरक्षण र समुचित विकासका लागि विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।

च) विकासका पूर्वाधारहरू जस्तै: शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात आदिको विकासका लागि कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।

२. संस्थाले हालसम्म गरेको कार्यहरू :

क) आफ्नै सीमित स्रोत र साधनमा रहेर संस्थाले आफ्नो स्थापना लगत्तै 'गोसाईकुण्ड' क्षेत्रको अध्ययन अवलोकन भ्रमण गर्ने कार्य मिति: २०६१ भदौ १, २ र ३ गते सम्पन्न गरेको छ ।

ख) श्रव्य/दृश्य मार्फत साघुरो घेरामा सीमित वेब्रावतिको ऐतिहासिकता र धार्मिकतालाई प्रचार प्रसार गरी यस क्षेत्रको विकासमा सबैलाई जागरुक, संगठित र सचेत गराउने उद्देश्यले 'ओफेलमा वेब्रावती' नामक तीसमीनेटको वृत्तचित्र निर्माण गरि स्थानिय केवल तथा लाइटाइ महोत्सवमा प्रदर्शन गर्नेकार्य सम्पन्न गरेको छ ।

ग) ग्रामीण स्तरमा संचारको पहुँच पु-याउने उद्देश्य अनुरूप २०६२ असोजमा लहरेपौवा गा.वि.स.का प्रवेशिका उत्तिर्ण २० युवा युवतीलाई आधारभुत पत्रकारिता तालिम प्रदान गरेको छ ।

घ) मिति २०६३ माघमा धैबुङ्ग गा.वि.स.को ६३ जना प्रवेशिका उत्तिर्ण युवा युवतिलाई आधारभुत पत्रकारितातालिम प्रदान गरेको छ ।

ङ) नयाँ वर्ष २०६४ को अवसर तथा लोकतन्त्र स्थापनाको पहिलो वर्ष गाँठको पुनित अवसरमा 'क्यानभास' (रसुवा अध्ययन सामाग्रीको) प्रकाशन ।

च) विजयादशमी तथा दीपावली २०६४ को अवसरमा "क्यानभास" (समसामयिक संकलन) को प्रकाशन । तपाईंको हातमा) ।

३. संस्था दर्ता भएका निकायहरू :

क) जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रसुवा/दर्ता नं. १४३/६२/६३

ख) स.क.प. (काठमाडौँ)/दर्ता नं. २१९४१

ग) गै.स.सं महासंघ (रसुवा)/दर्ता नं. CR-RAS-7

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय

०१०-१४०१३३
४४०१३३
०१०-१४०१३३

जिल्ला प्रशासन कार्यालय

धुन्चे, रसुवा

पत्र संख्या
नवगती नं.

मिति २०६२/०५/१९
दर्ता नं. १४३०६२/०६३

२५२

विषय

संस्था दर्ताको प्रमाण पत्र।

श्रेयस्का, सचिव श्री क्यानभास रिसर्च सेन्टर

लहरेपौवा १ बेदाबति, रसुवा

श्री क्यानभास रिसर्च सेन्टर लहरेपौवा १ रसुवा संस्था दर्ता ऐन २०३४ को दफा ४ बमोजिम २०६२ साल कार्तिक महिना ०९ गतेमा दर्ता गरी यो प्रमाणपत्र दिइएको छ।

स्थानीय अधिकारीको सही:- द
पूरा नाम-त्रिलोक प्रसाद श्रेष्ठ
दर्जा- का.म. प्रमुख जिल्ला अधिकारी
कार्यालय-जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रसुवा

प्रतिनिधि
२०५२/१०/१९
पदमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी

संस्थाका प्रमाणपत्रहरू

NGO FEDERATION OF NEPAL
नैरसरकारी संस्था महासंघ नेपाल
नेपाली गैरसरकारी एन.जी.एफ. महासंघ
प्रमाण-पत्र

मध्यमाञ्चल क्षेत्र सामग्री प्रचलन रसुवा जिल्ला
लहरेपौवा मातृ-उप-महा नगरपालिका गाविस वडा नं. १ स्थित
नैरसरकारी संस्था क्यानभास रिसर्च सेन्टर साई
नैरसरकारी संस्था महासंघ नेपालको सदस्य संस्थाको रूपमा
यो संस्थाको प्रमाण-पत्र प्रदान गरिएको छ।

कार्यका प्रमाण पत्रको मिति: २०६१/१२/२८

समाज कल्याण परिषद
समाज कल्याण परिषद
२०६९

आवृत्तको प्रमाण-पत्र

समाज कल्याण एन.जी.ए. २०४९ को दफा १३ बमोजिम २०६३ साल कार्तिक महिना ०९ गते आवृत्तको प्रमाण-पत्र प्रदान गरिएको छ।

मिति २०६३/१२/१८

छापामा क्यानभास

रूपरेखा
NAYARUPREKHAWEEKLY

वर्ष : २४ अंक : ३३, २०२१ वैशाख १९ गते आइतबार

क्यानभास विमोचित

सुख, रसुवाको विविध लेखको बारेमा जानकारी दिने उद्देश्यले रूपरेखा रसुवा मध्यम साप्ताहिक प्रकाशन मोरङको अक्षरमा विमोचित गरेको छ ।

स्वामिनाथ रिजाल सेक्टर रसुवाको प्रकाशन गरेको उक्त साप्ताहिक रसुवाको विविध क्षेत्रको बारेमा जानकारी दिएको छ । पत्रिकाको उक्तको बारेमा सम्बन्धित विवरणको लागि ।

सुख, विचार र सोझादृष्टिको रूपरेखाको वैसाखी साप्ताहिक स्थापनाको सोमोमिक अवसर र महत्त्वको बारेमा उल्लेख छ ।

रसुवा विमोचितको सोमोमिक, शिक्षा, पर्यटन विकास र अन्य विविध क्षेत्र पनि समावेश गरिएको छ । ता पत्रिकाको सम्पादकता सुखले सम्पादन गरेका छन् ।

श्रील भामय
स प्रकाशित

क्यानभास की प्रकाशन

रसुवाको वैसाख १९ गते । रूपरेखा रसुवा मध्यम साप्ताहिक प्रकाशन मोरङको अक्षरमा विमोचित गरेको छ ।

स्वामिनाथ रिजाल सेक्टर रसुवाको प्रकाशन गरेको उक्त साप्ताहिक रसुवाको विविध क्षेत्रको बारेमा जानकारी दिएको छ । पत्रिकाको उक्तको बारेमा सम्बन्धित विवरणको लागि ।

सुख, विचार र सोझादृष्टिको रूपरेखाको वैसाखी साप्ताहिक स्थापनाको सोमोमिक अवसर र महत्त्वको बारेमा उल्लेख छ ।

रसुवा विमोचितको सोमोमिक, शिक्षा, पर्यटन विकास र अन्य विविध क्षेत्र पनि समावेश गरिएको छ । ता पत्रिकाको सम्पादकता सुखले सम्पादन गरेका छन् ।

क्यानभास प्रकाशित हुने

रसुवा मध्यम साप्ताहिक प्रकाशन मोरङको अक्षरमा विमोचित गरेको छ ।

स्वामिनाथ रिजाल सेक्टर रसुवाको प्रकाशन गरेको उक्त साप्ताहिक रसुवाको विविध क्षेत्रको बारेमा जानकारी दिएको छ । पत्रिकाको उक्तको बारेमा सम्बन्धित विवरणको लागि ।

विशेषांक प्रकाशित हुने

रसुवा मध्यम साप्ताहिक प्रकाशन मोरङको अक्षरमा विमोचित गरेको छ ।

स्वामिनाथ रिजाल सेक्टर रसुवाको प्रकाशन गरेको उक्त साप्ताहिक रसुवाको विविध क्षेत्रको बारेमा जानकारी दिएको छ । पत्रिकाको उक्तको बारेमा सम्बन्धित विवरणको लागि ।

प्रवाह
रसुवा अध्ययन सामग्री क्यानभास

रसुवा मध्यम साप्ताहिक प्रकाशन मोरङको अक्षरमा विमोचित गरेको छ ।

स्वामिनाथ रिजाल सेक्टर रसुवाको प्रकाशन गरेको उक्त साप्ताहिक रसुवाको विविध क्षेत्रको बारेमा जानकारी दिएको छ । पत्रिकाको उक्तको बारेमा सम्बन्धित विवरणको लागि ।

CANVAS RESEARCH CENTRE, RASUWA: AN INTRODUCTION

When the world has stepped up in the 21st century it is said to be moving briskly. The wave of change has been welcoming this world from the time unknown, but some things tagged along - social evils and vitiations. When such agitating factors are holding our art and skilled literature, which had been dubbed our introduction, in soups, the youths are bestowed the duty to not let them get ruined. Youth are the next vanguards to research on these social issues and direct in the most apt way. They are the ones to take our introduction limited to narrow walls, up to the heights the world has reached, via modern technology. Among the youths having realized and researched these issues and linked with media and tourism, we are a part of Canvas Research Centre, a non-governmental, non-political and non-profit based organization.

1. The aims could be listed down like these:

- a) To actively participate for the identification, protection and promotion of the cultural diversity of Nepal
- b) To promote traditional culture, music, folk songs, dance, costume, art and literature and aware people of different brackets
- c) To study and investigate different social issues like gender discrimination, poverty, child protection, illiteracy, social evils, wild life and environment.
- d) To bring out publications and research matters through suitable technology by going on field works.
- e) To conduct training programs on conservation and development of Nepali culture, music, art, dance and tradition.

Although the organization had the paramount objectives as mentioned above during its inception, we look forward to amend and ameliorate the objectives as per the time needs. We have realized that in spite of its proximity with the capital, our Rasuwa has been a run-down area for years. We believe Rasuwa is a possible tourist area. So with the new slogan 'Communication and tourism for rural development', the following seem to be our amended objectives.

- a) To publish regular bulletins and tabloids for awareness at rock-bottom or local level and uplift the communication, tourism, good governance and human rights.

- b) To set up radio, website, library etc to make information and news flow more affable at rural level.
- c) To produce, distribute, publish and broadcast various educational visuals and audio materials related to culture, religion and tourism through cable channels and radio.
- d) To conduct creative and commercial programs for tourism development.
- e) To conduct program on protection and upliftment of rights of women, children, youth and old people
- f) To conduct programs associated with prerequisites of development like education, communication, health, transportation etc.

2. Things we have done till date:

- a) The organization, few days after its establishment, despite limited resources and funds went on a research and visit tour of 'Gosainkund area' in Rasuwa in 2061 on 1, 2 and 3.
- b) It made 'Betrawati on hide' a 30-min documentary that portrays the history and religion of the area and tries to aware and unite all through audio and video. The documentary was successful in getting included in Langtang Film Festival and local channels.
- c) It conducted journalism training to make the communication affable in rural level in Aswin, 2062 in Laharepauw VDC. 20 Intermediate students were benefited by the training.
- d) Again gave basic journalism training to some 63 intermediate students in Magh 2063 in Dhairung VDC.
- e) Published 'CANVAS' an educational magazine on the occasion of New Year 2064 and Loktantra establishment day
- f) Published CANVAS and educational magazine as contemporary collection on the auspicious occasion of Vijaya Dashami and Deepawali 2064.

Registration Details:

DAO Reg. no. 143/062/063
F.N.G.O Reg. no. CR-RAS-7
S.W.C. Reg. no. 21941

रसुवा जिल्ला स्थित केही महत्वपूर्ण सम्पर्क फोन नम्बरहरु

सरकारी कार्यालय:

स.न.	नाम	फोन नं.
१	रसुवा अदालत	५४०१२०
२	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	५४०१३१, ३२
३	दुर्गावक्स गण (नेपाली सेना)	५४०२७०, ७५
४	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	५४०१९९
५	जि. वि.स.को कार्यालय	५४०१४२
६	राष्ट्रिय अनुसन्धान कार्यालय	५४०२२०
७	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	५४०१२८, ६३
८	कृषि अनुसन्धान केन्द्र चरन	५४०१३७, ३८
९	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	५४०१२९
१०	शिक्षाको लागि खाद्य कार्यक्रम एकाई	५४०२६८, ३८
११	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	५४०२५७, १७
१२	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय	५४०१८८, २४५
१३	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र	५४०२१४
१४	को. ले. नि. कार्यालय	५४०१५०, ४०
१५	ला. रा. नि. कार्यालय	५४०१९९, २१९
१६	जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय	५४०११५, २४८
१७	जिल्ला ज्वन कार्यालय	५४०१०७
१८	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	५४०२०१, १२५
१९	महिला विकास कार्यालय	५४०२६३
२०	मालपोत कार्यालय	५४०१३५
२१	नापी शाखा	५४०१३४
२२	खानेपानी तथा सरसफाइ सब-डिभिजन कार्यालय	५४०१३०, १७९
२३	जिल्ला सरकारी वकीलको कार्यालय	५४०१७७
२४	जिल्ला हुलाक कार्यालय	५४०१४५
२५	जिल्ला कारागार	५४०२४९

बैंक/संस्थान/समिति:

सि.नं.	संस्थाको नाम	फोन नं.
१	नेपाल बैंक लिमिटेड	५४०१०५
२	कृषि विकास बैंक लिमिटेड	५४०१६६
३	नेपाल टेलिकम	५४०१११
४	नेपाल विद्युत प्राधिकरण	५४०१७६
५	फ्युज युनिट	
५	जनकपुर चुरोट कारखाना	५४०११३
६	गोसाईकुण्ड चीज उत्पादन केन्द्र	५४०२११
७	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	५४०१०४

जिल्ला विकास समिति अन्तर्गत संचालित कार्यक्रम:

सि.नं.	कार्यक्रमको नाम	फोन नं.
१.	डी एल जी एस पी	५४०२५२
२.	स्थानीय विकास कोष	५४०२५२

जिल्ला स्थित केही गैसस:

सि.नं.	संस्थाको नाम	फोन नं.
१	कर्मचारी मिलन केन्द्र	५४०१४२
२	यू.एस.सी. नेपाल	५४०११६
३	प्राक्टीकल एक्सन नेपाल	५४०१३९
४	नेपाल कृषि वन प्रतिष्ठान	५४०२२७
५	सर्च नेपाल	५४०१९०
६	मानेकोर सोसाइटी नेपाल	५४०२३४
७	पाल्देर पीक युवा क्लब	५४०१२६

सामाजिक संस्था:

सि.नं.	संस्थाको नाम	फोन नं.
१	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	५४०१९५
२	नेपाल स्काउट	५४०२३२
३	जिल्ला बालकल्याण समिति	५४०२२८
४	गोसाईकुण्ड क्षेत्र विकास स	५४०१८२
५	म्यानभास रिसर्च सेन्टर	९८४१४६४०४२

राजनीतिक दलको कार्यालय

१.	ने.क.पा. (माओवादी)	५४०२१३, ०१६२०७९९९
२.	जनमोर्चा नेपाल	९७४१०३३३६४
३.	ने.क.पा. (एमाले)	५४०१६१
४.	नेपाली कांग्रेस	५४०१७०

क्र.सं.	गा.वि.स.	सचिवको नाम	सम्पर्क फोन
१.	लहरेपौवा	सुबर्शन सेढाई	९७४१०१३१६३
२.	धैबुङ	रामजी अधिकारी	९७४१४१४८३६
३.	भोर्ले	लक्ष्मण पोखरेल	९८४१४५३२२५
४.	यासाँ	रामप्रसाद बडाल	
५.	सरमथली	कमल ब. घर्तीमगर	०१०६७०१७७
६.	राम्चे	प्रेम प्रसाद न्यौपाने	०१६२२०१६९
७.	डाँडा गाउँ	महेश पोखरेल	९८४१५१३२२४
८.	ठूलो गाउँ	उमेश कु. दाहाल	०१०६७०१८९
९.	हाक्	दीपकराज आचार्य	०१०६७०१५६
१०.	धुन्चे	बुकु प्रसाद आचार्य	०१०५४०१६०
११.	गोल्जुङ	राजेन्द्र आचार्य	
१२.	बुद्धिम	धर्मराज लम्साल	०१०६७००३२
१३.	चिलिमे	रुद्र प्र. चापागाँई	९७४१०२०७५५
१४.	लाङ्टाङ	केशव ब. पाण्डे	०१९५३४००४
१५.	गत्लाङ	इन्दु शर्मा	०१०६७०१३८

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६४ को
उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण देशवासीहरूमा
दिगो शान्ति र उन्नतिको हार्दिक
मंगलमय शुभकामना ।

राजेन्द्रराज आचार्य

तथा

रसुवा कन्स्ट्रक्सन कम्पनी प्रा.लि. परिवार
काठमाण्डौ

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६४ को
उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण देशवासीहरूमा
दिगो शान्ति र उन्नतिको हार्दिक
मंगलमय शुभकामना ।

सूर्य नेपाल

प्रबन्ध निर्देशक

काठमाण्डौ इन्टरनेशनल इनकॉर्पोरेट प्रा.लि.

लाजिम्पाट, काठमाण्डौ

फोन : ००९७७-०१-६२०७६०३

Email: kiinc@wlink.com.np

Website: www.kathinc.com

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६४ को
उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण देशवासीहरूमा
दिगो शान्ति र उन्नतिको हार्दिक
मंगलमय शुभकामना ।

इन्द्र गुरुङ्ग

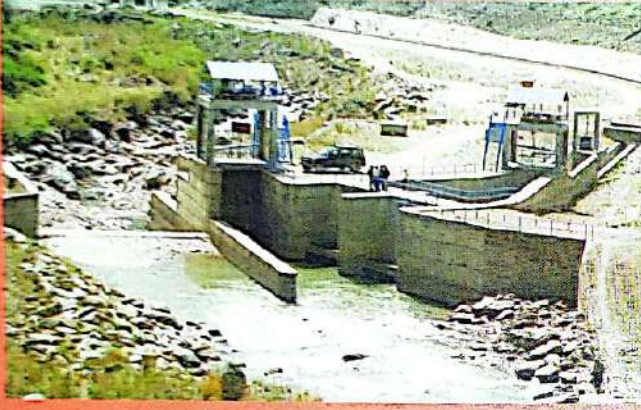
निर्देशक

प्रिज्म ओभरसिज इम्प्लोइमेन्ट प्रा.लि.

पो.ब. नं. ६५४६, लाजिम्पाट, काठमाण्डौ

फोन: ४४४३३२९, ४४४३९४०

प्राकृतिक सम्पदाको धनी रसुवा जिल्ला र जिल्लावासीको मुहार फेर्न
स्थानीय सीप, स्रोत र साधन परिचालन गरी
जलविद्युतको विकास गर्दै प्राकृतिक सौन्दर्यबाट
अधिकतम लाभ हासिल गरौं ।

बाँध स्थल, थाम्बुचेत

भूमिगत विद्युत गृह

पो.व.नं. २५२९०,
फ्याक्स ४४४३०७६
फो.नं. ४४९७४३४
Email: chpcl@wlink.com.np

डा. डम्बरबहादुर नेपाली
प्रबन्ध सञ्चालक
तथा

चिलिमे जलविद्युत कम्पनी लि. परिवार

विजयादशमी तथा शुभ दीपावली २०६८ को
उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण देशवासीहरुमा
दिगो शान्ति र उन्नतिको हार्दिक
मंगलमय शुभकामना ।

CANVAS Research Centre

Betrawati Bazar, Rasuwa

Contact : 9841464042

G.P.O Box No. : 8974, CPC No. 399 (Kathmandu)

E-mail : letter_canvas@yahoo.com

Url : www.canvas.com.np